

Пралетарыі ўсіх краін, аднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ШТОТДНЁВІК

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Пятніца, 16 лютага 1990 г. № 7 (3521) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ЗАКОН

БЕЛАРУСКАЙ САВЕЦКАЙ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ РЭСПУБЛІКІ

Аб дапаўненні артыкула 68 Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Беларускай ССР

У мэтах надання беларускай мове статуса дзяржаўнай мовы Вярхоўны Савет Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі пастанаўляе:

Дапоўніць артыкул 68 Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Беларускай ССР часткамі чацвёртай, пятай і шостаў наступнага зместу:

«Дзяржаўнай мовай Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі з'яўляецца беларуская мова.

Беларуская ССР забяспечвае свабоднае карыстанне рускай мовай як мовай міжнацыянальных зносін народаў Саюза ССР.

Парадак ужывання беларускай, рускай і іншых моў у Беларускай ССР вызначаецца заканадаўствам Беларускай ССР».

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР
М. ДЗЕМЯНЦЕЙ.

Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР
Л. СЫРАЕГІНА.

26 студзеня 1990 года. г. Мінск.

ПАСТАНОВА

Вярхоўнага Савета Беларускай ССР

АБ ПАРАДКУ УВЯДЗЕННЯ У ДЗЕЙННЕ ЗАКОНА БЕЛАРУСКАЙ ССР «АБ МОВАХ У БЕЛАРУСКАЙ ССР»

Вярхоўны Савет Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі пастанаўляе:

1. Закон Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі «Аб мовах у Беларускай ССР» увесці ў дзеянне з 1 верасня 1990 года.

2. Для паступовага ўвядзення палажэнняў закона ва ўсе сферы грамадскага жыцця ўстанавіць наступныя тэрміны:

на працягу трох гадоў з моманту ўступлення закона ў сілу ўводзяцца ў дзеянне артыкулы 11, 27, 28, 29, 31, 32, 35;

на працягу трох — пяці гадоў з моманту ўступлення закона ў сілу ўводзяцца ў дзеянне артыкулы 4, 7, 12;

на працягу пяці гадоў з моманту ўступлення закона ў сілу ўводзяцца ў дзеянне артыкулы 8, 10, 13, 14, 23;

на працягу дзесяці гадоў з моманту ўступлення закона ў сілу ўводзяцца ў дзеянне артыкулы 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 26.

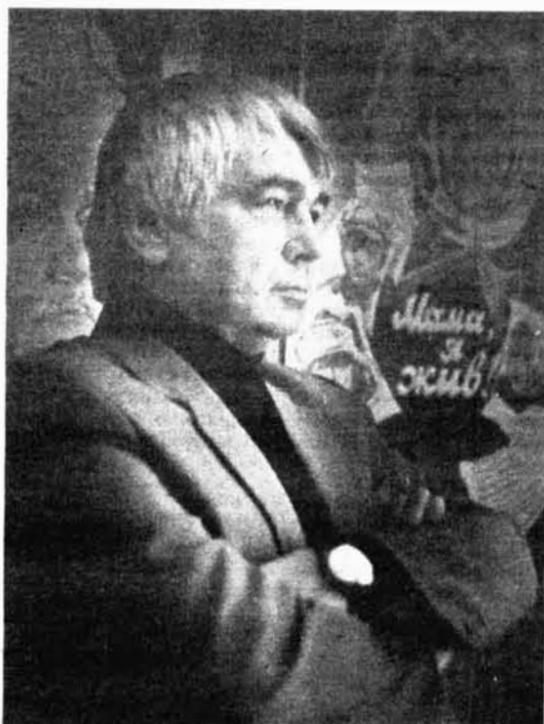
3. Даручыць Савету Міністраў Беларускай ССР распрацаваць і да 1 верасня 1990 года прыняць «Дзяржаўную праграму развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моў у Беларускай ССР».

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР
М. ДЗЕМЯНЦЕЙ.

Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР
Л. СЫРАЕГІНА.

26 студзеня 1990 года. г. Мінск.

Закон «Аб мовах у Беларускай ССР» друкуецца на стар. 14—15.

КАНДЫДАТЫ У НАРОДНЫЯ ДЭПУТАТЫ БССР

рэжысёр Ігар ДАБРАЛЮБАЎ

фізік Міхась МАЛЬКО

пісьменнік Кастусь ТАРАСАЎ

у «Выбарчым клубе «ЛіМа»

Стар. 2 — 3, 4

УНУМАРЫ:

**ХТО Ж
НАКОРМИЦЬ
КРАІНУ?**
Думка чытача

4

**СВАБОДА
І... СВАБОДА**

Дыялог пісьменніка
і крытыка

6—7

**3 ПАЗІЦЫ БОЛЮ,
А НЕ ХЛУСНІ**

На пытанні «ЛіМа»
адказвае галоўны
рэдактар часопіса
«Беларусь»
А. ШАБАЛІН

10—11

НА ПАРАДКУ ДНЯ— ПЯЦЬДЗЕСЯТ ПЫТАННЯЎ

Трэцяя сесія Вярхоўнага Савета СССР

14 лютага ў Крамлі адкрылася трэцяя сесія Вярхоўнага Савета СССР. Сумеснае пасяджэнне Савета Саюза і Савета Нацыянальнасцей адкрыў Старшыня Вярхоўнага Савета СССР М. С. Гарбачоў. Яго ўступнае слова было прысвечана азначаным пераходным сітуацыям у краіне, задачам, якія стаяць перад дэпутатамі ў выпрацоўцы асноватворных заканадаўчых актаў.

Па прапанове аднаго з дэпутатаў сесія минутай маўчання ўшанавала памяць загінуўшых у час падзей у Закаўказзі.

Прапановы аб парадку работы сесіі ад імя Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР унёс намеснік Старшыні Вярхоўнага Савета СССР А. І. Лук'янаў. На парадку дня прапануецца вынесці пяцьдзсят пытанняў, каля трыццаці з іх — першачарговія. Адбылася дыскусія па гэтых прапановах.

Сесія працягвае сваю работу.

ТАСС.

КАМУ БЫЦЬ У САВЕТАХ?

Перадвыбарчыя сустрэчы і мітынгі

Працэсы перабудовы, у прыватнасці абнаўленне палітычнай сістэмы, будуць залежаць у значнай меры ад таго, як пройдуць выбары ў Вярхоўны Савет Беларускай ССР і мясцовыя Саветы, хто на іх пераможа і зойме ў Саветах месца — прадстаўнікі бюракратычна-апаратнай структуры ці сапраўдныя эмаграты за перабудову і адраджэнне... Аб гэтым ішла ў мінулы суботу ў Доме мастацтваў гарачая дыскусія на сустрэчы кандыдатаў у дэпутаты — прыхільнікаў БНФ, Беларускага сялянскага саюза, Беларускага экалагічнага саюза і Саюза кааператараў Беларусі, якія аб'ядналіся ў «Беларускі дэмакратычны форум». Уздзель-

нікі сустрэчы абмяняліся думкамі аб ходзе перадвыбарчай кампаніі, аб пазіцыі кандыдатаў ад «дэмакратычнага форуму», прынялі зварот да выбаршчыкаў.

У той жа дзень ля Дома палітасветы адбыўся вялікі мітынг, праведзены па ініцыятыве групы Рабочага саюза Беларусі ад Ленінскага раёна сталіцы. Выступілі рабочыя, прадстаўнікі РСБ М. Собаль, Г. Мухін, А. Галькевіч, работніца Ленінскага райвыканкома А. Аляшкевіч, следчы Заводскага РАУС С. Ананавіч, народны дэпутат, член Вярхоўнага Савета СССР М. Ігнатавіч, старшыня сойма БНФ З. Пазняк і інш. Былі прыняты рэзалюцыі.

ПРАВІНЦЫЯ ЦІ СУВЕРЭННАЯ РЭСПУБЛІКА?

Кастусь ТАРАСАЎ

Мяне заўсёды дзівіла тая акалічнасць, што Беларусь хоць і з'яўляецца адной з краін-заснавальніц ААН, хоць і мае ўласны герб, сцяг і Міністэрства замежных спраў, — але ў сапраўднасці жыве жыццём правінцыйнай глыбінкі. Непрыемна было, канечне, усведамляць гэта, але... Як гвалтам нас паклаці спаць на пачатку 30-х гадоў, пасля нядоўгага культурнага адраджэння, так мы, здаецца, і праспалі паўстагоддзя.

А правінцыя ёсць правінцыя: яна не мае мінулага і не мае будучыні. Ад роднае даўніны нас адлучылі і адвучылі, сваёй гісторыі мы не ведаем і не ганарымся ёй, а будучыня некая не прарысавана праз жоўтыя туманы Чарнобыля і згоду заставаша паслухмянымі «красамі». Мы дышаем забруджаным паветрам, нашы азёры і рэкі атручаны, каля тысячы з іх знішчаны намаганнямі Мінвадгаса, наша бульба напакавана нітратамі, наша рабочая сіла эксплуатаецца саюзнымі ведамствамі. Наша моладзь расплачваецца жыццямі за палітычныя памылкі кіраўніцтва;

Кандыдат у народныя дэпутаты БССР К. Тарасаў балацэруецца па 48-й Нававіленскай акрузе г. Мінска.

юнакоў Беларусі прыцягваюць да выканання паліцэйскіх функцый за тысячы кіламетраў ад роднага краю... Есць і яшчэ адна відавочная прыкмета нашай правінцыйнасці — жорсткая рэгламентацыя грамадскага і эканамічнага жыцця, малая мера свабоды. Адна партыя, адзін гатунак піва, аднолькавая норма мыла, адзіны гаспадар над сродкамі інфармацыі, немагчымасць убачыць белы свет, апроч як у тэлевізары, роўная і абавязковая для большасці народа беганіна па чаргах, аднолькавая для большасці насельніцтва рэспублікі шэрасць існавання. Вынік усяго гэтага — устойлівы недавер да аб'яцання пра маючае быць «светлае заўтра», скептычнае стаўленне да шматлікіх планаў і «праграм».

Так і я, калі прачытаў у перадвыбарчай платформе ЦК КПБ, што ў наступныя гады атрымаю на два яйкі больш, чым у мінулыя, а ўсё істотнае застаецца такім, як было, то асаблівай палёгкай не адчуў. Застаецца тая ж залежнасць ад аб'яцанняў да лёсу Беларусі чыноўнікаў з цэнтральных ведамстваў, застаецца тое ж самае 77-е, следам за чорным насельніцтвам Паўднёва-Афрыканскай Рэспублікі, месца ў свеце па асабістым спажыванні.

І ранейшая залежнасць селяніна ад валадара калектыўнай гаспадаркі, і тая ж утроя большая, чым у капіталістычных краінах, эксплуатацыя на фабрыках і заводах, і ранейшая заняўбанасць культуры, калі на Дом палітасветы грошы знаходзіцца, а на кніжнае сховішча Дзяржаўнай бібліятэкі — няма. Застаецца і дух правінцыі, пакорлівае чаканне сфармуляванай дзесьці ў Цэнтры каманды — «налева» ці «направа»...

Зараз шмат гавораць пра распачатне будаўніцтва сацыялізму з «чалавечым тварам», «сапраўднага сацыялізму». Хоць ніхто дакладна не ведае, што гэта азначае. Чым быў сацыялізм са звярным сталінскім абліччам, народ спазнаў на сваёй скуры. Звядалі людзі і «казарменны сацыялізм» і «сацыялізм застойны»... Сёння нас запэўніваюць, што ўстаўляецца «чалавечы сацыялізм». Але адным з першых доказаў яго «чалавечнасці» стала прыбаўка пенсіянерам па 15 рублёў, а кожнаму з апаратчыкаў у 1,5—2 разы болей.

СССР — вялікая дзяржава, клопату хапае. І ўсё ж немагчыма зразумець, чаму наша краіна штогод дапамагае са-

Міхась МАЛЬКО:

ЗА АЛТАРЫ І АЧАГІ!

Імя Міхаса Уладзіміравіча Малько апошнім часам стала досыць вядомае ў рэспубліцы. Гэта менавіта ён першым выступіў супраць сума вядомай канцэпцыі акалічнасці Ільіна і кампаніі «35 бар за 70 гадоў жыцця» як канцэпцыі антынавуовай, антычалавечай і кан'юнктурнай. Міхась Уладзіміравіч неаднойчы браў удзел у грамадскіх акцыях, прысвечаных трагедыі нашага народа: у «Чарнобыльскім шляху», мітыngu маўчання на плошчы Леніна ў Мінску, «Чарнобыльскай асамблеі», розных прэс-канферэнцыях і «іргульх сталах». Тыя, хто знаёмы з ім асабіста, адзначаюць яго ча-

лавечую мяккасць, інтэлігентнасць, нацыянальную свядомасць.

Вядучы навуковы супрацоўнік Інстытута ядзернай фізікі АН БССР Міхась Уладзіміравіч Малько балацэруецца ў народныя дэпутаты рэспублікі па Горнаўскай выбарчай акрузе № 37 горада Мінска. З гэтай нагоды і адбылася наша сустрэча. На пачатку гутаркі высветлілася, што Міхась Уладзіміравіч даўні, яшчэ са школьных гадоў, чытае «ЛіМа», што і сам ён неаднойчы думаў аб тым, каб выступіць на старонках штотыднёвіка...

— Міхась Уладзіміравіч, пачнём нашу гаворку традыцыйным, пэўна, у дадзеным выпадку пытаннем: дзе і як вы вылучаліся?

— Мяне вылучыла Мінскае гарадское аддзяленне Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры. Даваўся прэзесці два пленумы, хоць ужо на першым пленуме Таварыства я быў вылучаны. Аднак праз пяць дзён прыйшлося прэзесці паўторны пленум. Прысутнічалі на ім народны дэпутат СССР С. Шушкевіч, старшыня акруговай камісіі і яго намеснік, карэспандэнт «ЛіМа» і «Звязды». Абсалютнай большасцю галасоў я зноў быў вылучаны кандыдатам у народныя дэпутаты. Устрымаўся адзін таварыш, і гэта быў, між іншым, інструктар Мінскага абкома партыі. Неўзабаве мяне зарэгістравалі. Наогул жа, гэтая гісторыя з вылучэннем і рэгістрацыяй, з думка пленумаў і зельмі цікавая і складаная, падаць яе ва ўсёй красе, як кажуць, у мяне проста не хапае здольнасцей. Па праўдзе кажучы, ужо і не верыў, што буду зарэгістраваны...

— Удзел у «Выбарчым клубе «ЛіМа» дае магчымасць пазнаёміць чытачоў з асноўнымі палажэннямі вашай платформы.

— Дзякую. Адразу ж скажу

вось што. Платформа мая грунтуецца ў першую чаргу на той горкай аснове, што народ наш і наша Беларусь знаходзіцца ў страшэнных экалагічных умовах. Можна быць, у горшых, чым любая іншая рэспубліка Саюза. У нас на адзін гектар вофыва выкарыстоўваецца 385 кілаграмаў мінеральных угнаенняў, у той час як у краіне — 118 кілаграмаў. Што гэта азначае? Летас сярэдні ўраджай бульбы быў у нас 180 цэнтнераў з гектара, альбо 18 тысяч кілаграмаў. Хай у кілаграме бульбы будзе аж 1000 міліграм нітрату (да лета 1987 года выпускалася толькі 80, але ж мы ведаем, што ёсць зараз і такая бульба — з 1000 міліграм нітрату). Атрымліваецца такім чынам грам нітрату на кіло бульбы, ці 18 кілаграмаў нітрату ў бульбе, сабранай з аднаго гектара. Частка нітрату з сваёй асаблівасцю натуральным чынам, што не шкодна, а дзе падзеліся астатнія сотні кілаграмаў нітрату на гэтых гектарах? Засталіся ў глебе. І так штогод. А з глебы куды яны трапляюць? А хоць бы ў ваду. Дайшло да таго, што практычна ўсюды ў пітной вадзе, якую выкарыстоўваюць людзі ў вёсках, колькасць нітрату дася-

гае некалькіх соцень міліграмаў на літр. Дазваляецца ж толькі 44 міліграмы. А ёсць мясціны, дзе 880 міліграмаў! Такой вадою, па сутнасці, можна падкормліваць расліны, а мы яе п'ём. І гэта адбываецца па ўсёй Беларусі.

Ёсць яшчэ такія дадзеныя. У СССР прападае, прасцей кажучы, — згнівае ад перанасычанасці тымі ж нітратамі да 70 працэнтаў бульбы. Вырошчваем мы каля 80 мільёнаў тон, згнівае, значыць, каля 56 мільёнаў тон. Колькі ж гэта трэба працаваць сялянам, студэнтам, іншым гараджанам, каб выбраць з зямлі ўсю гэтую бульбу. Ды і навошта, калі яна ўсё адно згніе? Хай бы мы ўжо і вырошчвалі яе ў тры разы меней, але такой, якую можна было б есці і якая б не псавалася так бязлітасна.

Нітраты, трапляючы ў арганізм, з'яўляюцца адной з прычын ракавых захворванняў. У Беларусі вельмі пашыраны рак лёгкіх і страўніка. Чаму? Таму што страўнік прымае атручаную ежу, а лёгкія — атручанае паветра. Паветраны басейн над рэспублікай забруджаны страшэнна. Практычна 95 працэнтаў усіх шкодных вытворчых выкідаў ідзе ў атмасферу.

Маскоўскаму клерку, які кіруе нашай прамысловасцю, усё роўна, будзем мы жыць ці не будзем. Для яго ёсць толькі адно: «План — гэта закон, выканайце яго любымі сродкамі!»

Дык вось адзін з напрамкаў маёй дзейнасці — гэта барацьба супраць нітрату і іншых хімічных і таксічных рэчываў. Калі б трапіў у Вярхоўны Савет рэспублікі, настаяўся б прыкласці ўсе намаганні на тое, каб быў выпрацаваны і каб дзейнічаў як след закон аб ахове прыроды, нашага назакольнага асяроддзя. А таксама закон, які прыцягваў бы да судовай адказнасці тых людзей, якія вырабляюць і прадаюць прадукты, што ўтрымліваюць таксічныя рэчывы, радыенукліды і г. д.

— Выбачайце, Міхась Уладзіміравіч, а — чарнобыльскае бяда? Хіба не яна найперш, так бы мовіць, збудзіла вашу грамадзянскую актыўнасць?

— Так, безумоўна! Галоўны мой клопат, галоўны боль — адсяленне людзей з пацярпелых раёнаў. Але чаму я пачаў з нітрату? Экалагічны стан рэспублікі і без таго быў катастрафічны, і нам пагражае вялікая бяда. Чарнобыльскае аварыя пагражала даканаць нас канчаткова. Такой трагедыі не было нідзе і ніколі. Гарэў рэактар у Англіі. Там было выкінута 20 тысяч кюры цэзія. Па нашых афіцыйных дадзеных у Чарнобылі выкінута 100 мільёнаў кюры радыеактыўных рэчываў. Выбух рэактара быў, як вядома, цэплавой. Дык вось, ёсць ацэнкі вядомага спецыяліста Мядзведзева, што пры выбуху выкінута каля 50 тон рэактарнага паліва. Гэта страшэнная колькасць. І львіная доля, як кажуць, гэтых рэчываў абрынулася на Беларусь. 27 красавіка іх знайшлі ўжо ў Швецыі, скандынавы першымі забілі трыювога. А над намі ж не проста воблака — шлейф вісеў. З 26 па 30 красавіка шлейф сноўдаўся над усёй рэспублікай. З яго сыпаліся гарачыя часцінкі, людзі імі

дыхалі, «сваціла» само воблака. Інфармацыі ж ніякай не было, вырацоўчыя работы не праводзіліся. Толькі 9 мая ў Нараўлянскай раённай газеце прайшла кароткая інфармацыя, што адбылася ўцечка, але — «сітуацыя пад кантролем, становішча стабілізуецца».

Наперадзе ва ўсіх нас надзвычай цяжкая і складаная праблема. Я ўдзельнічаў у распрацоўцы беларускай канцэпцыі паратунку ад пагражаючай небяспекі, на аснове якой пабудавана Дзяржаўная праграма па ліквідацыі вынікаў чарнобыльскай аварыі. На XII сесіі Вярхоўнага Савета БССР, якая адбылася восенню мінулага года, праграма гэтая была прынята. Затым перададзена ў Вярхоўны Савет СССР для зацвярджэння. Выступаючы на апошняй сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі, намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР таварыш Кічкайла, чалавек, адказны за выкананне гэтай праграмы, расказаў, што з вялікай цяжкасцю ўдалося перадаць праграму ў Вярхоўны Савет СССР, што ўраду і народным дэпутатам краіны ад Беларусі давялося нямаля папрацоўваць, каб яе ўсяго толькі прынялі для разгляду. Далей. Дзяржплан СССР зараз утварыў спецыяльную камісію для аспрэчвання нашай праграмы. Наш урад таксама ўтварыў спецыяльную камісію, каб аспрэчыць погляды камісіі Дзяржплана. Іншымі словамі, адчуваецца, што ў Маскву няма асаблівага жадання зрабіць што-небудзь для нас, памалічы нам у нашай бяда. І Маскву лёгка зразумець: яшчэ летас, у сярэдзіне года, прадстаўнікі нашага ўрада даказвалі, што ў нас усё добра і што вучоныя, якія крычаць аб бяда, глыбока памыляюцца, — хто ж нам паверыць цяпер, што ў нас блага?

Праблема ўскладняецца яшчэ і таму, што сума ў 17 мільярдаў рублёў не ўлічвае інфляцыю. А калі яе ўлічыць, дык сума падскочыць, бадай, да 30 мільярдаў.

Адным словам, наш новы

цыялістычнай Кубе 5 мільярд-
мі долараў, а дапамогу чар-
нобыльскім дзецім сацыялі-
стычнай Беларусі будзе збі-
раць шляхам тэлемарафону ад
прыватных асоб?

Ці, напрыклад, пытанне на
модную сёння тэму — пра гас-
падар на зямлі. Чаму белару-
скі ўрад выказвае поўную па-
кору перад Міністэрствам абар-
оны СССР, якое ні на санты-
метр на нашай тэрыторыі не
паменшыла вайсковых паліго-
наў, стрэльбішчаў, аэрадро-
маў, у той час як рэспубліка
ўжо страціла сотні тысяч гек-
тараў ворнай зямлі, лугоў, вы-
пасаў, лясоў? Відаць, армія
павінна вярнуць незабруджа-
ныя землі народу, каб іх увес-
ці ў гаспадарчы ўжытак за-
мест загубленага з дапамогай
Мінатамэнерга, якое таксама
не выплаціла нам ні капейкі
кампенсацыі.

Ці як разумець наш урад,
які насуперак сваім пастано-
вам 1974 і 1982 гадоў аб
забароне ў Мінску прамысло-
вага будаўніцтва, дазваляе
атачаць горад шчыльнай сця-
ной новых прадпрыемстваў.
Яны разам з ранейшымі паста-
вілі сталіцу рэспублікі на пер-
шае месца па экалагічнай не-
бяспецы. Дым трохсот мінскіх
прадпрыемстваў і двухсот аб-
ектаў энергетыкі садзіцца на
палі тых гаспадарак, якія па-
стаўляюць двум мільёнам мін-
чукоў гародніну, садавіну, ма-
лако. А ў гэтым дыме — ці не
ўся перыядычная табліца хі-
мічных элементаў, акрамя кіс-
лароду. Мы ядзім тое, што цы-
вілізаваныя людзі есці сабе не
дазваляюць. У нашым закона-

даўстве пакуль што няма па-
няцця «экалагічнае злчынст-
ва»; на практыцы гэта азна-
чае вяршэнства забойчай не-
дасканалай тэхналогіі над
жыццём чалавека. Інакш ка-
жучы, у такой адказнай сферы
пануе амаральнасць, бо ўсе
правы чалавека нічога не вар-
тыя без права на жыццё і зда-
роўе.

На маю думку, Вярхоўны
Савет сваім рашэннем павінен
спыніць прамысловае будаўні-
цтва на Беларусі на той тэр-
мін, пакуль не будзе выраша-
на жыллёвая праблема. Чала-
век без кватэры — вязень ад-
міністрацыйнай сістэмы. Чарга
на жыллё — гэта сродак пры-
вядзення да пакоры. Вядома,
што ў будаўнічай прамысло-
васці рэспублікі 22 тысячы не-
ўкомплектаваных рабочых месцаў.
Пры нашым жалівым не-
дахопе жытла, пры неадклад-
най патрэбе перасялення сот-
няў тысяч людзей з забруджа-
ных нуклідамі раёнаў — гэты
«недакомплект» робіцца балю-
чай сацыяльнай праблемай. Ад-
нак ні ўрад, ні Вярхоўны Са-
вет БССР нават на ўзроўні
праекта не абмяркоўвалі ўва-
дзенне ў рэспубліку для пры-
зыўнікоў альтэрнатыўнай
службы на будоўлях дамоў і
бальніц на Чарнобыльскай пра-
граме. Занадта смела для нас?
Зноў чакаем, пакуль наш лёс
вырашаць людзі, далёкія ад
нас, як мы далёкія ад іх. Ад-
нак боская функцыя выра-
шэння нашага лёсу і лёсу на-
шых дзяцей ніколі не дэлегі-
равалася рэспублікай саюзна-
му ўраду. Гэтае правіла — ча-
кайце даволі! — авізізм сталін-
ска-брэжнеўскіх часоў. Ча-
канне — мёртвае гадзіна, яно
нічога не нараджае. Нельга
трымацца ілюзіі, што нехта
адзін ці нейкая група асоб на
саюзным узроўні вынайдзе вы-
ратавальны рэцэпт, а ўжо по-

тым мы тут неяк прыстае-
м яго для патрэб нашай правін-
цы. Калі новы Вярхоўны Са-
вет будзе кіраваць гэтым,
нам зноў замест жывога жыцця
пагражае цяжкая спячка.

Наогул, ніякія асобныя ме-
ры эканамічнага і сацыяльнага
характару не прынясуць плё-
ну, пакуль не будзе разведзе-
на наша «святая тройца» —
дзяржава, грамадства і кірую-
чая партыя (партыі). Ніводнае
аб'яднанне людзей не можа
стаяць над грамадствам, не
можа надаваць сваім ідэям
статус дзяржаўнасці.

Непакоіць тая лёгкасць, тая
арганізаваная сіла, з якой сё-
ня паўсюдна загучаў заклік —
да канкрэтнай справы! Такое
ўжо было на нашай памяці —
«Задачы акрэслены! За працу,
таварышы!». Усе ведаюць, да
чаго мы дапрацаваліся. Гэта
была Сізіфавая праца. Тое ж
можа атрымацца ў рэспубліцы
і зараз. Бо мы не маем рас-
працаванай канцэпцыі развіцця
Беларусі — ні ў дзяржаўным,
ні ў палітычным, ні ў культур-
ным аспектах. Асобныя эканамі-
чныя паказчыкі ў народна-
гаспадарчым плане, як бы пры-
гожа яны ні выглядалі на па-
перы, не маюць натхняльнай
моцы, бо гэта — арыенцір для
прадпрыемстваў і ведамстваў.

Трэба спадзявацца, што но-
вы Вярхоўны Савет возьме
выпрацоўку такой канцэпцыі ў
свае рукі і выкарыстае, нарэш-
це, увесь інтэлектуальны па-
тэнцыял грамадства, адкінуў-
шы дзеля здаровага сэнсу
ідэалагічныя прычмы і клопаты.
Мо і нам тады пашанцуе, і
наша сённяшняе правінцыйнае
мысленне зменіцца мыслен-
нем упэўненага ў сваёй год-
насці грамадства. Грамадства,
здольнага на самастойнае іс-
наванне і раўнапраўнага адно-
сіны з усімі краінамі свету.

«ШЧАСЦЯ НЕ БЫВАЕ ЗАЎТРА...»

З перадвыбарчай праграмы
дацэнта Мінскага педінстытута,
намесніка старшыні рады ТБМ
імя Скарыны Пятра Садоўскага.

— Неадкладна адсяліць
усіх жыхароў з чарнобыль-
скай зоны; спыніць у зоне
сельскагаспадарчую дзей-
насць; прыняць закон аб
крымінальнай адказнасці за
продаж брудных прадуктаў.

— Будаваць палітычнае і
эканамічнае жыццё, як усе
цывілізаваныя краіны; досыць
эксперыментаў над цэлымі
народамі і пакаленнямі, шчас-
ця не бывае заўтра.

— Палітычны, эканамічны і
культурны суверэнітэт Белар-
усі магчымы будзе толькі та-
ды, калі Беларусь будзе валод-
аць сваёй зямлёй, нетрамі,
вытворчымі аб'ектамі; неаб-
ходна заключыць новы саюз-
ны дагавор паміж рэспубліка-
мі і цэнтрам; павінна існаваць
вяршэнства рэспубліканскіх за-
конаў у межах федэратыўнага
кансэнсуса; законы Беларусі па-
вінны адпавядаць Усеагуль-
най Дэкларацыі правоў чала-
века і Венскім пагадненням.

— Юрыдычная і фактычная
роўнасць усіх формаў уласна-
сці і эфектыўны сацыяльны
кантроль шляхам гнуткай па-
датковай палітыкі.

— Свабода слова і права
ўтвараць грамадскія аб'яднан-
ні, скасаванне манополіі КПСС
ва ўсіх сферах сацыяльнага і
духоўнага жыцця.

— Прыняць закон пра мяс-
цовае самакіраванне. Пера-
даць вытворчыя аб'екты мяс-
цовым Саветам («падатковая
ўлада»); кіраўніцтва Саветаў
павінна складацца з прад-
стаўнікоў прадпрыемстваў і
органаў грамадскага самакіра-
вання жыхароў раёна; дэцэн-
тралізаваць бюджэтныя асі-
наванні, ліміты матэрыя-
ляў перадаваць непасрэдна
мясцовым Саветам; замасчэ-
не пасадаў выканаўчых орга-
наў праводзіць на конкурснай
аснове.

— Сацыяльна абараніць гра-
мадзян з нізкімі даходамі,
жанчын-мацярок і інвалідаў,
пенсіянераў; на пераходны
пэрыяд забяспечыць карткамі
на мінімум тавараў па цвёр-
дай цане або выплачваць част-
ку грашовых даходаў спецыя-
льнымі чэкамі...

— Будучаму Вярхоўнаму Са-
вету рэспублікі прыняць, у
першую чаргу, законы: аб рэ-
ферэндуме, аб увядзенні над-
звычайнага становішча, аб рэ-
спубліканскіх унутраных вой-
сках, аб нацыянальных менша-
сцях, аб вайскавай і альтэрна-
тыўнай службе, аб дэмілітары-
зацы і дэадаптацыі адука-
цыі.

— Распрацаваць сістэму на-
цыянальнай школы, адрадыць
мову і культуру, гарантаваць
правы вернікаў усіх канфесій.

Вярхоўны Савет павінен вель-
мі добра зразумець, што Чар-
нобыль — гэта не проста аварыя.
Пытанне стаіць па-гамле-
таўску: нам, як народу, як на-
цыі, быць альбо не быць. І я ў
Вярхоўным Савете змагаўся б
менавіта за выкананне гэтай
самай нашай Праграмы. Яна
для нас — аптымальная. Ад-
сяленне людзей з пацярпелых
раёнаў — гэта выратаванне і
іх і ўсіх нас. Думаць, што Не-
роўля, Хойнікі ці Брагін недзе
там, а мы самі тут, неразумна
і злчынна. Прыгадаю лічбы,
якія называю ў сваім інтэр'ю,
зместаным летась, дырэктар
Інстытута радыябіялогіі АН
БССР Яўген Фёдаравіч Канап-
ля. Былі даследаваны тканкі
розных частак цела нябожчы-
каў у так званай «чыстай» Ві-
цебскай вобласці. Атрымалася
прыкладна 500 бекерэляў (ёсць
такая адзінка вымярэння ра-
дыеактыўнасці) на кожны кі-
лаграм цела, ці, калі ўзяць ся-
рэдняю вагу чалавека за 70
кілаграмаў, — каля 35 тысяч
бекерэляў. Акадэмік Канапля
гаворыць, што гэта больш за 50
працэнтаў ад таго, што маецца
ў жыхароў Гомельскай воблас-
ці. А сам я магу служыць свое-
асаблівым эталонам: у 1982 го-
дзе ва ўсім целе ў мяне наме-
ралі ўсяго толькі 47 бекерэляў.

Адкуль усё гэта з'яўляецца?
Ад таго, што мы ямо брудныя
прадукты. Чыстыя пасылаюцца
ў Маскву, частка — за мяжу, а
рэшта перамешваецца і спа-
жываецца нашымі людзьмі.
Але ж радыяцыю нельга раз-
мяшаць, гэта ж не марганцоў-
ка!

— Гульні з народам працяг-
ваюцца?

— Гэта толькі адзін бок гуль-
ні, як вы кажаце. Есць і яшчэ.
Кажучы, што ў нас, на Белару-
сі, няма выпадкаў прамянявай
хваробы. Вострая — калі вы
за кароткі час набіраеце звыш
100 бэраў, хронічная — калі за
працяглае час набіраеце каля
70 бэраў. Звычайна на гэтым і
іграюць: няма, маўляў, вострай
прамянявай. Але ж хто ве-
дае гэта напэўна!

А тут жа ёсць яшчэ адна ака-
лічнасць. Радыяцыя раз'ядае,
ламае, парушае генетычны код
клеткі. Развіваецца ракавая
хвароба. Выпадкі такой хваро-
бы называюцца аддаленымі,
яны маюць скрыты перыяд ад
некалькіх гадоў да 30. Зарэз
колькасць «шкодных» генаў вы-
мяраецца прыкладна ў 2 пра-
цэнты. Няшмат? Лічыцца, што
калі гэтая лічба павялічыцца
ўдвая, папуляцыя павінна вы-
мерці.

Так што Вярхоўнаму Савету
БССР давядзецца добра пазма-
гацца. Інашага шляху няма. Я
нават так скажу: не трэба зма-
гацца за гомельскіх ці за маг-
лёўскіх. Хай бы кожны з нас
пазмагаўся хоць бы за самога
сябе — усім стала б лепш.

У тым жа выступленні тавары-
шы Кічкайлы ёсць фраза аб
тым, што зацвярдзенню Пра-
грамы перашкаджаюць непа-
разуменні паміж АН БССР і
АМН СССР. Тут ёсць памылка.
Не, непаразуменне існуе, а
поўнае непрыняцце беларускі-
мі вучонымі антычалавечай
канцэпцыі АМН БССР. Белару-
скі ўрад прыняў нашу прагра-
му, аднак не можа яе за-
цвердзіць «дзякуючы» Акадэ-
міі медыцынскіх навук краіны.
Інымі словамі, фактычна ўрад
суверэннай рэспублікі ставіцца
ніжэй саюзнага ведамства.

Значыць, многае, калі не ўсё,
будзе залежаць ад таго, ці
атрымае Беларусь належны су-
верэнітэт хоць бы ў рамках
федэрацыі. І таму ў сваёй пе-
радвыбарчай платформе я бу-
ду стаяць за тое, каб улада на
самай справе была перададзе-
на народу ў асобе Саветаў.

Ёсць патрэба распрацаваць і
новую Канстытуцыю БССР.
Змест яе павінен забяспечваць
вяршэнства законаў рэспублікі
на тэрыторыі Беларусі над за-
конамі Саюза. Трэба перагле-
даць і структуру федэрацыі,
заклучыць новы саюзны дага-
вор.

— А ў сацыяльнай сферы?
Якія тут, Міхась Уладзіміравіч,
вашы меркаванні і планы?

— Што датычыць сацыяль-
ных праграм, то я буду дама-

гацца таго, каб людзі, най-
больш пацярпелыя ў наш час,
— пенсіянеры, інваліды, — ат-
рымалі пенсіі на ўзроўні пра-
жытачнага мінімуму. Нідзе ў
цывілізаваным свеце не лю-
дзям так дрэнна старым лю-
дзям і інвалідам, як у нас.

У эканамічным плане высту-
паю за тое, каб дамагацца са-
праўднага гаспадарчага разлі-
ку, нахштат прыбалтыйскай ма-
дэлі. Мы будзем мець прадук-
ты толькі тады, калі сяляне бу-
дуць працаваць вольна на сва-
ёй зямлі. Калі ў нас лічыцца,
што сяляне ўвайшлі ў калга-
сы добраахвотна, то хай яны
гэтак жа маюць права выйсці
з калгаса разам з зямлёй, ды
яшчэ і з кампенсацыяй за тыя
гады, калі калгаснікі нічога не
атрымлівалі за сваю цяжкую
штодзённую працу.

Ператворыцца ў цывілізава-
ную краіну мы зможам толькі
тады, калі будзем развіваць
дэмакратыю. І таму я высту-
паю за права арганізоўвацца
самым разнастайным рухам і
групам, за адмену таго пара-
дку, калі яны павінны прасіць,
каб іх зарэгістравалі і ўзаконі-
лі, за поўную свабоду шчасця і
дэманстрацыі. Я супраць толь-
кі тых рухаў, якія выступаюць
супраць Канстытуцыі. Глядзі-
це ж, што адбываецца цяпер.
Дагэтуль не зарэгістраваны
БНФ, «Мартыралог Беларусі»,
але паспелі зарэгістраваць
«Отечество», якое выступае з
адкрыта шавіністычных, вялі-
кадзяржаўных пазіцый, адмя-
таючы саму назву зямлі нашай
і падмяняючы яе назвай «Се-
веро-Западный край!»

Здаецца мне, што сказанае
вышэй цалкам супадае з по-
глядамі нашага генсека. Нао-
гул, я лічу Міхаіла Сяргеевіча
Гарбачова разумнейшым палі-
тычным дзеячам сучаснасці.
Спадзяюся, што яму будзе са-
дзейнічаць поспех у выкананні
яго праграм, што ён і яго ад-
надумцы будуць мець больш-
шасць і ў ЦК, і ў партыі.

І апошняя прыступка, так
сказаць, майі платформы ты-

чыцца духоўнага жыцця нацыі.
Разумеецца, калі беларускія га-
зеты друкуюць пісьмы белару-
саў, якія заяўляюць, што нена-
відзяць сваю мову; калі прапа-
гандуецца, што галоўнае —
не нацыянальнае адраджэнне,
а набіты трыбух, калі такое
адбываецца — гэта страшна.
Калі чалавек не мае нацыя-
нальнай свядомасці і лічыць,
што яго мова — не мова, гэта
ўжо не чалавек ці яшчэ не ча-
лачак. Ён можа і павінен ве-
даць чужыя мовы, але не павя-
жаць сваю — не павяжаць ся-
бе.

А між тым... На Палессі на-
магаюцца стварыць нейкую
штучную мову, пра што марыў
яшчэ Пілсудскі, каб раз'яднаць
беларусаў і хутэй паланіза-
ваць, а на Гродзеншчыне ці не
самі партыйныя ўлады право-
дзяць гэтую самую паланіза-
цыю. І гэта ў той час, калі ў
мінулым годзе на польскім
сейме не далі сказаць слова
беларускаму паслу Яну Чыкві-
ну з беласточчыны, яго проста
сагналі з трыбуны. Дык што
ж гэта: стараюцца знішчыць
усё беларускае там і дапама-
гаюць гэта зрабіць найхутэй
тут?!

А што робіцца з нашымі свя-
тынямі, з сівымі легендамі,
якія яшчэ не паспелі знішчыць
час — з помнікамі гісторыі і
культуры нашага народа? Іх па-
спяхова знішчаюць «удзячныя
нашчадкі». Карзныя змены ў
справе аховы і адраджэння на-
шай культурнай, гістарычнай,
духоўнай і матэрыяльнай спад-
чыны проста неабходны. Зні-
шчэнне духоўных і матэрыяль-
ных асноў нацыі зробіць прак-
тычна немагчымым усё нацыя-
нальнае адраджэнне.

Тут паўстае яшчэ адзін важ-
ны аспект. Пакідаючы тэрыто-
рыю пацярпелых раёнаў, неаб-
ходна вельмі ўважліва паста-
віцца да тых гістарычных і
культурных каштоўнасцей, што
там знаходзяцца. Нешта трэба
вывозіць, а нешта трэба збе-
рагаць там так, каб нацыяналь-
ны скарб не трапляў у рукі
рабаўнікоў. Справа захавання

культуры паўднёвага куточка
Беларусі — справа гонару на-
цыі.

Ведаецца, я не імкнуся нека-
му дагадзіць сваёй платформе,
а закляюю людзей толькі
да аднаго: змагацца за сябе, за
сваё, а гэта значыць, і за на-
ша будучае.

— Калі ласка, колькі слоў
пра сябе.

— Нарадзіўся 15 жніўня
1942 года ў сялянскай сям'і ў
Мядзельшчыне. Скончыў Нава-
сельскую пачатковую школу,
Мядзельскую сярэднюю, пасля
вучыўся на фізічным фа-
культэце БДУ. У дыплеме на-
пісана: фізік са спецыялізацы-
яй па ядзернай фізіцы. Выву-
чаў уздзеянне радыяцыі на ар-
ганізм. Займаўся вывучэннем
узнікнення мутацый бактэрыя-
фагаў (ёсць такая стварэнні),
тым, як радыяцыя дзейнічае
на генетычны апарат аргані-
зма. Я добра разумею, як уз-
дзейнічае радыяцыя на жывы
арганізм, таму зусім не дзі-
ўна, што так шмат увагі аддаю
праблемам Чарнобыля. У ін-
стытуце зараз працую над пы-
таннем, звязаным з бяспечай
ядзернай энергетыкі. У 1981
годзе праходзіў стажыроўку ў
Гетынгенскім універсітэце, дзе
займаўся тэорыяй хімічных рэ-
акцый.

Калі распрацоўвалася бела-
руская канцэпцыя, займаўся
пытаннямі нормаў радыяцый-
най бяспекі, залежнасцю роз-
ных эфектаў ад дозы выпра-
меньванняў. Я няблага ведаю
гэтае пытанне, доўгі час пра-
цаваў у Міжнародным агенц-
тве па атамнай энергіі (МАГАТЭ).

Недзе яшчэ ў школьныя га-
ды я абраў сабе дэвіз: pro
agis—et focus — за алтары і
ачагі. Прыярытэт гуманізму,
чалавечнасці, духоўнасці ў лю-
бым пытанні для мяне
спрэчны. Гэтым я і стараюся
кіравацца ў сваім жыцці і
дзейнасці.

Гутарку вёў Максім ГІЛЕВІЧ,
студэнт факультэта
журналістыкі БДУ імя
У. І. Леніна.

Ігар ДАБРАЛЮБАУ:

«СВАБОДНАЯ ДЗЯРЖАВА ДЛЯ СВАБОДНАГА ЧАЛАВЕКА»

Кінарэжысёр, народны артыст рэспублікі Ігар ДАБРАЛЮБАУ балачіруецца кандыдатам у народныя дэпутаты Беларускай ССР па Пушкінскай выбарчай акрузе № 40 г. Мінска. Гутарку для «Выбарчага клуба «ЛіМа» вядзе давераная асоба кандыдата Вячаслаў Ракіцін.

— Ці маглі б вы літаральна адной фразай сфармуляваць задачы, якія павінен вырашаць новы беларускі парламент?

— Ён павінен зрабіць першы радыкальны крок на шляху будаўніцтва свабоднай дзяржавы для свабоднага чалавека. У гэтым, дарэчы, і асноўны сэнс маёй перадвыбарчай платформы.

Лічу, што дэпутаты рэспубліканскага парламента павінны мысліць катэгорыямі дзяржаўнымі, а не прыватнымі. Вырашыць праблемы мікрараёна, вуліцы стане магчымым толькі тады, калі мы дасягнем кардынальных змен у сістэме. Разумею, я такі ж чалавек, як і мае выбаршчыкі. Заклапочаны тымі ж праблемамі, што і ўвесь наш народ, які жыве ў неправай дзяржаве, дзе парушаны элементарныя чалавечыя правы, уключаючы нават права чалавека на самае святае — на жыццё. Чарнобыль, Афганістан... Працягвайце? Чалавек існуе для дзяржавы, а не дзяр-

жава для чалавека. Прымаюцца лакальныя, бесперспектыўныя, кампрамісныя рашэнні. А я збіраюся змагацца за прыняцце пакета ўзвжанага, навукова абгрунтаванага законаў, якія б у сваім комплексе забяспечылі, нарэшце, народу БССР правы чалавека, што адпавядаюць нормам цывілізаванага грамадства, як, дарэчы, і міжнародным прававым эталонам. І, вядома, гарантыі іх абавязковага выканання.

— Але ж рашучыя змены ў межах рэспублікі наўрад ці магчымыя без абнаўлення федэрацыі?

— Думаю, што з самага пачатку мы павінны вызначыць месца БССР у рамках абноўленай федэрацыі. Я выступаю за саюз суверэнных дзяржаў на аснове новага саюзнага дагавора. На мой погляд, будзе памылкай прымаць новую Канстытуцыю ССР да прыняцця рэспубліканскіх канстытуцый. Беларусь, як і іншыя рэспублікі, павінна быць прававой суверэннай дзяржавай, якая будзе свае адносіны з іншымі саюзнымі і замежнымі дзяржавамі на раўнапраўных асновах, якая сама распараджаецца сваімі багаццямі і сама вызначае, як ёй забяспечваць сапраўнае грамадзян. Мы павінны самі распараджацца сваёй зако-

ны. Ніхто не можа асмеліцца тыкнуць пальцам у карту рэспублікі, у выніку чаго з'явіліся б у нас новыя АЭС ці хімакамінацыя. Таму надзвычай важна, лічу, прыняццё закон аб усенародным рэфэрэндуме. І новыя артыкулы ў крымінальным кодэксе, якія б прадугледжвалі адказнасць асоб ці арганізацый, якія робяць злачынствы супраць народа.

— Вы, напэўна, маеце на ўвазе Чарнобыль?

— Чарнобыль у першую чаргу, бо тут увогуле паўстае праблема выжывання нашага народа. А таму — таксама неабходны самыя рашучыя захады: афіцыйны зварот да дзяржаў і народаў свету на дапамогу, тэрміновае перасяленне людзей з забруджаных тэрыторый, поўная забарона на выдзенне гаспадарчай дзейнасці ў гэтых раёнах, забеспячэнне правоў людзей на інфармацыю аб радыяцыйнай абстаноўцы і на набыццё і карыстанне індывідуальнымі дазіметрамі, пастаўка на належны ўзровень медыцынскай дыягностыкі і лячэння хворых (у тым ліку і за мяжой), гарантыі чысціні прадуктаў, адказнасць асоб, якія тры гады хавалі праўду аб выніках катастрофы, а цяпер пераселі ў новыя крэслы. Паўтараю: гаворка ідзе пра жыццё

ўсяго народа, і не аднаго пакалення.

— Вас як дзеяча мастацтва не могуць не хваляваць праблемы культуры...

— Мы ніяк не зразумеем адну простую ісціну, якую ўжо даўно зразумеў увесь свет, — бескультурны чалавек не можа пабудавана эканамічна моцнае і свабоднае грамадства. З іншага боку, чаго можна чакаць, калі на культуру выдаткоўваецца толькі 0,75% дзяржаўнага бюджэту? А мастацкае кіно рэспубліка і увогуле не фінансавала. Ледзь-ледзь мы знаходзілі сродкі на дубляж фільма на беларускую мову. Хто плаціць, той і заказвае музыку... Сродкі ішлі з Масквы, а цяпер, сутыкнуўшыся з новай рэальнасцю, калі фінансаванне кінематографа перадаецца рэспублікам, нас скіроўваюць на пошукі спонсараў. Хто ж цяпер будзе плаціць і заказваць музыку? І ці можам мы ў такім выпадку увогуле гаварыць пра нацыянальнае беларускае кіно? Я ўжо не кажу пра адсутнасць у мастака аўтарскага права, пра сацыяльную безабароннасць дзеяча культуры, пра жабрацкае існаванне актёраў... Новы наш парламент і прызначаны ім урад павінны асэнсаваць небяспеку культурнай, духоўнай катастрофы!

— Ніводная размова кандыдата ў народныя дэпутаты са сваімі выбаршчыкамі сёння не абмянае пытанні на ролю партыі ў нашым грамадстве. Як адказваеце на гэтае пытанне вы?

— Партыя, не без уплыву голасу народа, збіраецца нарэшце існаваць у дэмакратычным кантэксце, ва ўмовах палітычнага плюралізму. Ухваляючы рашэнне лютаскага Пленума ЦК КПСС адмовіцца ад манополіі на ўладу, лічу, што

калі партыя хоча зноў заваяваць давер народа, вярнуць сабе аўтарытэт, яна павінна адкрыта прызнаць свае памылкі і ўзяць на ўвазе, што ўсе гэтыя драмы і трагедыі ў гісторыі нашай дзяржавы, у тым ліку, і адказнасць за тое, што краіна аказалася на мяжы катастрофы. Пры гэтым важна мець на ўвазе, што ўсе гэтыя дзесяцігоддзі ў нас кірвала не ўся партыя, а толькі яе апарат, прымаючы рашэнні ад імя КПСС і спускаючы іх радавым камуністам як «кіраўніцтва да дзеяння». Вось чаму, падзяляючы многае ў крытыцы існуючай партыйнай структуры, я хацеў бы заклікаць да цягнутага ў дачыненні да радавых камуністаў, якія ў большасці сваёй сумленна выконвалі абавязкі перад дзяржавай, народам, але не мелі права на ўласнае слова ці ўчынак.

— Яшчэ адно пытанне — з тых, якімі ў нас звычайна прывяраюць пазіцыю кандыдата. Ваша стаўленне да нефармальнага дэмакратычнага рухаў, у прыватнасці, да БНФ?

— Па-першае, я лічу БНФ «Адраджэнне» народным рухам, які «знізу» прадукце вельмі важныя і слушныя ініцыятывы. Па-другое, ніяк не магу ўцяміць, чаму ўлады не ідуць на супрацоўніцтва ці хоць бы на дыялог з гэтым перабудовачным грамадскім утварэннем. Я знаёмы з дакументамі БНФ і магу ствардзіць, што там шмат стваральных ідэй і шляхоў іх рэалізацыі. Есць, вядома, тэзісы спрэчныя, але ці ня мала іх было і ёсць у афіцыйных дакументах?

На заканчэнне скажу вось што. Перабудова без памылкаў у нас не атрымаецца. Таму шляхі абнаўлення грамадства трэба шукаць з улікам усіх народных ініцыятыв. Такім «магавым цэнтрам» і павінен зрабіцца наш новы парламент.

ХТО Ж НАКОРМІЦЬ КРАІНУ?

У мінулым нумары штотыднёвіка быў змешчаны ліст Кастуся Цвірні «Хай разважыць жыццё...» — пра гарачыя апошнім часам спрэчкі прыхільнікаў калгаснай сістэмы і яе праціўнікаў. Думка аўтара ліста, нагадаем, такая: «давайце дадзім прастор і волю для развіцця як калгасаў, так і для іншых формаў гаспадарання на зямлі... — і хай само жыццё разважыць, на чым баку праўда». Рэдакцыя «ЛіМа» не мела намеру ўсчынаць менавіта зараз дыскусію вакол гэтай праблемы. Але якраз у пятніцу, у дзень выхаду штотыднёвіка, пошта прынесла яшчэ адзін ліст. Прыслаў яго мінскі ўрач-кардыёлаг, кандыдат у народныя дэпутаты БССР па 13-й Лермантаўскай выбарчай акрузе г. Мінска Я. В. Новікаў. Напісаў ліст Яўгена Віктаравіча прымусяў артыкул першага сакратара ЦК КПБ Я. Я. Сакалова, змешчаны не так даўно ў «Известиях», а пасля прадубліраваны ў рэспубліканскім друку. Ліст Я. Новікава падаўся нам своеасаблівым працягам гаворкі, пачатай К. Цвірніам. Прапануем яго ўвазе чытачоў.

«Запэўніваю грамадскасць, што «фермер» накарміць краіну — несур'ёзна, некаваліфікавана», — вось галоўная думка артыкула Я. Сакалова «Прыкры факт — адсутнасць рэалізму». Сваю стаўку ён робіць на калгасы і саўгасы. Выйсце з таго бядагнага стану, у якім апынулася наша шматпакутная сельская гаспадарка, бачыць у тым, каб спачатку даць селяніну, а пасля атрымаць ад яго.

Аўтар артыкула, вядома ж, мярнуе, што даваць зямлю, тэхніку, сродкі селяніну праз калгасы і саўгасы будзе дзяржава. А пасля таго, як селянін атрымае прадукцыю, дзяржава ж у яго яе забярэ. Прычым, пэўна, па цэнах, зручных і дзяржаве, і селяніну. Логіка такога падыходу відавочна:

мая: маўляў, чым больш селяніну дзяржава дае, тым больш ад яго і атрымае. Але, як паказвае шматгадовая практыка, гэтая формула не спрацоўвае.

За 70 гадоў у сельскую гаспадарку былі ўкладзены таякія сродкі, якія нам і ўявіць цяжка. А станам вішча ў эканоміцы між тым пагаршалася. У 1982 годзе мы вымушаны былі прыняць Харчовую праграму і яшчэ больш павялічыць асігнаванні на сельскую гаспадарку. Ды зноў становішча толькі пагоршылася: у шэрагу рэгіёнаў краіны былі уведзены карткі на асноўныя віды харчовых тавараў.

Як відаць, давалі селяніну ва ўсёўзрастаючых памерах, а вынікі — мізэрныя, а то і зусім нулявыя. Памылка аўта-

ра артыкула больш глыбокая і істотная, чым гэта можа падацца на першы погляд. Ён прапануе тыя ж метады вырашэння харчовай праблемы, што выкарыстоўваліся і 10, і 20 гадоў назад. Паступіць так, значыць зрабіць адзін віток павышэння асігнаванняў на сельскую гаспадарку, спадзеючыся, што чарговая грашовая ініцыятыва нарэшце ажывіць гэтую галіну эканомікі і яна накарміць народ. Памылка пастулата «даць, каб атрымаць» заклучаецца ў тым, што ў ім фактычна скажэцца эканамічнае вучэнне Маркса, выгустошваецца рэвалюцыйная сутнасць марксізму ў дачыненні да эканомікі.

Як вядома, Маркс пераканаўча даказаў першынства вытворчасці прад іншымі сферамі грамадскага жыцця. Вось што ён пісаў у сувязі з гэтым: «...спачатку вытворчасці індывідуальна абмяжоўваецца ўзнаўленнем яго ўласнага цэла шляхам прысваення ім гатовых прадметаў, падрыхтаваных прыродай для спажывання. Нават там, дзе прадметы трэба ўсяго толькі знайсці, адшукаць, гэта вельмі хутка пачынае вымагаць ад індывіда напругі сіл, працы і вытворчасці». Інакш кажучы, чалавек заўсёды спачатку павінен вырабіць прадукт, а пасля ўжо рашаць, што з ім рабіць — абменьваць, спажываць самому ці размярноваць сярод членаў грамадства.

Цэнтрам грамадства, па Марксу, павінен быць чалавек, які непасрэдна стварае матэрыяльныя даброты. Ён жа і гаспадар іх. Пры гэтым ён спачатку павінен карміць сябе, а пасля ўжо тое, што засталася, аддаваць дзяржаве. Чым больш селянін зможа вырасіць і выкарміць, тым больш ён аддаць дзяржаве, усліму грамадству. Такім чынам, селянін дае дзяржаве, а не дзяржава селяніну. Пры гэтым, само сабой зразумела, ён павінен мець магчымасць

браць у дзяржавы зямлю, тэхніку, грашовыя сродкі ў такой колькасці, у якой яму патрэбна, каб не пацярпеў яго эканамічны інтарэс. Вытворца першасны, а дзяржава другасная — вось сапраўдны сэнс вучэння Маркса. Формула ж «даць, каб атрымаць», наадварот, на першае месца ставіць дзяржаву, па гэтай прычыне яна і няправільная.

Падмяняючы першаснасць вытворцы прыматам дзяржавы, аўтар артыкула зыходзіць з таго, што, маўляў, каб селянін мог што-небудзь атрымаць, ён мае патрэбу ў дзяржаўнай дапамозе. Але селянін здабывае прадукт нават тады, калі дзяржава нічога яму не дае, — ужо хоць бы дзе ля таго, каб есці і піць. Задача ж дзяржавы тут заклучаецца ў тым, каб даць селяніну магчымасць вольна працаваць, г. зн. працаваць, зыходзячы са свайго эканамічнага інтарэсу. Такім чынам, не «даць, каб атрымаць», а «атрымаць, каб даць». Дзяржава ж зможа даць і размеркаваць толькі тое, што ёй зможа даць селянін.

Пастулат аўтара артыкула мае пад сабой не толькі эканамічную, але і палітычную падаплекку. Па Марксу, дзяржава — гэта абстракцыя, якая канкрэтызуецца праз дзяржаўныя органы, а яны, у сваю чаргу, праз дзяржаўныя служачых — чыноўнікаў. Значыць, што і колькі даць селяніну, будучы вызначаць чыноўнікі. Відавочна, што аўтар артыкула галоўную ролю ў вытворчасці аддае апарату. Але менавіта селянін як вытворца — грунт дзяржавы, а не наадварот!

«...нас зноў спанушаюць «хітрай навукай» — атрымаць, нічога не даючы», — абурэцца аўтар артыкула «Прыкры факт — адсутнасць рэалізму». Але ж у аснове гэтай «хітрай навукі» ляжыць класічны прынцып экан-

омікі, які ў цэнтр грамадскіх адносін ставіць вытворцу, а пасля ўжо дзяржаву, г. зн. чыноўнікаў.

На працягу ж дзесяцігоддзяў мы ставілі дзяржаву на першае месца. У пытанні адносін уласнасці такая паслядоўнасць прывяла да дзяржаўнай манополіі, у тым ліку і ў сферах эканомікі. А любіма манополія — гэта, як даказаў У. І. Ленін, загіраванне, тым больш манополія дзяржаўная ў — маштабах усёй эканомікі. Менавіта гэта манополія напярэдадні XXI стагоддзя прывяла нашу краіну да картачнай сістэмы.

Скажамчы формулу «даць, каб атрымаць», дзяржава зноў ці не зноў прыгнэтае ўсёй сваёй магутнасцю эканамічны інтарэс вытворцы. Але, ставячы яго ў абсалютную залежнасць ад сябе, дзяржава рана ці позна асуджана на ўпадок. Узаемасувязь тут непасрэдная, прамая.

Што ж рабіць? Вярнуцца да здаровага сэнсу, вярнуцца да Маркса. Сёння эканоміка ўсёй вядучых капіталістычных краін развіваецца па эканамічных законах. Там даўно ўжо зразумелі, што вытворца не можа заўсёды быць на другіх ролях. Чалавек, які выпускае прадукцыю, павінен мець сваю ўласнасць, а значыць, і валодаць часткай грамадскай вытворчасці. Гэта ўжо не той капіталізм, які крытыкаваў Маркс. Тут знойдзены кампраміс паміж прыватнікам і вытворцам. У аснове гэтага кампрамісу — пошук узаемавыгоднага эканамічнага інтарэсу.

Вольная праца, якая стварае матэрыяльныя даброты, — вось аснова, грунт працвітання любога грамадства. Чым больш свабодным будзе вытворца, чым менш над ім будзе стаяць дзяржаўны чыноўнік, тым вышэйшай будзе прадукцыйнасць яго працы. Формула «даць, каб атрымаць» робіць непазбежнай прысутнасць чыноўніка ля

селяніна, а гэта азначае, што селянін — не гаспадар сваёй працы, сваёй зямлі, атрыманага ўрадкава.

Ці свабодны сёння наш селянін, які працуе ў калгасе альбо саўгасе? Хіба яго праца на зарплату, якую яму дае дзяржава ў асобе бухгалтара, можна назваць вольнай, распрывагоненай, заснаванай на эканамічным інтарэсе? Хіба сёння селянін у калгасе эканамічна зацікаўлены працаваць лепш і атрымліваць больш прадукцыі? А дзяржава ж дае яму нямаля сродкаў... Вынікі гэтага — зніжэнне ўзроўню сельскагаспадарчай вытворчасці, пустыя паліцы магазінаў, увядзенне картачнай сістэмы. Значыць, справа не ў колькасці сродкаў, дадзеных селяніну, а ў недасканаласці тых грамадскіх адносін, якія склаліся сёння ў нашай сельскай гаспадарцы і ва ўсёй эканоміцы цалкам.

На наш погляд, першапрычына праблемы менавіта ў тым і заклучаецца, што грамадскія вытворчыя адносіны сталі другаснымі ў дачыненні да размеркавання, абмену і спажывання, а таму і вытворца страціў статус галоўнай дзейнай асобы ў грамадстве. Калгасны бухгалтар сёння — куды больш важная фігура. Бо калі ён не даць селяніну зарплату, той не зможа працаваць, вытвараць прадукцыю. Што можа быць больш абсурдным?

Аўтар артыкула «Прыкры факт — адсутнасць рэалізму» сумняваецца ў тым, што фермеры накарміць краіну, лічыць гэтыя надзеі несур'ёзнымі. А як жа быць з вынікамі работы «архангельскага мужыка» Сіўчана і тысяч да яго падобных? Гэта што, таксама несур'ёзна?

Усё гэта і дае мне падставы не пагадзіцца з аўтарам артыкула.

Я. НОВІКАЎ,
урач-кардыёлаг,
кандыдат у народныя дэпутаты БССР.

Пленум. Платформа. Водгукі.

Днямі абнародаваны праект Платформы ЦК КПСС да XXVIII з'езда партыі «Да гуманнага, дэмакратычнага сацыялізму». Прыняццю гэтага важнага дакумента, як вядома, папярэднічала вострая і драматычная дыскусія на лютаўскім [1990 г.] Пленуме

СКАЖУ ШЧЫРА — на лютаўскім Пленуме ЦК КПСС я ўскладаў вялікія спадзяванні. На жаль, збыліся не ўсе з іх. Тым не менш, сама па сабе падзея была важнай, а па некаторых пазіцыях — нават паваротнай. Для яе асэнсавання патрабуецца час. Вастрыйны момант не зменшылася, «отстающему авангарду» трэба перавярнуць горы, улічваючы, што паралельнымі курсамі ідуць новыя грамадскія фарміраванні — народныя франты і розныя дэмакратычныя структуры, якія могуць ператварыцца ў новыя партыі. Многім вельмі цяжка пераадолець жалезабетонныя ідэалагічныя догмы. Жыццё ўносіць суровыя карэктывы ў звыклую паўсядзённасць. Хто б мог падумаць два-тры гады таму назад, скажам, аб адстаўцы бюро абкома партыі ў поўным складзе? Цяпер гэта рэальнасць — у Цюмені, Валгаградзе, Чарнігаве, Уфе, Данецку... Колькасць такіх палітычных акцый будзе расці, бо прыйшлі ў рух партыйныя масы, народ. Наспела

ВІНІКАМІ лютаўскага Пленума ЦК КПСС я быў, скажу шчыра, расчараваны. На маю думку, яго ўдзельнікі зрабілі толькі тое, чаго нельга было не зрабіць. І — ні на крок болей. Мне ж здаецца, што не толькі можна, але неабходна было пайсці да

ТОЕ, што лідэр партыі афіцыйна гаварыў аб неабходнасці перагляду 6-га артыкула Канстытуцыі СССР, — безумоўна, абнадзейвае. Але мне не даспадобы, што ўжо ці не назавтра нашы афіцыйныя каментары пачалі гаворку, быццам у Савецкім Саюзе пасля згаданых слоў М. С. Гарбачова юрыдычна ўсталявалася дэма-

МАТЭРЫЯЛЫ апошняга Пленума ЦК КПСС нагадалі мне пра пісьмо, з якім я звяртаўся восенню 1985 года на імя Генеральнага сакратара М. С. Гарбачова. Я гаварыў аб неабходнасці правесці перабудову ў партыі і «верхніх эшалонах» кіраўніцтва. Мне падзякавалі тады за «цікавае» (былі і іншыя эпітэты) пісьмо, казалі, што пакінулі яго для «вывучэння». Мінута больш чым пяць гадоў, а зроблена вельмі мала. Нам даводзілася чуць, праўда, прызнанні, што партыя адстае ў перабудове. Але я дагэтуль ніяк не магу ўцяміць — як, аказаўшыся ў абозе, яна мо-

У ПРАГРАМЕ Беларускага народнага фронту, прынятай у чэрвені мінулага года на ўстаноўчым з'ездзе, ёсць такі пункт:

«Ніякая палітычная арганізацыя не мае права на маніпалізацыю дзяржаўнай улады. БНФ лічыць, што КПСС павінна сцярджаць свой аўтарытэт у грамадстве практычнай дзейнасцю, а не замацаваным у гады зас-

ЦК КПСС. Можна з упэўненасцю сказаць, што гэтая дыскусія працягваецца зараз ва ўсім нашым грамадстве.

Сваімі думкамі аб праблемах, якія былі ў цэнтры ўвагі прайшоўшага пленума, дзеляцца чытачы «ЛіМа».

дэмакратызацыя партыі...

Узрадавала аднаўленне вострых лінкскіх дыскусій у партыі, крытыка канкрэтных асоб (замест бяззубых выразаў: «мае месца», «у шэрагу раённай», «не ўсе партыйныя камітэты» і г. д.).

На Пленуме былі сцверджаны новыя для нашага грамадства каштоўнасці, — такія, як асабістая свабода, шматкладнасць эканомікі, разнастайнасць форм уласнасці, рыначныя адносіны, плюралізм меркаванняў і грамадскіх структур.

Сілы, якія пераадолець перабудову, працягваюць актыўна дзейнічаць. Пра гэта сведчаць шматлікія факты: узмацненне барацьбы з кааператывамі, «падрэзанне крылаў» арэндзе, павелічэнне падаткаў на прыбытак прадпрыемстваў, што стрымлівае рост вытворчасці.

На жаль, на Пленуме не прагучаў адказ на балючае пытанне: чаму прапунксуюць перабудова? Не знайшлі на ім належнай увагі і пытанні эканамічнай рэформы.

лей. Напрыклад — адмяніць усе партыйныя прывілеі, як гэта зроблена ў краінах Усходняй Еўропы, у прыватнасці, адмовіцца ад павышэння зарплат работнікам апарату. Неабходна, я лічу, ліквідаваць усе партаргані-

кратыя. Усё-такі хацелася б нагадаць, што Генеральны сакратар ЦК КПСС можа толькі прапанаваць тым або іншым змены ў Канстытуцыі, а вырашаць пытанне павінен з'езд народных дэпутатаў.

Хацелася б думаць, што пастанова пытання аб скасаванні або змене 6-га артыкула — гэта не тактычны крок у перад-

жа быць гарантам перабудовы?

На лютаўскім Пленуме былі, нарэшце, закрануты важнейшыя пытанні партыі і краіны, прагучала патрабаванне адказаваць па сутнасці за зрыў перабудовы.

Як сёння можна не чуць С. Фёдарова, А. Шаталіна, Б. Ельцына, А. Бразаўскаса з іх крытычнымі, але слушнымі і канструктыўнымі выказваннямі? Як можна гаварыць аб федэрацыі, забываючы, што, згодна з Канстытуцыяй СССР, наш Саюз з'яўляецца Саюзам суверэнных сацыялістычных дзяржаў?

Патрэбен моцны Саюз... А хто супраць яго?

тою 6-ым артыкулам Канстытуцыі СССР лідэрствам, і выступае за скасаванне гэтага артыкула».

І вось цяпер гэтая ж думка прагучала ў выступленні лідэра партыі М. С. Гарбачова. Як вядома, «Мартыралог Беларусі» і БНФ «Адраджэнне» дагэтуль не зарэгістраваны на той падставе, што іх праграмныя дакументы не адпавяда-

Члены Палітбюро ЦК КПСС М. І. Рыжкоў і М. М. Слюнькоў у сваіх выступленнях на Пленуме гаварылі пра вырашэнне эканамічных праблем нека наогул, не называючы ні прычын крызісу, ні, галоўнае, шляхоў выйсця з яго.

На гэтым Пленуме, як і на папярэдніх, частка аратораў выказвала прэтэнзіі да сродкаў масавай інфармацыі. Зноў друк, тэлебачанне, радыё абвінавачваліся ва «ўзбуджэнні мас», у «непатрэбных паведамленнях», дэстабілізацыі грамадства і нават у... развале эканомікі і палітычнай сістэмы краіны!

Я па натуре аптыміст і ўпэўнены ў поспеху перабудовы, у абнаўленні грамадства, ва ўстанаўленні ў нашай краіне гуманнага дэмакратычнага сацыялізму.

Пакуль што, на жаль, наша грамадства нагадвае самалёт, які выруліў ужо на ўзлётную паласу, але затрымаўся ў самым пачатку разбегу... Пабольш бы рашучасці і камандзіру і ўсяму экіпажу!

Анатоль СУЛЬЯНАУ.

зацы на прадпрыемствах і ва ўстановах. Хай яны функцыяніруюць толькі па месцы жыхарства. Трэба, каб у партарганізацыях было права распараджацца партыйнымі ўзносамі (ці хоць бы іх часткаю).

Генадзь ДАВЫДЗЬКА.

выбарчай кампаніі, а вынік цявразай ацэнкі сітуацыі ў краіне.

Несумненна, будучы спробы захаваць дух артыкула, змяніўшы літару закона, каб захаваць уладу партакратыі ў новых умовах. Да гэтага трэба быць гатовымі. Ніхто, акрамя нас саміх, не зробіць нашу краіну дэмакратычнай...

Алесь МАРАЧКІН.

Але ж перабудова, пошук, набліжэнне да рэальнага сэнсу з'яў і рэчаў вымагаюць якасна новых суверэнных адносінаў, даверу, шчырасці.

Дбаючы пра ўмацаванне Саюза, нельга павучаць народы з дапамогай дубінкі або танкавых тракаў. Я перакананы, што разваліць наш Саюз можа толькі шавіністычная імперская палітыка. Тут моцна дзейнічаюць выпрацаваныя яшчэ пры Сталіне стэрэатыпы.

Нарэшце дачакаўся перабудовачнай платформы партыі. Цяпер многае залежыць ад грамадзянскай пазіцыі кожнага з нас.

Васіль ЯКАВЕНКА.

уюць пэўным палажэнням Канстытуцыі. У прыватнасці, у іх не дэкларуецца кіруючая роля КПСС. Зараз, калі Кампартыя ў асобе яе лідэра адмаўляецца, можна сказаць, ад манополіі на ўладу, мне хацелася б верыць, што і пытанне аб рэгістрацыі шэрагу грамадскіх арганізацый на Беларусі будзе вырашана.

Мікола КУПАВА.

3 паэтычнага сшытка

Мікола МАЛЯУКА

Мы — людзі

А чаго ж, чаго захацелася ім,
Пагарджаным век, ім, сляпам,
Глухім?
— Людзямі звацца.
Янка КУПАВА.

Пры Савецкай уладзе
Нам прыйшлося змагацца,
Каб рэвалюцыю спраўдзіць,
Каб людзямі называцца.

Сэрца яны не мелі,
Нашы суддзі і каты,
На трыбунах хмялелі
Ад абсалютнай улады.
Хорам славілі Сталіна,
Грэшна ўзвышаліся самі —
І пагарджалі астатнімі:
Людзі — пыл пад нагамі.
Бралі з абжытай хаты,
Бралі нас — і ў магілу,
Быццам зямля задыхалася

Ад чалавечага пылу.
І зайздросцілі зверу,
І зайздросцілі птаху
Мы — ад бяссонніцы шэрыя,
Мы — нямыя ад страху.

А рэпрэсіі —
Вал за валам,
І ўстаяць немагчыма,
І крывёю ўмывалася
Ціхая наша Радзіма.
Пэўна, гібелі б, няшчасныя,
Пылам былі б мы і сёння,
Ды падсудныя часу
І багі беззаконя.

Як у семнацатм, рады
Праўдзе лінкскіх пробы,
Хоць і бальцы яна, праўда
Страшнага культу асобы...

Болей не горбяцца плечы,
Вольна дыхаюць грудзі:
Мы не пыл чалавечы,
Мы — людзі!

Глушыцелі

Найстройваліся заўсёды
Яны на крытычную хвалю —
І голас праўды народнай
Глушылі сядома, без жалю.

Да ўлады вялікай дарогу
Масцілі з усмешкай святою
І ў культуўскую эпоху,
І потым, у час застою.

Турмою, рублём і крыкам
Яны каралі нязгодных,
Глушыцелі смелых адкрыццяў,
Глушыцелі думак свабодных.

У строгім форменным кіцелі
І ў вышыванай кашулі
Яны, бюракраты-глушыцелі,
Сягоння шкодзяць бяшумна.

З усіх абрадаў гатовы
Пакінуць адны хаўтуры,
Глушыцелі роднай мовы,
Глушыцелі роднай культуры.

Яны апладзіруюць доўга,
Яны ўсміхаюцца ветліва,
Глушыцелі перабудовы
І лінкскіх запаветаў.

Змянілі партфелі і кіцелі,
Ды будзьце пільнымі, людзі:
Глушыцелі —
Гэта душыцелі
Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Цяжка глядзець...

Добры быў —
Увянчаў бараной
Нашу бярэзку дзед.
І буслы напаселле вясной
Адсвяткавалі ў гняздзе.

Крылы раскінуць — і светла было.
Цешыўся я, малы,
Як шчасліва, на ўсё сяло,
Клекаталі буслы.

Дзе яны, птахі, сягоння гняздзяцца?
Гіне свет без вайны:

Меліярацыя,
Хімізацыя,
Радыацыя —
Скрозь наступаюць яны!

Без травы палыселі лугі,
Рэчка пяском заплыла.
І буслы ў запаведнік глухі
Адцяцелі з сяла.

Дзіўна і цяжка знізу глядзець,
Як паднялася бяда:
У буслянцы, нібы на градзе,
Вырасла лебяды...

Цётка Воля

Аслепла цётка Воля,
Жыве нібыта ў хаце без акон.
А гэтак цягне ў поле,
Дзе жыта жала, выбірала лён.

Аслепла цётка Воля,
Не бавіць за кудзеляй вечароў,
Не ўбачыць лугу болей,
Дзе сена грэбла, пасвіла кароў.

Аслепла цётка Воля,
Не пойдзе ў лес па ягады, грыбы
І дзеразы ў прыполе
Не прынясе, палонніца журбы.

Аслепла цётка Воля,
І голас ніткай суравой дрыжыць:
— Без лугу, лесу, поля
Я — сірата, не хочацца і жыць...

Аслепла цётка Воля,
Але на белы свет не мае злы,
І, паўздыхаўшы толькі,
Суседцы акуллары аддала.

Сосны мае баравыя...

Хіба можна ў вас заблудзіцца,
Сосны мае баравыя?
Не драўляныя вы,
А жывыя.

Знікне ў глушы дарога —
Вышай падымеце голле
І чалавека чужога
Выведзеце на поле.

А заблудзіцца хто аднойчы
Тут, дзе жылі партызаны, —
Значыць, сам не жывы,
А драўляны.

Сляды адцвітання на твары тваім,
Здаецца, што гэта не старасць,
А грим.

Ты ў ноч навалнічную дзверы
расчыніш —
І змыецца смутак, і знікнуць
маршчыны.

І мілаю станеш,
І весела глянеш,
І зноўку запрасіш на белы свой танец.
Закружымся ў свеце далёкай вясны,
Закружымся юныя —
Без сівізны...

Маршчыны, маршчыны,
Не знікнуць яны.

Не верыцца нават,
Што гэта не грим —
Сляды адцвітання на твары тваім.

Захоўвайце святло...

Захоўвайце ў душы святло,
Усім абставінам назло, —
Захоўвайце святло...

Захоўвайце ў душы святло
Таго, што ціха адцвіло,
Таго, што шумна адгуло, —
Захоўвайце святло...

Захоўвайце ў душы святло,
Каб заўтра цёмна не было, —
Захоўвайце святло...

Галіна ТЫЧКА. У апошнія гады ў нас, бадай, найбольш папулярны занятак — вызначыць сваё месца ў грамадстве. Са старонак перыёдыкі, з экрану тэлевізараў нясуцца ў свет рытарычныя пытанні: «Тваё месца ў перабудове», «Твая пазіцыя» і г. д. І таму, Віктар Філімонавіч, што ўсё ж думаеце вы пра месца і ролю пісьменніка ў жыцці грамадства?

Віктар Карамазав. Месца пісьменніка — ранейшае, вечнае. Яно там, дзе свет шукае дарогі, дзе чалавеку сміліць-

на мяжы жыцця і смерці, тэмпературу пачуццяў. Яно стала разважлівае, халоднае. З яго ўсё роўна як выбегла жывая кроў.

Г. Т. І ўсё ж у гэты самы час з'яўляліся творы бескампраміснай праўды, влікага болю?

В. К. Нагадаеце Васіля Быкава? Так, вядома, былі і ёсць творы з лёсам, не характэрным для літаратуры памяркоўнага рэалізму. Але ці станавіліся

рыў Сяргей Дубавец у артыкуле «Чуткі сон на звездных углях», надрукаваным у часопісе «Нёман». Што б там хто ні казаў, артыкул напісаны і дастаткова аналітычна, і прыняцова.

Г. Т. Але тое, што заўважыў малады крытык, ці заўважае наша галоўная крытычная сіла, апраунтая ў кандыдата-доктэра-прафесарскія манты?

В. К. А вось — чытаем: «Літаратура сацыялістычнага рэ-

выказаўся шчыра, пераканана, у адпаведнасці з рэальнай літаратурнай сітуацыяй, чым звярнуў увагу на адно з актуальнейшых пытанняў літаратурнай тэорыі і практыкі, і недаацэньваць сітуацыю прафесійны крытык проста не меў маральнага права.

Калі б, вядома, не той самы канфармізм.

Г. Т. Што ж атрымоўваецца? Канфармізм у мастацкіх жан-

Свабода і... свабода

Гутарку з пісьменнікам Віктарам КАРАМАЗАВЫМ вядзе карэспандэнт «ЛіМа» Галіна ТЫЧКА

бальш, дзе яго, бывае, круціць д'яблава кола і выбрацца з д'яблавай механікі самому цяжка, дзе ёсць пагроза страты не проста кавалка хлеба, але самой зямлі, паветра, вады, сумлення, веры, гісторыі, свайго аблічча і сваёй душы. Яшчэ нядаўна па дарогах маёй Магілёўшчыны стаялі аброчныя крыжы — ля якой крывіцы, якога каменя. На крыжы — абразок. Пакідаючы родны кут, чалавек, гнаны ў свет голадам, вайной, іншай ўвядою, даваў тут зарок не забыць вёску, дарогу да яе, вярнуцца з любоў і немачы — вешаў на крыж, каб гэта сталася, то ручнік, то світку. Мне здаецца, што кожны пісьменнік мае недзе свой аброчны крыж, матчыны ручнік на тым крыжы, сваю, некалі пакінутую на ім світку. Знак вярнаці святыхням.

Г. Т. Цяпер наш пісьменнік такі актыўны на сходах, нарадах, за круглымі і не круглымі сталамі, выяўляе столькі баявасці, патрабавальнасці, што цяжка, здаецца, сумнявацца, быццам яму не стае трывогі за народ, зямлю.

В. К. Так, сходзі ў нас гарачыя. Але што ў творах? Ці заўсёды энергія твораў адпавядае энергіі сходаў? Некалі Максім Гарэцкі ехаў па далёкай, мала знаёмай яму Сібіры, а чытачам і цяпер, хоць тое ўсё адышло, боязна за яго сэрца, якое на нейкім паўстанку ці прагоне магло разарвацца ад болю за хворую старую, падобную на сваю маці, за галоднага малюга. А мы едзем па бацькаўшчыне, знясіленай і зняверанай, пагружай у бядзе і хваробах, вакол — так разгулялася смерць, а ў творах часта ні болю, ні нават спачування. Мастацкае слова страціла высокую,

яны для яе, астатняй, хоць бы ўрокам бескампраміснасці? Можна, шмат каго да заўсёды небяспечнай шчырасці падштурхнула дзіўная шчырасць усімі намі любімага Уладзіміра Караткевіча? Ці да мужнасці — мужнасць Быкава? Сёння мы знаходзім раней забароненыя творы Купалы, Гарэцкага, Мрыя, Чорнага, Мікуліча, Бачылы, але ж не знаходзім гэтых непраходных у свой час твораў у маладзёжнай літаратуры. І невыпадкова. Калі пад арыштам звышпільнай, мякка кажучы, ідэалогіі былі і жыццёвыя драмы, і рэальныя вобразы, і слова — яго памяць, боль, сумленне, літаратура, плошч ад плошч, як кажучы, свайго народа, і не толькі свайго часу, вучылася ўсяму, чаму вучылася грамадства: маўчыць, цярпець, прыстасоўвацца да абставін і нават хлусіць і прадавацца. Не ўся, вядома. У ёй ціхамірна расцвіў канфармізм. Мастацкае слова ішло ў пясок дробнай думкі, прыблізнай драматургіі, імітаваных канфіліктаў, бяскроўных вобразаў, глухіх пачуццяў. Гэта, вядома, агульны малюнак. Калі ж браць, скажам, творчасць Быкава, дык цяжка пазбавіцца адчування, што пісьменнік працаваў як бы на сваім аўтаномным востраве. На яго лёсе, на яго цёрнях канфармізму вучыліся, як не трэба пісаць і думаць, каб не страціць жыццё лежнае і ўсёжае. Хоць бы ў безумоўна і ўплыў пазітыўны, асабліва на маладзё.

Г. Т. Двойная мараль? А ці заўважана яна літаратурнай крытыкай?

В. К. У паззіі маладога пакалення, якому цяпер за трыццаць. Пра гэта нядаўна гавя-

лізму пераборліва ў адносінах да фактаў рэчаіснасці, не кожны факт, не кожны характар, не кожная сітуацыя прымальная для нашай літаратуры, наш пісьменнік стварае свае вобразы, свой мастацкі твор са строга адабранай матэрыялу, які працуе на сцвярджанне сацыялістычнай рэчаіснасці. Што гэта? Мастацкі адбор фактуры, вобразнага раду, выяўленчых сродкаў у творчым працэсе, вядома, патрэбны. Але тут падкрэслены адбор з пазіцыі палітычнай мэтазгоднасці і тое, што ён характэрны не літаратуры наогул, як мастацтва, а прынамсі нашай літаратуры, на патрэбу сацыялістычнай рэчаіснасці. Не будзем гаварыць пра рэчаіснасць, у якой усе даволі забыталіся. Але ж непрахавана прапаўнеца выбарачна-падцензурная дыета, якая нямала атруціла шлунак літаратуры і грамадскай свядомасці. Я тут не пра Івана Чыгрынава, аўтара прыведзенага выказвання, не пра тое тым больш, як яго тэарэтычныя высновы паўплывалі на яго літаратурную практыку. Я пра тое — далей, — як усё гэта заўважыў вопытны крытык Дзмітрый Бугаёў і да якіх літаратуразнаўчых высноў прыйшоў, аналізуючы пазіцыю пісьменніка. Яе, выказаную ў кнізе «Новае ў жыцці — новае ў літаратуры», ён паблажліва называе «дробнай, апісачнага характару, агаворкай», саму характэрную пазіцыю гэтага (хоць «агаворак» у ёй нямала) «яркай і маштабнай, народжанай пафасам патрабавальнага стаўлення да мастацкага слова», і аўтара — «эрудзіраваным тэарэтыкам». Між тым, пісьменнік, сам таго, відаць, не чакаючы,

рах і канфармізм у крытыцы — з'ява адна, агульная?

В. К. І не скажаш, дзе яго карані мацнейшыя. У апошні час нельга было не звярнуць увагу на літаратурную спрэчку паміж Д. Бугаёвым і В. Каваленкам, бо вылілася яна і на старонкі «ЛіМа», і на старонкі «Полымя». Сшытая з намёкаў, дзе-нідзе зразумелых хіба двум палемістам, дробязных папёркаў, згадак, рэверансаў перад аўтарытэтам, зняважлівых жэстаў, якія больш да месца былі б у бары за кубачкам кавы, яна выклікае здзіўленне, цвярога выказанае В. Каваленкам у загаловку свайго, у гэтай серыі, артыкула «У імя чаго баталія?» Сапраўды, у імя чаго, якога клопату аб літаратуры? Адзінае, што яе скрашвае, дык гэта тое, што В. Каваленка, стомлены ад палемічнага напору апанента, нарэшце пераводзіць спрэчку ў маральны аспект, выказваючы слухныя думкі аб пагрозе «кампрамісу з жыццём і рэалістычнымі законамі літаратуры», якая паўстала не перад адным Бугаёвым.

Г. Т. Канфармізм літаратуры, мабыць, не ўнікае сам па сабе, камусьці ён патрэбны, выгадны?

В. К. Яго дзесяцігоддзямі падкормлівала і апекавала афіцыйная ідэалогія, бо ён робіць літаратуру палітызаванай, на ўсё згоднай і непераборлівай.

Г. Т. Ваша творчасць у асноўным таксама выпала на слабую эпоху ўсялякіх рэгламентацый, забарон, дзірвовак станюўчага і адмоўнага. Давялося ў гэтым плане перажыць нешта такое, што надоўга запомнілася?

В. К. Такое, думаю, суправаджала ўсіх пісьменнікаў, з першых крокаў у літаратуру. Мая першая кніжка выходзіла, дакладней — ляжала ў выдавецтве гадоў шасць. Хоць у ёй не было нічога ні пікучага, ні калочага. Але гэта ўжо забываецца. Мац-

БЕЛАРУСКІЯ ЗАГАДКІ. Укладальнік Я. Саламевіч. Для маладшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1989.

Загадкі — адзін з самых даўніх жанраў вусна-паэтычнай творчасці народа. У зборнік, складзены Янкам Саламевічам, увайшлі такія творы, якія садейнічаюць развіццю дзіцячай фантазіі, выхоўваюць назіральнасць, дазваляюць лепш пазнаць жывёлны і раслінны свет.

В. ГАРДЗЕЙ. Мой тата-трактарыст. Вершы. Для дашкольнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1989.

Серыя, у якой выйшаў чарговы зборнік Віктара Гардзея, мае назву «Працу кожную шануй». Паэт расказвае пра хлопчыка Ягорку, бацька якога з'яўляецца лепшым трактарыстам у калгасе. Хлопчык тансама марыць набыць гэтую прафесію. Вершы вызначаюцца лірычнай прасветленасцю, шчырасцю, умением аўтара пранікнуць ва ўнутраны свет дзіцяці.

ДУМКА ЧЫТАЧА

Праўда пра Зміцера Жылуновіча

Новую кнігу Эрнеста Ялугіна «Без эпітафіі», якая выйшла ледзь у выдавецтве «Беларусь», нельга чытаць без хвалявання, хоць жанр яе — дакументальная аповесць — пэўна, больш скіраваны да розуму, чым да пачуццяў чытача.

У прадмове да аповесці М. Сташкевіч і А. Кароль бачаць заслугу аўтара ў тым, «што ён зрабіў, па сутнасці, першую спробу аднавіць цэльную фігуру паэта і пісьменніка, рэвалюцыянера і палітычнага дзеяча», прычым, пазбегнуўшы ідэалізацыі.

Большасць чытачоў ведае імя Цішка Гартнага — пісьменніка, і не кожны ведае аб няпростым, трагічным лёсе старшыні першага ўрада БССР Зміцера Хведаравіча Жылуновіча, жыццё якога абарвалася ў гады сталінскіх рэпрэсій, як і многіх тысяч іншых «ворагаў народа». І хоць у 1955 годзе быў рэабілітаваны Цішка Гартны-пісьменнік, на грамадска-палітычнай дзейнасці З. Жылуновіча па-ранейшаму ляжала «табу». І толькі ў 1987 годзе Зміцер Жылуновіч (Цішка Гартны) быў поўнасцю рэабілітаваны «за адсутнасцю складу злачынства» і праз год адноўлены ў партыі.

У дакументальнай аповесці за шматлікімі пісьмамі, заявамі, тэлеграмамі паўстае вобраз неспакойнага рабочага-гартара з Капыля, які з маленства пазнаў нялёгкае працу, закрубелай рукой пісаў вершы на роднай мове і настойліва шукаў праўду, далучыўшыся да сацыял-дэмакратычнага руху.

Беларусь савецкая... Нягледзячы на абвешчанае Леніным права нацыі на самавызначэнне, на практыцы яно ажыццяўлялася ў вострай, напружанай барацьбе. І ўсё ж урэшце справядлівасць перамагла: на першым з'ездзе Камуністычнай партыі Бе-

ларусі ў Смаленску 30 снежня 1918 года прымаецца маніфест, напісаны Жылуновічам, дзе абвешчаецца стварэнне БССР. З. Жылуновіч становіцца старшынёй першага ўрада рэспублікі.

Але і ў той час барацьба ішла жорстка: перашкаджалі разыходжанні з групай Мяснікова-Кнорына, якая трызніла сусветнай рэвалюцыі і лічыла Беларусь «часовай фікцыяй», нялёгка аказалася расхлёбаць і імперскую спадчыну. І тады некаторыя ледзь не ў кожным культурным пачынанні бачылі «прахаву буржуазнага нацыяналізму». Нават спробу ўвесці беларускую мову ў справаводства лічылі крамолаю.

К 1928 году З. Жылуновіч быў у зеніце вядомасці: ветэран Кастрычніцкай рэвалюцыі, член ЦВК ССРСР, член ўрада рэспублікі, член ЦК КП(б), дырэктар буйнейшага дзяржаўнага выдавецтва Беларусі. Лідэр вядучага літаб'яднання «Полымя» і рэдактар аднайменнага часопіса, вядомы пісьменнік.

Будучыня здавалася такой прывабнай!

Але хутка пачнуцца абвінавачанні і рэпрэсіі, многім, у тым ліку і Жылуновічу, давядзецца каяцца, калі ўзйдзе палыновай зоркай ракавое слова «нацдэм». У віну ставілася нават тое, што быў апраунты «па-буржуіску», што не напісаў ніводнага верша пра таварыша Сталіна.

Арышт у 1936 годзе, допыты, здзекі... І вось жудасныя заключныя старонкі жыцця: псіхлячэбніца каля Магілёва, невыноснае ганебнае існаванне, якое ён вырашыў спыніць сам. Было тое 11 красавіка 1937 года.

Але нашчадкі не забылі свайго славутага земляка. Знойдзена і месца пахавання старшыні першага ўрада БССР. З часам, веру, будзе тут абеліск. «Якія там будуць словы?» — пытае ў заключэнне аўтар аповесці. Будзем спадзявацца, што словы праўды, справядлівасці і ўдзячнасці.

Г. ПАРАФЯНЮК, супрацоўнік раённай газеты.

г. Камянец.

Відушчае сэрца

Васіль Вітка — сапраўды народны настаўнік. У гэтым пераканана мяне яшчэ раз яго кніга «Азбука душы». Таму ён і б'е бяскрыласць мысленна практычнай школьнай педагогікі і псіхалогіі, іх нямогласць. Шмат слухных прашанай выказвае пісьменнік пра падручнікі і ўвогуле пра рэформу школы. Не, не можа быць школы будучага без адказнасці бацькоў за сваіх дзяцей! Гэта аксіёма. Сямейнаму выхаванню пісьменнік прысвячае некалькі сваіх залатых мініяцюр-роздумаў. Я згодзен: дзяцей заўсёды выхоўваюць сэрцам відушчым і добрым. Але бывае ў іншых сэрцах — сляпым, дурным сэрцам таксама. Бяздушша, абьякаваецца да дзяцей — галоўны бар'ер і ў школьнай педагогіцы нашага часу, а не толькі ў сямейным выхаванні.

Слова Васіля Віткі — гэта слова жывое, мудрае, яно ад-

ней памятка час работы ў «Звяздзе», калі загадваў там аддзел літаратуры. Як выйшла кніга Ларысы Геніюш «Невадам з Нёмана і названіў Уладзімір Караткевіч: «Стары, ці напісаць рэцэнзію?» А праз дзень прывёў Адама Мальдзіса з гэтым артыкулам. І надрукавалі. Цудоўная кніга, прстойная рэцэнзія, а я быў адразу выкліканы ў ЦК. Сяджу перад тагачасным загадчыкам аддзела культуры С. Марцэлевым. «Вы там што напечаталі?.. Чо подунулі?.. А вы ведаеце, што?..» Велькі кулак — грук аб стол: «Благодарце время, а то бы вы не здесь сидели!..» Выйшаў на вуліцу — пранесла? Не пранесла. Што ні планёрка ці лютка, ці які сход, то і навашанне ярыкоў: антысаветчык, антыпартийчык, нацыяналіст. Калегі перасталі захопці ў аддзел. Усе добра памяталі мінулае «Звязды» калі не апарат разганяў. Хто смялейшы зазірае: «Трэба табе, братка, адсюль бегчы». А як? Займу рэдактару на стол — ён яе ў стол працуі. Нарэшце ўдалося са «Звяздой» развітацца. На работу ўсе запрашаюць, а ніхто не бярэ: знаёмы кулак не пускае. Гэта цяпер, у акадэміі, на пасадзе дырэктара інстытута той чалавек і вялікі вучоны, і дэмакрат, і гуманіст, і баец перабудовы, а я памятаю яго кулак і пагрозу: «Благодарце время!..» Гэтак нас і вучылі «благодарце время» і Сталіна, і Хрушчоў, і Брэжнеў.

Г. Т. Не маглі дараваць тую рэцэнзію?

В. К. Не толькі тую, на кнігу Геніюш. Няма хто цяпер памятае вялізны, на ўсю чацвёртую паласу, артыкул у газеце «Мінская праўда» за подпісам рэдактара газеты Агеева на апошніх вывадах «Праклятая вышыня». Артыкул разгромны, ганебны. Але ж Агееў узнік не адразу. Спачатку гэтае «пачаснае» заданне было даручана «Звяздзе». Артыкул Я. Герцоўвіча, не менш чарнасоценны, ляжаў у мяне на стале, ужо ўвавалены ў вышэйшыя інстанцыі. Здаць яго ў нумар аддзел не мог, не дазваляла сумленне. Ён апануўся пад сталом у кошыку. Прыбяральшыца вынесла яго на светнік, а друкаваўся ён, аказваецца, у спешцы, не пад капірку, у адным экзэмпляры. ЧП, як кажуды Тады, пакуль «Звязда» разблытала дэтэктыў з Герцоўвічам, і ўсплыў на свет Агееў са сваім артыкулам. Відомеа ведамства рабіла гэтыя аперацыі аператывуна, валынку не даравала.

Г. Т. Можна, яшчэ знойдзеца і той артыкул Герцоўвіча?

В. К. Сёння яго можна было б надрукаваць. Гэта ўсё роўна, як на Ленінскім праспекце ў Мінску з'явіўся б раптам дыназаўр.

Г. Т. Ці можаце вы сцвярджаць, што ў больш спрыяльных умовах ваш творчы лёс склаўся б іначай?

В. К. Цяжка гаварыць пра магчымы лёс, ды яшчэ і свой. Адно несумнісна: дзе больш свабоды, даверу, павагі, права — там больш творчасці, ладу, плёну. Ва ўмовах хлусні талент збіваецца на хлусню. Нават моцны талент. Калі ж гэтага, самага горшага, што з ім можа быць, не адбываецца, дык усё роўна над ім вісіць рэйка, да якой — але не вышэй — ён можа рэалізавацца. Упэўнены, што гэтая акалічнасць сказваецца на лёсе любога пісьменніка. Часта, чытаючы той ці іншы твор, нават неблагі, думаеш: а як бы ён быў напісаны, калі б рэйкі над галавой аўтара не існавала?

Больш смела, раскавана, на зусім іншых крылах і рэалізму, і гульні ўяўлення? У творах пражытага намі часу гэтую рэйку, калі іх чытаеш, адчуваеш амаль заўсёды, нават у лепшых творах літаратуры. А ў сваіх творах — слытаецца? Таксама. І ўсё гэта — лёс.

Г. Т. Але можна пачуць і такое: жыў сумленна, працаваў, не краў, не хлусіў, няма ў чым каліца. Хай каюцца іншыя.

В. К. Калі не краў і не хлусіў, дык каяцца, вядома, не трэба. Але нарматывы кан'юнктуры, якой было само жыццё, не маглі не нарміраваць і мастацтва. А гэта — ці далёка ад хлусні?

Г. Т. Мы ўжо гаварылі, што былі выключэнні.

В. К. Але была і агульная заканамернасць. Ды і чаму — была? Ад мінулага адразу не адмахнешся, як бы гэтага ні хацеў. Колькі гадоў жывём ва ўмовах, калі можна сказаць, мабыць, усё, што маеш і хочаш сказаць, а ці шмат сказана? Каб забыць, што над табою няма ўжо той рэйкі, у якую ты так доўга ўпіраўся галавою, трэба, акрамя ўсяго іншага, яшчэ і пэўная, іншая псіхалогія творчасці, паводзін у жыцці.

Г. Т. А ці можа ўвогуле дрэнны чалавек і грамадзянін быць добрым мастаком? І, калі ён далёка не лепшы чалавек і грамадзянін, як тады грамадства павінна ставіцца да яго мастацкай творчасці?

В. К. Зусім нядаўна ў «ЛіМе» надрукаваны старонкі з майёй новай апавесці, дзе яе герой разважае:

«Кепскі чалавек можа напісаць добры радок? Глухім сэрцам можна пісаць музыку? Хто гэта кажа?.. Крывадушнікі і хлусі!»

Гэта і мая думка.

Вядома, існуе і адваротная, якую выказвалі неаднойчы нават высокія аўтарытэты. Скажам, Уільям Самерсет Маэм адваротную думку пацвярджаў прыкладам Дастаеўскага. Вось, казаў, перад намі хваравіты суб'ект, раздраныя яго агіст, жорсткі эгацэнтрызм, а між тым ён стварыў вобраз Алёшы Карамазава — самы абаяльны і добры ва ўсёй сусветнай літаратуры. Як жа нам быць? Паверыць Мазму — тонкаму мастаку і псіхалагу? Але не забудзем яго вялікадушнага папярэджання: вы можаце думаць іначай і быць ад існых не далей, чым я, бо ўсе мы суб'екты. Пакарыстаўшыся яго вялікадушнасцю, зададзім сабе пытанне: ці мог класічны англічанін глыбей, як рускі, ведаць класічную рускую сітуацыю, калі не толькі эгацэнтрызм, але і самы пачварны ідыятызм можа вырастаць на апіяваным, зганяваным і замардаваным золце добрай душы, і які чалавек можа, усё гэта ведаючы, адмовіць Дастаеўскаму ў яго глыбока схаванай ад здэкавітых будняў дабрыйні? Акрамя таго, дабрыйні Алёшы — гэта толькі пачатак яго духоўнай сілы, мы не ведаем, што з ім сталася б далей, ці выглядала б яго дабрыйні дабрыйней, калі раман «Браты Карамазава» віртуоз сюжэта Дастаеўскі давёў да канца, да апошняга вяжыца закладзенай у яго рэчаіснасці і філасофіі. І гэтак можна падвергнуць сумненню любую спасылку на факт, бо пад

кожным з іх загадкавая глыбіня жыццёвай дыялектыкі.

Ва ўсім выпадку, вера ў тое, што добра, а не злы, чалавек сее добра, дае перспектыву, якой не дае процілеглая думка.

Г. Т. Што вы скажаце пра шыкалы ацанан дзейнасці людзей у гады ўтварэння БССР, у часы культуры асобы, у Вялікую Айчынную вайну, пра шналу, якая вызначае сёння нашу унутраную палітыку? Ці не здаецца вам, што гуманная і чалавечная думка народа разыходзіцца з дагматычна-жорсткай афіцыйнай думкай? Як ставіцца да таго, што творчасць такіх пісьменнікаў, як Францішак Алехановіч ці Наталія Арсеньева, да гэтага часу выключаны з культурнага жыцця народа?

В. К. Скажу тое, што каза сам час: ёсць народ, ёсць грамадская воля, яны павінны ведаць усё, што складае іх лёс, у тым ліку і творчасць Аляхновіча і Арсеньевы, ведаць і выказвацца, а каб выказацца, народ павінен іх чытаць. Трэба даць народу гэтую магчымасць. Як я разумею, гэта канцэпцыя перабудовы: поўная дэмакратыя і неабкрадзены гуманізм. Гісторыя народа найбольш выявілася ў людскіх лёсах. Улады мяняюцца, а народ застаецца. І гісторыя застаецца. Ніхто нічога ўрэшце не схавае. Гуляць у хованкі небяспечна. Усё гэта паказала тая ж тузаніна вакол творчасці Геніюш, хоць і гэтую паэтэсу мы яшчэ як след не выдалі, не праціталі і не ведаем. Усе войны супраць літаратуры, якія ўпарта і вельмі доўга вяліся, палітычны дагматызм прайграў з вялікімі для сябе стратамі, а народ даўно ведае, чым гэтыя войны заканчваюцца.

Г. Т. Ваша першая кніга «Падранак», якая выйшла дваццаць пяць гадоў назад, у асноўным, на маю думку, вызначыла кола тэмаў, якія вы распрацоўвалі пазней. І «Гарадзіля», і «Дзельба набанчыка», і раман «Пушча» брочу свае пачаткі менавіта адтуль, з першай кнігі.

В. К. Гэта натуральна. Першая кніга ці не ў кожнага самая арганічная, неспрэчдвая, ды і стыхійная. Там і павінны быць пачаткі творчай сталасці, зярняты будучых каласоў.

Г. Т. Ацэньваючы вашу першую кнігу, некаторыя даследчыкі, у прыватнасці Іван Навуменка, пісалі, што вы належыце да пражытага, якія не паўшаюць традыцыі, як бы нават не імкнуцца вылучыцца на фоне сучаснай прозы. Ці пагаджаецца вы з такой думкаю?

В. К. Прагнозы ў літаратуры — тое самае, што і прагнозы надвор'я. Нават для сіноптыка-акадэміка. Праўда, у апошнія гады прагнозы надвор'я сталі больш дакладныя. Крытыка ў гэтым спароніцтве капітулявала. Ды і што такое традыцыі? Часта мы разумеем іх даволі спрошчана. Напісаў апавесці ці раман (пажадана даўжэйшыя) на партызанскую тэму, і ўжо кажучы, што твор у традыцыях беларускай літаратуры. Мне традыцыя, як нешта каштоўнае, уяўляецца ў гістарычным нацыянальным характары, у маральным і этычным вопыце народа, у духоўнай вернасці таму самаму аброчнаму крыжу.

А ўсё гэта можа выяўляцца ў любым жанры, нават у жанры маленькага эсэ, у арыгінальнай форме твора, у зусім нечаканай, новай для літаратуры, тэме.

Г. Т. Традыцыйны вы ці не традыцыйны, а шмат якія вельмі характэрныя для беларускай літаратуры тэмы вы ў сваёй творчасці амаль не закранаеце. Скажам, тэму вайны. Можа, яна мала хвалюе? Пра яе вышы апавяданні «Не першы снег», «Галуба», «Сямёнаўна», «Апошніе паляванне з лайкай»... Але пісьменнікі вашага пакалення пісалі пра яе значна больш. Тут прычына ці не ў асаблівасцях таленту?

В. К. А вы звярніцеся да твораў Стральцова. Ён таксама дзіця вайны. Пра вайну буйным планам не пісаў. Не хвалювала. Але ў яго ёсць невялічкае апавяданне «На чацвертым годзе вайны» — у ім адбываецца ўсяго толькі тое, што бабуля адлупцавала матуззі ўнучыка. Толькі і ўсяго, адлупцавала сірагу, а пэўна драмы вайны такая, што матуззі ў хлопчыка ў ценю далёка недзе забітага бачыць хапае, каб усю яго, Стральцова, творчасць бачыць праз вайну, каб у яе чырвоных водсветах ужо назаўсёды бачыць яго самога. Справа не ў колькасці напісаных старонак, не ў буйных планах і панарамах, не ў маштабах і відавочнасці смерці, а ў сіле пачуцця, у яго арганічнасці, перажытасці. У мастацтве гэта, апошняе, аказваецца галоўным. Зрэшты, воль і я сеў за раман «Бежанцы». 1941 год. Сваё, перажытае ў маленстве. Але зноў жа — і сённяшняе ў ім: бежанства з-пад чарнобыльскай радыяцыі. Бежанства — як спрадвечны лёс беларуса.

Г. Т. Паколькі закранулі тэму Чарнобыля, цікава, што скажаце пра тыя нешматлікія мастацкія творы пра чарнобыльскі боль, якія ў нас з'явіліся? Чаго ім не хапае? Ці даносіць яны да людзей праўду бяды?

В. К. Тут я хутчэй сам падсудны, а не суддзя. Пакуль што мы, пісьменнікі, як бы разгубіліся перад чарнобыльскім выбухам. Не хапае літаратуры вопыту хуткага рэагавання на грамадскія стрэсы, разломы? Мабыць. Тое-сёе напісана, але, думаю, самае важнае сваё слова пра бяду літаратура яшчэ скажа.

Г. Т. Вы заўсёды натуральна падключалі публіцыстыку да мастацкага аналізу. Якому падыходу да тэмы Чарнобыля, мастацкаму ці публіцыстычнаму, вы аддаеце перавагу?

В. К. Ёсць веданне бяды, ёсць яе адчуванне і ёсць прадчуванне. Публіцыстыка патрабуе ведання факта, дакумента. Але гэта веданне абмежавана ўрэзанай галоснасцю. На ўваходах у таямніцы бяды, якая адбылася, па-ранейшаму вісяць пудоўныя замкі. Факты, якія мы ведаем, якія публікуюцца, не ўраўнаважваюць прадчування. Тут можа дапамагчы мастацкі фант. Гэты разлік выводзіць мяне ў сённяшняй сітуацыі на мастацкі жанр.

Г. Т. Есць пытанне, якое я даўно хачу вам задаць. Нягледзячы на ваш значны літара-

турны стаж і даробак, крытыка, як мне падалося пасля знаёмства з бібліяграфіяй, не надта пеціць вас сваёй увагай. Чым вы тлумачыце няпростую крытыку абывацкасі, сімпатый і антыпаты літаратурнай крытыкі, ужо не ў дачыненні да вашай творчасці, але ўвогуле? Ці не здаецца вам, што справа тут не толькі ў кан'юнктуры і меркантильных скільнасцях ле асобных пераў, але глыбей — у асаблівасцях творчай манеры мастака?

В. К. Увагаю, якую крытыка мне аказвае, я задаволены. Гэта мера увагі дае магчымасць спакойна працаваць. Для сур'ёзнай працы лепш мець раўнавагу, як увагу.

А калі ў ваша пытанне паглядзець шырэй, дык у нас ёсць літаратуразнаўства, ёсць некалькі добрых крытыкаў, але няма сітуацыі, якую ў літаратуры павінна ствараць высока-прафесіянальная літаратурная крытыка, і адсутнасць гэтай сітуацыі, атмасферы адмоўна адбываецца на літаратурным працэсе. Крытыка вельмі часта бачыць перш за ўсё не мастацкі твор, а мундзір аўтара, на ім — званні, медалі, нашыўкі, пагоны. Перш чым сказаць пра твор сваё слова, ёй трэба ўлічыць рэйтынг аўтара, як у спорце, даўно вызначаны невядома яким камп'ютэрам, яго вагавую катэгорыю, ранейшыя прахадныя балы і гэтак далей. Толькі пасля гэтага крытыка выводзіць свой бал. Яна гудыцца, калі на пісьменніку няма мундзіра з адзнакамі прыналежнасці да той ці іншай іерархіі.

Вось і падумайце, чаго ва ўсім гэтым болей і чаго меней — канфармізму, кан'юнктуры, меркантилізму ці яшчэ якога «ізму».

Г. Т. І яшчэ адно пытанне. Літаратура ўжо мае магчымасць гаварыць пра ўсё, што яе хвалюе. Але, мяркуючы па перыядыцы, ёй гэтага мала, каб з'явіліся творы вялікай жыццёвай праўды і высокага майстэрства. Чаго ж яшчэ ёй не хапае?

В. К. Чаго яшчэ?.. Мне здаецца, што сёння нам, пісьменнікам, не стае унутранай свабоды. Мы атрымалі доўгачаканую свабоду слова. Гэта цудоўна. Іншая справа, ці доўга мы будзем ёю карыстацца. Але кожны мастак яшчэ павінен сам, толькі сам, здабыць сваю ўласную свабоду.

Г. Т. Што вы разумееце пад унутранай свабодай?

В. К. Годнасць і незалежнасць ад абставін у сваіх паводзінах, у сваёй працы, у сваёй шчырасці. Пісьменнік павінен адчуць сябе незалежным перад выдаўцамі, рэдактарамі, ад розных груповак, аўтарытэтаў уяўных і сапраўдных, ад тых, у каго ў руках улада, грошы, механізм абставін. Нельга бясконаца ісці на крывадушныя кампрамісы з сумленнем. Трэба вытрымаць з таго самага канфармізму, пра які мы ўжо гаварылі.

Без усяго гэтага, без сваёй унутранай свабоды, літаратура будзе цяжка рэалізаваць самую ўдзячную сітуацыю, у тым ліку і атрыманую свабоду.

павядае самым высокім патрабаваннем. Мы параілі сваім студэнтам прачытаць «Азбуку душы», павучыцца бачыць так, як гэта ўмее рабіць пісьменнік.

Цяпер я зразулёў, чаму В. Вітка ездзіў у Паўлюш, Карму, Крамянчуг, Літвінавічы і іншыя школы краіны, каб вызначыць для сябе сістэму і парадак у выхаванні дзяцей. У сваёй трылогіі «Дзеці і мы», «Урокі» і «Азбука душы» ён выказаў патрабавальнасць і да літаратуры, і да мастацтва, і да педагогікі, і да сям'і, і да дзяржавы, якім нельга і недаравальна не думаць і не дапамагачь школе выходзіць духоўныя каштоўнасці ў вучняў. Вельмі ж вялікія мы маем маральныя і духоўныя страты з-за канвеернай сістэмы выхавання, у якой губляюцца асабістыя якасці кожнага маладога чалавека і ўсіх разам, што ўвогуле не адпавядае сучаснай духоўнай перабудове ў нашай краіне. Не, не індустрыялізацыя, аўтаматызацыя і механізацыя вінаватыя ў тым, што асоба Чалавека прымітывізу-

ецца, спрашчаецца, а тое, што сям'я, школа, літаратура і краіна недастаткова ўдзялялі ўвагі выхаванню духоўных каштоўнасцей.

Васіль Вітка справядліва папракае педагогіку і ў пустаслоўі, і ў замярцеласці, і ў догмах, і ў пражэкцёрстве. І ёсць за што папракаць. Справа выхавання вельмі марудна змяняюцца ў лепшы бок, бо моладзь ужо вёскай на вёску ідзе, а ў горадзе — раён на раён шыбуе, каб пнуць у со-

нечнае сплячэнне... Хто-хто, а пісьменнік разумее гэтую з'яву добра.

Кніга «Азбука душы» выклікала ў мяне шмат думак, пацудзіў, разваг, пытанняў і неадназначных адказаў на гэтыя пытанні. Вялікі дзякуй, Цімох Васільевіч, за гэта.

М. ДЗМІТРЫЕУ,
Герой Сацыялістычнай Працы,
дацэнт ГДУ імя Францыска Скарыны.

Кніга земляка

Кожная навінка на паліцах кнігарні сама па сабе ўжо прыемнасць, а калі яе аўтар твой зямляк, гэта яшчэ прыемней. Менавіта такое пачуццё ў многіх чэрвеньцаў выклікала кніжка Аляксея Каўкі «Тут мой народ», выдзедзеная летась выдавецтвам «Мастацкая літаратура».

Аўтар яе, кандыдат гістарычных навук А. К. Каўка цяпер жыве і працуе ў Маскве. У шасцідзсятыя гады ён ўзначальваў камсамольскую арганізацыю Чэрвеньшчыны, затым — абласную. Працаваў у ЦК ВЛКСМ. Скончыў Акадэмію грамадскіх навук пры ЦК КПСС, пазней працягнуў час працаваў у савецкім пасольстве ў Польскай Народнай Рэспубліцы, вёў і вядзе шматгранную навуковую работу.

Цяпер А. Каўка працуе ў Інстытуце сусветнай літаратуры. Ён выбраны старшынёй Маскоўскага Таварыства беларускай культуры імя Францішка Скарыны, якое разгарнула ў Маскве і Падма-скоўй вялікую работу сярод беларусаў.

На глыбокім гістарычным матэрыяле, выкарыстоўваючы рэдкія друкаваныя першакрыніцы, якія знаходзяцца не толькі ў бібліятэчных скарбонках нашай краіны, але і ў Чэхаславакіі, Польшчы, дзе не раз пабываў А. Каўка, аўтар пераканаўча паказвае, як творчасць выдатнага гуманіста-асветніка Ф. Скарыны плённа ўздзейнічала на беларускую культуру і літаратуру XVI — пачатку XX стагоддзя.

Кніга складаецца з некалькіх раздзелаў. Яны прысвечаны розным перыядам творчасці Ф. Скарыны, раскрываюць уплыў прыкладу першадрукара на нацыянальна-культурнае адраджэнне беларускага народа.

Я не маю на мэце рэцэнзаваць гэтую кнігу. Яе патрабна проста прачытаць усім, каго хвалюе гісторыя, сівая мінуўшчына нашага народа, жыццё і барацьба яго лепшых сыноў за светлае права «людзьмі звацца».

Хочацца дадаць, што напісана кніга «Тут мой народ» самабытнай беларускай мовай, добра ілюстравана рэдкімі фотаздымкамі. Яна з'явіцца годным укладам у шматвяковую культуру нашага народа.

Кніга ўзбагаціць кожную бібліятэку рэспублікі, нездарма ж яна прысвечана 500-годдзю з дня нараджэння Францішка Скарыны, які бліскуча ўвасобіў сабой ідэю «Не дзеля сытасці — дзеля творчасці нараджаецца чалавек, узнікаюць, развіваюцца народы». Няхай жа прыклад вялікага гуманіста згуртоўвае нас у служэнні народнай справе — дабру, нацыянальнай культуры, дружбе паміж народамі.

А. ФУРЫК,
член СЖ СССР.

— **А**ЛКСАНДР Андрэвіч, раней чым стаць рэдактарам часопіса, ты нямаў год быць на партыйнай рабоце, працаваў у апарце ЦК КПБ. Адсюль і першае пытанне: як табе сёння, з пазіцыі сённяшняга дня, з вышнімі, так бы мовіць, як твайго асабістага, так і нашага агульнаграмадскага новага вопыту, успамінаецца і бачыцца тая твая праца? Што помніцца асабліва — як у станючым, так і адмоўным сэнсе? Як яна дапамагае (ці перашкаджае?) табе — рэдактару, журналісту?

— Першае, што хочацца сказаць: як даўно гэта было! Амаль дваццаць гадоў назад, у 1971 годзе, я пераступіў парог ЦК у якасці штатнага работніка партыйнага апарату. Мяне, выхаванага ў цесных і тлумных журналісцкіх пакоях, у якіх заўсёды лунаў дух жартаў, іроніі, дзёркага вальнадумства, літаральна ашаламілі строгія кабінеты з іх засяроджанымі насельнікамі, з незвычайна ціхімі і пустэльнымі калідорамі, мармуровымі лесвіцамі, дзе людскія крокі надзейна глушыліся свежымі — бы толькі з крамы — варсістымі чырвона-зялёнымі дывановымі дарожкамі.

Ніяк не мог прызвычацца да новых калег. Усе яны здаваліся празмерна афіцыйнымі і заклапочанымі — пры сустрэчах так і хацелася паспачуваць таму бязмернаму цяжару клопатаў, што воляю лёсу ўзвалены на іхнія плечы. І былі гэтыя людзі як бы на адзін твар: у аднолькавых паліто, аднолькавых шапках ці капелюшах, аднолькавых шаліках. Ледзь не ў кожнага — характэрны прыжмур вачэй. Быццам чалавек без стомы пазірае ў далёка-далёкую далечыню. Нездарма ж гавораць: начальству відней. Мае ўласныя назіранні пацвярджалі, што яно ўзіраецца не столькі ў сённяшняе свецкія справы і клопаты — усю нашу марную мітусню, колькі бачыць наш заўтрашні дзень ці яшчэ больш аддаленую перспектыву. Прынамсі, на перыяд да двухтысячнага года!..

Канечне, апісанне гэта крыху іранічнае, але зла ў ім няма. У хуткім часе я пераканаўся, што працуюць у цэнтральным партыйным апарце рэспублікі самыя звычайныя людзі, з усімі іх вартасцямі ці слабасцямі. Што тут, як і ўсюды, ёсць свае лідэры і ёсць свой «пасіў», і тут адных імкне наперад ідзя, другіх — уласны інтарэс, і тут адны працуюць да знямогі па дванаццаць—чатырнаццаць гадзін у суткі, а другія пакутліва нудзяцца ў чаканні сваіх 18.15, калі можна браць партфель і кіраваць дадому ці ехаць у загарадны пансіят. Пераважаюць большасць апарату на той час складалі, на мой погляд, даволі сумленныя, сціплыя і разумныя людзі. А што асяродак накладвае пэўны адбітак практычна на кожнага, дык гэта і без мяне вядома.

Асабліва ўразіла, помню, сустрэча з Пятром Міронавічам Машэравым. Не ведаю, як цяпер, а ў тых гадах першы сакратар ЦК выклікаў на гутарку кожнага навічка, незалежна ад пасады, на якую той запрашаўся.

І вось я, збянтэжаны, усхваляваны, пераступаю парог кабінета—агроністага, аздобленага пад арэх, але строгага і даволі ўтульнага. Гаспадар выходзіць з-за стала, шырока, прыязна ўсміхаецца, працягвае насустрач руку і пытае: «Скажы, як правільна вымаўляецца тваё прозвішча — з націскам на другім ці трэцім складзе?» Я адказаў, што розныя людзі, здараецца, па-рознаму мяне называюць, я ўжо прывык да гэтага, таму, маўляў, і вы, Пётр Міронавіч, гаварыце, як вам зручней. А ён зноў: «А ведаеш і маё прозвішча без прыгод не абыхлося. Я ж Машэра, а не Машэраў! Так-так. Нехта з маіх продкаў дужа захацеў быць рускім, вось і дадаў у пашпартце апошняю літару. Так і пацягнуўся далей род — ужо як Машэравых».

А пасля пайшла гаворка. Доўгая, амаль на паўтары гадзіны. Гаварыў у асноўным ён. Разважаў аб прызначэнні і пры-

значэнні партыйца, аб ролі друку ў жыцці грамадства, распытваў пра клопаты і запатрабаваны журналістаў. Дакладна пераказаць тую гаворку не магу, адно засведчу пэўна: уражыў мяне Машэраў глыбінёй і нестандартнасцю мыслення, увагай і павагай да людзей. Здзівілі яго эрудыцыя, веданне ім творчых кадраў рэспублікі, якіх Пётр Міронавіч, не задумваючыся, называў не толькі па прозвішчах, але і па імёнах. З вялікім веданнем справы гаварыў ён пра навінкі беларускай літаратуры і мастацтва. Гэтае веданне, натуральна, не прыходзіла да нашага тагачаснага партыйнага кіраўніка само па сабе. Адзін з яго прыбліжаных расказаў мяне нядаўна, як Машэраў, збіраючыся на сустрэчу са спевакамі опернага тэатра,

З пазіцыі болю, а не хлусні

На пытанні рэдактара «ЛіМа» Анатоля ВЯРЦІНСКАГА адказвае рэдактар часопіса «Беларусь» Аляксандр ШАБАЛІН

за ноч, пасля напружанага рабочага дня, праштудзіраваў буйную манаграфію «Пастаноўка галасы спеваком опернай сцэны»...

Дарэчы, Пётр Міронавіч не толькі на мяне не пашкадаваў столькі часу. Прыкладна такою ж працягласцю вызначаліся яго гутаркі з кожным навічком...

Праз лічаныя тыдні, працягваю, я ўжо разнаёміўся з большасцю супрацоўнікаў, прызвычаўся да асаблівасцяў новага асяроддзя.

А вось прычыны работы часам бянтэжылі мяне. У першыя ж дні я, як журналіст, быў прыцягнуты да ўдзелу ў групе па падрыхтоўцы нейкага даклада ці прамоў. Мы сабраліся ў вольнай пакоі, за даўжэзным сталом для пасяджэнняў, на якім былі раскладзены чыстыя аркушы паперы, у хрустальных шклянках стаялі алоўкі, і яшчэ тут былі... нажніцы, клей, газетныя выразкі, асобныя лісты з надрукаванымі на іх тэкстамі, разгорнутыя кнігі з падкрэсленымі абзацамі. Заўважыўшы, якім здзіўленым позіркам абводжу я ўсё гэта, адзін з маіх новых таварышаў па рабоце спакойна сказаў: «Не пахлохайся, браце. Мы ўжо тут не навічкі і добра ведаем, што галоўная ўмова, каб атрымаўся прыстойны даклад, — гэта дасціпнае карыстанне «істочнікамі і составнымі часткамі». Бяры «істочнікі» і рабі з іх «составныя часткі».

На жаль, гэта быў не жарт. Свежая думка ў тых гадах прымалася з вялікай насцярогай і толькі тады, калі яна была абсалютна бясспрэчнай. Рызыка ў ацэнках выключалася. Робячы вывады, абатульненні, кіраваліся толькі раней сказаным ці занатаваным у папярэдніх дакументах партыі. У справу ішло толькі апрабаванае. Усё новае, што хоць намёкамі не адпавядала ўсталяванымся канонам і догмам, расцэньвалася не іначай, як рэвізіянізм.

Такі падыход межаваў часам з абсурдам. Аднойчы мне даручылі складзіць тэкст віншавальнай тэлеграмы ад імя ЦК у адраб ленынградскага завода, на якім адліваліся для нашай рэспублікі скульптуры, што ўпрыгожваюць вуліцы і плошчы Беларусі, і які адзначаў у тых дні свой пяцідзесяцігадовы, здаецца, юбілей.

Я склаў даволі прыстойны і

цёплы, як мне здавалася, тэкст і панёс на візу кіраўніцтву. Зробленае мной адрасу ўхвалілі, падзякавалі за плённыя намаганні, але... Але папрасілі на хвілінку затрымацца. І пачалася выверка кожнай фразы на яе, так бы мовіць, беспамылковасць і адназначнасць. Каб раптам нешта нельга было вытлумачыць іначай. Прымысілі мяне падняць зборнік «КПСС у рэзалюцыях і рашэннях» і знайсці ўсе дакументы, якія тычыліся манументальнай прапаганды. Але і гэтага аказалася мала. Пайшоў па даведчаны том У. І. Леніна, дзе таксама выявілі ўсе магчымыя ленынскія выказванні і фармулёўкі па названым пытанні. Толькі пасля пакутлівых пошукаў, зверак, правак на тэлеграму было дадзена «дабро».

Як было б добра, падумалася мне тады, каб і справе аддавалася такая ўвага, як слову...

Такі быў час. Невыпадкова яго назвалі застоўным. У краіне мярцвела ўсё, уключаючы эканамічнае жыццё і навуковую думку, тэхналогіі і пабудовы, творчы пошук і духоўны працу. Праўда, вінаваціць у гэтым асобных партработнікаў было б наіўна і несправядліва. Апарат узнік і ўдасканаліваўся таму, што таго патрабавала сістэма для ўратавання і ўтрымання самае сябе.

Я ведаю нямаю людзей, супрацоўнікаў апарату, якія не маглі мірыцца з логікай тагачаснага жыцця, але і зрабіць нешта істотнае было не ў іх сілах. Тых, хто «высоўваўся», сістэма выракалася.

Помню, калі мы, рэдактары, былі на курсах перападрыхтоўкі ў Акадэміі грамадскіх навук у Маскве, адзін шанюны лектар даводзіў з высокай трыбуны: «Як паляўнічы выбірае пчаны? Ён аддае перавагу таму, якім аказваецца намерсе сярод іншых, хто самы жвавы і кемлівы. А мы самых жвавых і кемлівых — па галаве. Каб не вытыркаліся. Вельмі трапны і выкладны вобраз!»

Словам, прарваць зачараванае кола можна было, толькі ахвяруючы сабой. Нямногія, а дакладней — адзінкі, нават у маштабах усёй краіны, аказаліся здольнымі на такую ахвяру. Хвала і пашана ім!

Што тычыць асабіста мяне, то першыя два-тры гады я працаваў у ЦК з вялікай ахвотай, цікавасцю, нават захапленнем. Я ўпершыню ў жыцці апынуўся амаль на вяршыні дзяржаўнай і грамадскай піраміды. Перада мной адкрылася панарама жыцця рэспублікі — якое яно ёсць. Я купаўся ў моры інфармацыі, самай разнастайнай, нават звышсакрэтнай ці ўвогуле забароненай. Я перачытаў усё Салжаніцына, Пастарнака, выдадзеных на рускай мове за мяжой, рэгулярна знаёміўся з радыёперадачамі розных «галасоў», чытаў аператыўную зводку злучаных працяў у рэспубліцы, ведаў пра надзвычайныя здарэнні ў краіне, пра якія тады не прынята было паведамляць. І дзівіўся, чаму ўсё гэта закрыта для народа, няўжо ён не разбіраецца, што добра, а што кепска, дзе праўда, а дзе хлусня. Калі я

задаваў такія пытанні тым, хто стаяў вышэй за мяне на службовай лесвіцы, на мяне пазіралі, як на дзівака.

Характар маёй працы даў мне магчымасць пазнаёміцца практычна з усёй творчай інтэлігенцыяй, я б нават сказаў, з усёй творчай элітай рэспублікі. Як многа ў нас неардынарных, таленавітых, непадобных адзін на аднаго дараванняў. Наколькі ўзбагачаюць зносіны з такімі людзьмі!

І ўсё ж, з цягам часу, я пачаў адчуваць, што работа робіцца мне ў цяжар, што мяне нясе, як трэску, па волі хваляў у бялітасна мулкім і неспакойным, але ў нечым і ўтульным крэсле памочніка сакратара ЦК. Усё часцей непакоілі нейкі ўнутраны разлад, няз-

Я б узяў на сябе непасільную задачу, калі б паспрабаваў устанавіць прычыны гэтай з'явы — задужа яна шматаблічная. Але некаторымі думкамі, разважаннямі, назіраннямі хацеў бы падзяліцца.

Сёння мы называем нашу сістэму адміністрацыйна-камандайнай. Дык вось, з жалем даводзіцца канстатаваць, што незайздросную ролю адміністратара і камадзіра ўзяла на сябе менавіта партыя. Яна камандуе эканомікай і культурай, размяркоўвае фонды, аб'екты і функцыі, указвае навукоўцам, творцам і спартсменам, прызначае дырэктараў, сакратараў, нават класікаў (ад імя народа, вядома)...

выклі душэўны дыскамфорт. Урэшце, нягледзячы нават на тое, што мой непасрэдны «шэф» А. Т. Кузьмін прывабліваў мяне і сваімі чыста чалавечымі якасцямі, і нестандартнасцю мыслення (за што яму не раз і даставалася, але гэта — асобная гаворка), я стаў прасіцца назад, у журналістыку. Праз некаторы час мая просьба была задаволена, і я пачаў працаваць у часопісе «Беларусь».

Сем гадоў, праведзеных у сценах ЦК, я ўспамінаю часам з удзячнасцю, а часам і з цяжкімі сумненнямі: ці ўсё рабіў, як трэба, калі меркаваць меркамі сённяшняга дня? Што ж, працаваў я з людзьмі, сярод людзей, якія і цяпер жывуць, робяць у рэспубліцы. Няхай яны і судзяць мяне.

— Пытанне, звязанае, безумоўна, з першым. Які водгук, якія думкі выклікае ў цябе дыскусія аб партыі, аб яе грамадска-палітычным статусе, аб яе месцы ў жыцці грамадства? Адбыўся пленум ЦК, які прыняў перададзёўскую платформу. Наперадзе ў нас чарговыя з'езды КПБ і КПСС... Як табе бачыцца перададзёўскія дыскусіі? Магчымыя дакументы і рашэнні, якія будуць прыняты на з'ездзе? У прыватнасці, праграма дзейнасці КПБ, аб неабходнасці прыняцця якой гаворылася на перадапошнім пленуме ЦК?

— Дыскусія аб партыі... Найперш я задаю сабе пытанне: ці патрэбна ўвогуле цывілізаванаму грамадству палітычная партыя? Ці не лішні гэта грамадскі інстытут? Ці не замінае ён у нечым жыццю дзяржавы?

Адказ — у вопыце дзесяткаў і дзесяткаў іншых краін свету. Толькі Непал ды яшчэ, здаецца, адна-дзве краіны не маюць палітычных партый. Астатнія 150 з лішнім дзяржаў маюць і часта — не па адной. Дык чыму ж шляху аддаць перавагу: непальскаму ці—усёго астатняга свету? Адказ на гэтае пытанне практычна адназначны.

Не выклікае сумненняў і галоўны камуністычны ідэал, які паклала ў аснову сваёй дзейнасці наша кіруючая партыя: максімальна развіваць усё тое, што закладзена прыродай у чалавеку.

Нібыта не павінна было б узнікаць падстаў для дыскусій, а, між тым, яны ідуць. Гарачыя і вострыя. І часта не на карысць КПСС, аўтарытэт якой у грамадстве прыкметна падае. Не адзінаквы ўжо выпадкі, калі камуністы здаюць свае партыйныя білеты, не жадаючы быць членамі КПСС.

Роля ж партыі як палітычнага лідэра зведзена ў асноўным да гэтак званых задач па выхаванні працоўных. А што гэта такое — «партыя — выхавальнік мас» — цяжка нават уявіць. Асабліва, калі ўлічваць, што выхаванне мас адбываецца не на словах, а галоўным чынам, на падставе іх сацыяльнага вопыту, на базе рэальных умоў для больш поўнай рэалізацыі чалавечай асобы. Людзі сталіся ад лозунгаў, не пацверджаных жыццём, ад ідэалогіі, якая стала адно адмаўленнем іншадумства.

Літаральна душэўны партыйную работу фармалізм, які асабліва пышна расціў у КПСС у застоўныя гады, калі больш важна было, як кажуць, «выглядаць, а не быць», каз асноўнай мэтай партыйнага дзейнасці становіўся, як гэта ні парадаксальна, толькі сродак дасягнення гэтай мэты.

— Як гэта разумець? Ці нельга вытлумачыць сказанае больш папулярна?

— Вось, скажам, мы будзем найпампезны дом палітасветы і лічым, што зрабілі гэтым самым яшчэ адзін важны крок у выхаванні «новага чалавека» (бяру гэты выраз у двукоссе, бо ўвесь наш сацыяльны вопыт пацвердзіў, што закладзенае ў ім паняцце — не больш чым чарговая салодкая ілюзія).

Ці спашлюся яшчэ на такую ўмоўную сітуацыю, хаця добра разумеем, што кожнае параўнанне кулгае. Чалавек, якому вельмі патрэбна нейкая прадукцыя, пачынае рабіць станок для яе вытворчасці. Кідае на станок усё сілы і да таго захапляецца, што забывае пра сваю першапачатковую мэту — прадукцыю. Станок ужо робіцца залатым і ўсё ўдасканальваецца, а прадукцыя як не было, так і няма.

Вось і ў нас ідэалагічная работа стала самамэтай. Няўхільна ўдасканальваюцца, калі верыць справаздачам, яе формы і метады, у краіне дзейнічае сапраўдная індустрыя падрыхтоўкі адпаведных кадраў, партыйнаму апарату зайздросна павышаецца зарплата, а савецкі чалавек усё не становіцца «новым». Наадварот — ён у нечым нават горшае.

Можна прыводзіць і іншыя аргументы ў пацвярджэнне та-

ЗАГАДКА
ЗАСТАЕЦА

Музіца, і чалавек, не прыхаваны да музыкі, ужо ведае: набліжаецца юбілей П. І. Чайкоўскага. Да 150-годдзя кампазітара прымяркуюцца сёння многія падзеі: прэм'ера балета «Спячая красуня» на беларускай сцэне; сімфанічны праграмы дырыжора Ю. Яфімава ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі; паўтор па ЦТ цыкла «Усе сімфоніі П. І. Чайкоўскага» з каментарыям выканаўцы — народнага артыста СССР Я. Святланава; тэлепаказ вядомай ленинградскай пастаноўкі «Яўгенія Анегіта» і канцэртнай праграмы таленавітага саліста з Краснарска Д. Хварастоўскага, у рэпертуары якога — раманы...

Анонс «Усе раманы П. І. Чайкоўскага (да 150-годдзя з дня нараджэння)» з'явіўся і на вуліцах Мінска. Такі цыкл у ўдзелем вядучых вакалістаў рэспублікі наладзіла філармонія. І калі першы вечар пад новай рубрыкай прайшоў некалькі не прыкметна, дык наступны ўдаўся сапраўды святочным. Гэтым разам раманы Чайкоўскага спяваў саліст ДАВТА БССР Віктар Скорбага. Не так даўно «ЛІМ» пісаў пра высокі творчы ўчынак артыста, які выступіў ініцыятарам арыгінальнага намернага цыкла — «Анталогія беларускай вакальнай музыкі». І вось — новы паварот: вакальная спадчына аднаго з самых папулярных, як сведчыць статыстыка, кампазітараў свету.

Драматургія двух канцэртных аддзяленняў атрымалася такою ладнай ды тонкай, што, нягледзячы на «нялёгкую працу душы», якой вымагала яна ад слухачоў (услед за выканаўцамі), не было, як часам здараецца пад канец канцэрта, уражання псіхалагічнай награванасці, а засталася адчуванне лёгкасці і прасвятлення.

«Слеза дрожит», «Любовь мертвеца», «Пимпінелла», «Подвиг», «Средь шумного бала», «Серенада Дон-Жуана»... Зрэшты, не варта «разбіраць» праграму. Бо шкада разбіраць-разбураць як той вяночак па кветцы ды па сцяблінцы, трапятую, жывую нізку з двух дзесяткаў твораў. Усё роўна таямніца мастацтва застаецца няўлоўнай. Сентыментальнасць і рамантычнае парыванне, лёгкі флірт і меланхолічны ўспамін, гарэзлівыя мрой і душэўная драма, пастскрыптам да прамінулага каханню і сумны роздум, промень надзеі і мудры спакой... Колькі ўсяго ўмяшчае свет героя, увавасобленага В. Скорбагатавым у гэты вечар на канцэртнай сцэне! Аднак словы словамі, а загадка музыкі Чайкоўскага застаецца. Загадка, якую артыст здолеў захапіць слухачоў.

Дарэчы, сёння ён у выдатнай пеўчай форме, яго яркі барытон быццам выпрастаў мугурныя крылы. Выступаў В. Скорбагаў вельмі натхнёна, часам нават падавалася, што гарачаму, вольнаму голасу было проста цесна ў камерных сценах. Майстарства, за якім не відаць «поту і мазалёў», — найвышэйшая адзнака сталасці артыста!

Вядома, неад'емныя штрыхі ў гэтае музычнае свята ўнеслі канцэртмайстар Г. Каржанеўскія і вядучы праграмы У. Шаліхін. А публіка? Дай Бог, каб на ўсіх канцэртах збіралася такая шматлікая, чуйная і змычлівая публіка, як была тут, у зале на Зублатой Горцы.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

чыцца табе заўтрашні дзень нашага друку, у тым ліку твайго часопіса «Беларусь»? І далей: ці ўяўляеш ты, член партыі, у мінулым партыйны работнік, наш друк без таго званнага партыйнага кіраўніцтва ім, без ідэалагічнай апекі «зверху»?

— Пра колішнія адносіны прэсы з цензурай гаварыць не хочацца: тэма набіла аскаму. Вельмі даставалася ад пільных наглядчыкаў нашаму часопісу «Беларусь», не менш, ведаю, пакутаваў і «ЛІМ». Цензура — гэты духоўны элемент рэпрэсіўнага апарату — ганьбіць дзяржаву, якая ставіць на мэце быць прававой, і горкія хвалі такой ганьбы коцяцца далёка...

Летась мы з Анатолем Грачнікавым у складзе беларускай дэлегацыі, якая выконвала высякародную місію народнай дыпламатыі, былі ў Злучаных Штатах Амерыкі, наведвалі там некаторыя рэдакцыі, друкарні. Памятаю, з якой непрытоенай скрухай адзін з рэпрэсараў часопіса «Мінсота Манслі» разважаў: «Нядаўна я быў у Маскве, мне чамусьці забаранілі фатаграфіраваць там масты. Калі такая забарона будзе для вас у Нью-Йорку, пра якія масты паміж нашымі народамі можна гаварыць». У Нью-Йорку нам нічога не забаранялі фатаграфіраваць.

Сёння, дзякуй богу, пэўны лібералізм у рабоце цензуры вызначыўся. А вось заўтрашні дзень журналістыкі, калі браць пад увагу вынесены на ўсенароднае абмеркаванне праект Закона аб друку, выклікае трывожную насцярожанасць. Успомнім, якія метамарфозы адбываліся з гэтым праектам у часе праходжання яго на Вярхоўным Савеце. У варыянт ініцыятыўнай групы, які быў разгледжаны і ўхвалены адпаведнымі камісіяй і камітэтам, трапілі раптам папраўкі, пра якія ніхто не чуў і не гаварыў. І гэтыя папраўкі з'явілі на нішто дэмакратычную аснову праекта, практычна ўзаконілі цензуру, папярэдне па-фарысейску адмаўляючы яе. Нечая ж рука іх уносіла. Некаму гэта было патрэбна і выгадна. Нехта дагэтуль, як агню, баіцца праўды. Чаму?

Памятаю, адзін пыхлівы кіраўнік любіў пагрозліва прыкрыкнуць: «Аўтарытэт партыі падрываецца!» Гэта — калі крытыка кідала хоць нейкі цен на яго асабіста.

Дзіўны падыход — атажамліваць сябе з партыяй ці ўвогуле з усім сацыялізмам. Крытыкуеш недахопы — значыць, падрываеш аўтарытэт партыі ці асновы сацыялізму. А зложыванне ўладай, пратэктарызм, адрыў ад мас — гэта, выходзіць, не падрыў аўтарытэту партыі. Развал эканомікі, заняпад культуры, масавая карупцыя — не падрыў асновы сацыялізму. Якая карозія свядомасці! Ці — добра прадуманая пазіцыя: падрываецца мае інтарэсы, але я не магу гэтага прызнаць, вось і я абвясчаю, што — ратуйце! — абрушваюцца, не больш не менш, асновы сацыялізму.

Уся бяда ў тым, што многімі чыноўнікамі, ці, як мы гаворым, апаратчыкамі ў апошнія гады кіравалі не грамадскія ідэалы, а асабістыя інтарэсы. І ў цяперашняй усенароднай барацьбе супраць бюракратыі з'яўляюцца аказаліся не яе ідэалы, а яе інтарэсы. Сацыялізм ці партыя для гэтых «ахоўнікаў асноў» — толькі зручная шырма для прыкрыцця хцівых памкненняў.

Колькі ў нас яшчэ людзей, якія толькі ў прэсе хочуць бачыць усё беды і абвінавачваюць прэсу ў тым, што яна празмерна многа піша пра недахопы. Нібыта не будзь іх у прэсе — не будзе і ў жыцці. Хочучы гэтыя людзі ці не, але яны толькі патураюць злу, бо ўвесь свой імплэт скіроўваюць не супраць заганных з'яў, а супраць тых, хто пра іх піша.

На падзеі ў краіне не дужа ўплывае тое, добра ці кепска мы пра іх гаворым. Пустыя паліцы магазінаў ці карабахская трагедыя — не вынік кепскай

работы сродкаў масавай інфармацыі, а вынік кепскага жыцця. Трэба ўрэшце навучыцца адрозніваць хваробу і хвората. І не баяцца праўды. Больш робіць чалавека большым патрыятам, чым хлусня.

Некалькі слоў наконт партыйнага кіраўніцтва друкам. Ці, як ты, Анатоль Ільіч, кажаш, ідэалагічнай апекі «зверху». Калі мы ставім пытанне, каб любая грамадская арганізацыя, дзяржаўная ўстанова, нават прыватная асоба маглі заснаваць сродак масавай інфармацыі, дык ці лагічна прырэчыць таму, каб і партыя мела свае выданні, кіравала імі і праз іх праводзіла свае ідэі ў масы? Не, канечне.

А вось што тычыць іншых выданняў... Пра прыватныя гаварыць не магу — мы да іх пакуль не дараслі. У рэальнай жа цяперашняй сетцы друку залішня апека «зверху», я думаю, зневажае, абражае, прыніжае годнасць людзей, бо зусім пэўна дапускае палітычную, маральную непаўнаценнасць і таго, хто чытае, і таго, хто піша ці рэдагуе. Не варта ставіць над рэдактарам яшчэ аднаго галоўнага рэдактара. Па-першае, невядома, хто з іх акажацца разумнейшым, а, па-другое, дзе гарантыя, што не з'явіцца патрэба і над гэтым ставіць яшчэ аднаго? І — гэтак далей...

Магу сказаць, што з цяперашнім складам ідэалагічнага аддзела ЦК у нас склаліся даволі дзелавыя ўзаемаадносіны. А калі на месца гэтых работнікаў прыйдуць іншыя, больш кансерватыўныя, то не ведаю, як яно будзе, бо закон пакуль нічога нам не гарантуе.

Прыгадваю сустрэчу ў тым жа амерыканскім часопісе «Мінсота Манслі». Я спытаў у рэдактара: «Ці вольныя вы пісаць пра ўсё, што толькі захоўваеце?» «Абсалютна!» — не задумваючыся, адказаў ён. «Ну, а калі, дапусцім, вы выявілі схему найноўшай і самай сакрэтнай ракетнай устаноўкі — ці можаце вы надрукаваць яе ў сваім выданні?» — «Магу, але я не зраблю гэтага». — «Чаму?» — «І ў нас, журналістаў, ідзе барацьба за выжыванне, — з умешкай прамовіў ён і крыху больш сур'ёзна заключыў: — Да таго ж мы — патрыёты!».

Дык няўжо беларускі рэдактар меншы патрыёт, чым амерыканскі?

А закончыць адказ на пастаўленае пытанне хачу Марксавай формулай: прывідныя ўсе астатнія свабоды пры адсутнасці свабоды друку. У ёй, свабодзе друку, — і адна з рэальных гарантыяў незваротнасці працэсу дэмакратызацыі нашага грамадства.

— Помню, як з тваім прыходам у часопіс ён стаў абнаўляцца, мянцямца да лепшага, стаў цікавейшым... Пошукам творчага калектыву «Беларусі» паспрыяла перабудова, на старонках часопіса з'явіліся новыя рубрыкі і тэмы, надзённыя, цікавыя публікацыі. Не магу тут не адзначыць тэматычныя нумары, прысвечаныя нашай гістарычнай спадчыне, Чарнобылю... Ці задаволены ты сам вынікамі сваёй рэдактарскай працы? Што тут, на твой погляд, зроблена, дасягнута, а што яшчэ можна было б зрабіць? Што хацелася б зрабіць? Якім табе, паўтараю пытанне, бачыцца заўтрашні часопіс «Беларусь»?

— Па-першае, з удзячнасцю прымаю добрыя словы пра цяперашнюю «Беларусь». У нашым калектыве заўсёды з павягай ставяцца да думкі калег. А вось самі мы даволі стрымана ацэньваем зробленае. Больш дбаем пра тое, што не атрымаўся, у чым мы запазычыліся чытачу. Але гэта — звычайная прыкмета любога творчага калектыву, у тым ліку, не сумняваюся, і шаноўнага «ЛіМа».

Гаварыць пра планы — справа няўдзячная і рызыкоўная. Выконваюцца яны ў нас, на жаль, часта не лепш, чым народнагаспадарчыя. Да таго ж, жыццё апыраджае самыя смелыя з іх (чым глыбей перабудова, тым вастрышым) робяцца парадоксы!), уносіць, як мы прызвычаліся гаварыць, свае карэктывы. Ці падносіць самыя

нечаканыя сюрпрызы, безумоўна вартыя журналісцкай увагі.

Вось прыклад. У краіне нечакана павышаюцца цэны на золата. Нечакана таму, што на нашай памяці выступленне на сесіі Вярхоўнага Савета СССР дэпутата з Чарнаўцоў, які не без горкага сарказму папрасіў урад пазнаёміць дэпутатаў з прэйскурантам маючага адбыцца павышэння цен на золата, на што яму на самым высокім узроўні было заяўлена, што ніякае павышэнне ў бліжэйшы час не прадугледжваецца. Не паспелі астудзіцца мікрафоны пасля палкіх спрэчак і прамой, як народ быў пастаўлены перад фактам: цэны на золата, іншыя каштоўныя металы ўзрасталі адразу недзе на пяцьдзесят працэнтаў. Не ведаю, як гэта адаб'ецца на дабрабыце тых 40 мільянаў грамадзян СССР, што жывуць на мяжы беднасці, а вось у дзялёку цэнавай эканомікі, якія, паводле сведчання кампетэнтных людзей, менавіта ў старанна прыхаваным золале матэрыялізавалі прыкладна паўмільярд рублёў, адразу, за адну ноч, дзякуючы аднаму росчырку пяра, капітал павялічыўся на 250 мільянаў рублёў.

Так што гаварыць пра канкрэтныя тэмы ў нашых перспектывных і бягучых планах (а яны, канечне, ёсць) я б не хацеў. Адзначу толькі галоўныя напрамкі, якія ўжо наметліся ў нашай рабоце і збочваць з якіх мы не маем намеру і далей, асвятляючы, натуральна, і бягучыя пазітыўныя і негатывныя бакі перабудовы.

Гэта — шырокая прапаганда нацыянальнай спадчыны беларускага народа, уключаючы праблемы адраджэння мовы, зварот да вытокаў нацыянальнай культуры, расказ пра забытыя народныя традыцыі і святы.

Гэта — цэлы вузел праблем, звязаных з чарнобыльскай аварыяй, якія яшчэ шмат дзесяцігоддзяў будуць аплачывацца крывёю і болем народа.

Гэта — барацьба з татальнай бездухоўнасцю і жахлівай амаральнасцю людзей, бо пакуль іх свядомасць не будзе асвечана высокай верай у дабро, праўду, справядлівасць, міласэрнасць, — ніякая перабудова нічога не дасць. Іншымі словамі, працэс перабудовы ў нашай гаспадарцы і грамадскім жыцці павінен быць дыялектычна ўзаемзвязаны з пераасэнсаваннем пэўных маральных устаноўак у свядомасці людзей.

— Есць у нас яшчэ адна смелая, я б сказаў, напалеонаўская задума: дамагчыся выпуску часопіса «Беларусь» на англійскай мове. Мы і так ідзём больш чым у сорак краін свету, а як пашырацца магчымасці прапагандаваць нашы нацыянальныя здабыткі, калі часопіс будзе яшчэ друкавацца і на такой шырока распаўсюджанай афіцыйнай мове ААН, якой з'яўляецца англійская мова.

Не адзін бар'ер на шляху да англамоўнай «Беларусі» ўжо адолены, і мы верым, што неўзабаве пытанне будзе канчаткова вырашана.

Ну, і яшчэ адно даволі казытлівае тваё пытанне, Анатоль Ільіч: ці задаволены я сам вынікамі сваёй рэдактарскай працы? Часопіс — гэта прадукцыя, якая заўсёды навідавоку, судзіць нашай рабоце хопіць, будзем уважліва прыслухоўвацца да іх. Асабіста ж я не хачу, дый не маю права закрасліваць зробленае, бо ўрэшце ў кожным нумары акумуляюцца, увавасобляецца работа цэлага калектыву. Але як толькі я скажу, што задаволены здзейсненым, мне трэба падаваць заяву аб адстаўцы. Я ўжо прыгадваў у друку словы аднаго мудрага чалавека: нельга перамагчы раз і назаўжды — трэба кожны раз перамагаць нанова. Вось так. А для гэтага трэба працаваць і працаваць. Трэба без стомы шукаць і знаходзіць, пакутаваць і рызыкаваць, змагацца і перамагаць.

го, што партыя, як палітычная арганізацыя новага тыпу, стала страчваць свае функцыі. Аказаліся зруйнаванымі такія эфундаментальныя каштоўнасці, як роўнасць камуністаў, свабода абмеркавання і крытыкі, выбарнасць, падсправаздачнасць і змяняльнасць кіраўнікоў (сістэму выбарнасці замяніла сістэма прызначаемасці). Адбылося расслабленне партaparату і радычных камуністаў, распалася адваротная сувязь паміж імі. Міжрэня роля пярвічнай партарганізацыі. У нас 20 мільянаў камуністаў. А дзе яны? Ці ведаюць яны, пра што гаворыцца на Пленумах ЦК? Не заўсёды, нягледзячы на тое, што да максімальнай адкрытасці ў партыйным жыцці заклікае прынятая XIX Усесаюзнай партыйнай канферэнцыяй рэзалюцыя «Аб галоснасці».

Цалкам прымаю тое, што ўжо было сказана: нам патрэбна новая, радыкальна абноўленая партыя.

Шляхі гэтай перабудовы таксама даволі выразна сфармуляваны і грамадскасцю, і нашым кіраўніцтвам: максімальная дэмакратызацыя партыйнага жыцця, сцвярджэнне ўлады партыйнай масы, якая пакуль няма перад уладай партыйнага апарату.

Толькі ў гэтым выпадку аўтарытэт партыі будзе адраджаны. Спробы сцвердзіць яго сілавымі метадамі, якія назіраюцца і сёння, могуць даць адно адваротны эффект. Аўтарытэт не надаецца ні дэкрэтам, ні законам, нават калі гэта зафіксавана асобным радком у Канстытуцыі СССР. Найвышэйшым аўтарытэтам з'яўляецца аўтарытэт разумовай ідэі, а не аўтарытэт пасады, ўлады, палажэння. «Думка з кукардай на фуражцы» (выраз А. Луначарскага) ужо не спрацоўвае гэтак забойна, як некалі раней.

Есць яшчэ адна небяспека: калі перабудова ў партыі будзе ісці асцярожна, з аглядкай, калі атрымаюць перавагу спробы перабудовацца ў былой сістэме каардынат, без сур'ёзных змен у структурнай палітыцы. Устаўляе ж заўсёды імкненца аднавіцца і ўмацавацца ў рамках навава ўзнікшых форм. Так што «асцярожная перабудова» можа прывесці старыя формы да свайго самааднаўлення. Мыш не можа нарадзіць слана, яна можа нарадзіць толькі мыш.

Улада партыйных мас у партыі павінна ўсталёўвацца ўжо перш, у перыяд падрыхтоўкі да з'езда. Бо мы ж ведаем, што сёння, са спасылкай на Статут КПСС, прыкладаюцца намаганні, каб захаваць стары шматступенны парадак выбараў дэлегатаў, які практычна перакрывае дарогу на з'езд няўгодным апарату камуністаў. Маюць, мяркую, падставы тыя, хто выказваецца за прамы, альтэрнатыўны, пры тайным галасаванні і вольным вылучэнні кандыдатаў выбары дэлегатаў з'езда.

— На парадак дня паўстала пытанне аб палітычным плюралізме, аб шматпартыйнасці ў сістэме грамадскага жыцця. Якая тут твая пазіцыя?

— Сам час адказвае на гэтае пытанне. Недарэчна прырэчыць працэсу паларызацыі розных накірункаў грамадскай думкі ў акрэслена арганізаваных формах. Хаця, лічу, да няпэўных вынікаў могуць прывесці і спробы гвалтоўна, штучна навязаць іх стварэнне.

Я ўвогуле больш схільны да «адзінства разнастайнасцей» (Э. Берлінгуэр), чым да «маналітнага адзінства». Яго (апошняга) няма і не можа быць нават у экстрэмальных сітуацыях. Гэта не дыялектычна.

— У жыцці краіны і рэспублікі ўсталёўваюцца галоснасць, свабода слова, у тым ліку — свабода друку. Абнародаваны прыняты ў першым чытанні Вярхоўным Саветам СССР праект Закона аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі, дзе чорным па белым сказана: «Друк і другія сродкі масавай інфармацыі свабодныя». Які спадзяванні ты звязваеш з прыняццем гэтага закона? Якім ба-

ПУЦЯВІНЫ ТВОРЧАСЦІ НЯЗВЕДАНЫЯ

СКАЖЫЦЕ, калі ласка, паважаны чытач, якое пачуццё ахапіла вас, калі амаль дваццаць гадоў назад вы ўбачылі на тэатральнай афішы зусім новае імя: «Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі БССР»? Вы, вядома, павіталі нованароджанага і пажадалі яму поспехаў. І яшчэ, пэўна, узрадаваліся, што ўвішная прыгажуня Мельпамена і тут паказала сваю спраўнасць. Ну, ці ж не па чароўным узмаху яе рукі зазяла на гэтай сцэне Н. Гайда, падарылі глядачам сваё мастацтва Н. Равінская, В. Фаменка, В. Шаўкалюк... Вось толькі пра адно не паклапацілася муза Тэатра: пакінула дзіця без прытулку, і давялося калектыву доўгі час выступаць на арандаваных пляцоўках. (Толькі ў 1981 годзе быў узвезены будынак сучаснага тэатра, настолькі арыгінальна абрысаваны звонку і закручаны нутры, што ўсё гэта нагадвае перылеты інтрыгі жанру).

Такім чынам, на пачатку 1971 года ўбачыў святло рампы першы спектакль. Гэта была гераічная музычная камедыя Ю. Семянкі «Пяе «Жаваранак», чым тэатр даназаў, што ён усё-такі беларускі нацыянальны і мае самыя сур'ёзныя намеры развіваць сваю адметнасць надалей. Сапраўды, неўзабаве творы Ю. Семянкі занялі ў тэатры ганаровае месца: «Паўлінка», «Тыдзень вечнага хажання», «Сцяпан-вяснікі пан»... З часам з'явіліся ў рэпертуары «Несцерка» і «Судны час» Р. Суруса, «Мільнерка» Я. Глебава і інш. Ды і цяпер у творчых планах галоўнага рэжысёра М. Гусева, які нядаўна ўзначаліў труп, на першым месцы стаяць музычныя камедыі «Калі заспявае певень» маладога беларускага кампазітара А. Чыркуна (цінава, ці дапамагае хто-небудзь неспраўнаму аўтару ў працы для музычнага тэатра?) і «Пінская шляхта» Г. Вагнера. Абодва творы — на беларускай мове. Аднак, панове музыканты і драматургі, Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі БССР не адмовіцца і ад іншых новых, цікавых, разнастайных твораў і будзе рады прыняць іх на сваёй сцэне.

Наогул жа, што вынікае са слоў дырэктара Л. Смірнова, у тэатры намячаецца шэраг важных зменаў. Гэта тычыцца перш за ўсё прапаганды мастацтва музычнай камедыі. Да прыкладу, спрадвечная праблема — рэклама. Што і кажаць, у нас не знойдзеш асляпляльных неонавых агнёў, як у Токію, няма і кідных афіш, як на Бродвей, ля якіх нельга не спыніцца і не сказаць: «Нішто сабе!» Але наш тэатр намерваецца зрабіць рэкламны відэаролік — імгненны жыццёвы творчага калектыву; у Мінску запаліліся «афішныя вонны» тэатра (заўважце — беларускамоўныя). Ды самая цікавая навіна, відаць, — стварэнне дзіцячага музычнага тэатра пры ДТМК. Што ж, у рэпертуары пакрысе збіраюцца творы для дзяцей («Залатое курчэ», «Пяпі», «Стойкі алавыя салдацік», а ў свой час ішлі «Беласнежна і сем гномаў», «Сцяпан — вяснікі пан»). І, думаецца, такі вынік — стварэнне новай трупы — зусім заканамерны, тым больш, што аналагічны вопыт ёсць у Маскве, дзе стала і пазнава працуе Дзіцячы музычны тэатр пад кіраўніцтвам «цэцечкі Наталлі Ільвіччы Сац».

Але вернемся да гісторыі. Другой пастаноўкай маладога тэатра музычнай камедыі была апэрэта І. Кальмана «Фіалка Манмартра». (О, Парыж! — уздыхнеце вы, падумаўшы пра забавівае характае «сталіцы свету»). Менавіта яна, «Фіалка...», і паставіла першую коску ў спісе класічных апэрат тэатра. (Дарэчы, на думку К. Сен-Санса, апэрэта — гэта камічная опера, што стала на шлях граху. А вы як думаеце, чытач?) І вось іх ужо цэлы букет: «Баядэра», «Сільва», «Ма-

рыца», «Прынцэса цырка», «Цыганскае каханне», «Вясёлая ўдава», «Лютучая мыш», «Ноч у Венецыі»... Цэлае вясмо любоўных гісторый, якія набываюць самыя разнастайныя вобразныя трактоўкі і мастацкія інтэрпрэтацыі. Пушкін заўважыў: «Одной любви музыка уступает, но и любовь — мелодия». Мо таму гэтак часта інтрыга кладзецца ў аснову драматургіі апэраты, у тым ліку — многіх твораў савецкіх аўтараў: Б. Аляксандрава, І. Дунаеўскага, Ю. Мілюціна, М. Стрэльнікава, А. Фельцмана і інш., чые музычныя камедыі з поспехам ішлі і ідуць на сцэне нашага тэатра.

ЯК ВЯДОМА, калектыву доўгі час існаваў без галоўнага рэжысёра, большасць спектак-

«Пяе «Жаваранак» (1971 г.)

ляў рабіліся рознымі пастаноўшчыкамі — С. Штэйнам, В. Вярбоўскай, Б. Уторовым, Р. Віццюком і многімі іншымі, чые работы розніліся між сабою і ўносілі пэўныя рысы ў аблічча тэатра. Аднак, бадай, толькі прыход у труп рэжысёра В. Цюпы выклікаў тут вялікую цікавасць. Але... Тут мы перапынімся і зазірнем за аksamітную заслонку і глянем, што ж робіцца ў свяцілішчы муз.

Дык вось, Цюпа. А хто ж гэта такі? Той малады ды таленавіты, дэзэргі ды смелы, са сваімі ўяўленнямі пра жанр! — успомніць хтосьці. І што толькі ён робіць з апэратай! Чаму артысты вымушаны танцаваць канкан пад сінтэзатар, рабіць увогуле дасюль нечуваныя рэчы: скакаць на батуче і пры гэтым яшчэ спяваць?! Зрэшты, у тэатры ўчыніўся раскол, як на карцінах К. Малевіча: бо кожнае ж новае дзеянне нараджае супрацьдзеянне. Трупа падзялялася на тых, хто «за» і тых, хто «супраць», дырэкцыя і мастацкае кіраўніцтва таксама разышліся ў розныя бакі. Усё гэта было толькі вынікам хвалявання, што адбывалася ў тэатры, а спрэчкі вакол працы новага рэжысёра паставілі апошняю кропку.

Але жыццё працягваецца, і шлях адзін — мір. Памянялася

кіраўніцтва. Што ж мы маем сёння? Трупу з багатымі патэнтнальнымі магчымасцямі, здатную ўвасобіць на сцэне і натхнёную «Сільву», і вострасу-часнага «Клана». У калектыве сёння працуюць і ўвучаныя лаўрамі сталыя майстры жанру Н. Гайда, Р. Харык, В. Фаменка, А. Ранцанц і інш., і іх маладзейныя партнёры па сцэне А. Кузьмяноў, С. Якавец, З. Вяржбіцкая...

Шляхі творчасці неспазнаныя, але для творчасці патрэбны грошы, і няма. Хоць бы для таго, каб жыць далей, ва ўмовах паўсюднага цяпер гасразліку, хай сабе і частковага. Тэатр збіраецца звярнуцца да класікі («Біндзюжнік і кароль», «Кабарэ»); як да гэтага паставіцца публіка?.. У той жа час старыя, «зайграныя» спектаклі, папулярныя ў глядача, здымаць з афішы нявыгадна — страчваюцца тысячы рублёў.

А складанасці ў аркестры, з якімі сутыкнуўся ўжо і новы галоўны дырыжор С. Бур'як? Сорам сказаць: волас на смыках не мяняецца ўжо дваццаць гадоў, няма струнаў, нават каніфолі, ударныя інструменты даўно пара мяняць. Ды, зноў жа, усё ўпіраецца ў фінансы. Аркестр, тым не менш, спрабе адолець вялікую нагрукну (28 спектакляў у месяц) сваімі сіламі: амаль у два з паловай раз зменшана колькасць разавых запрашэнняў музыкантаў. Імкнецца падабраць прафесійныя кадры (напрыклад, у Мінскім музвучылішчы вісіць абвестка-запрашэнне працаваць у групе першых скрыпан). Наладзілася работа дырыжораў з вакалістамі і г. д. Аднак па-ранейшаму востра стаіць праблема «жалавання». Ну, што такое 150 рэ ў месяц?

Адміністрацыя, напэўна, таксама ўключылася ў работу: дзейнічае калегія, якая сочыць за блгучай творчай працай (значыць, усе агрэхі павінны быць навідавоку), пераглядаецца планаванне тэатральнай справы, аналізуецца рэпертуар. Цяперашні дырэктар ДТМК Л. Смірноў, на думку ацэнаў, ведае і любіць сваю справу...

І хоць карэнныя змены пакуль мала — бо мінула яшчэ вельмі мала часу ад прыходу новага кіраўніцтва, — абстаноўка і творчая, і арганізацыйная стабілізавалася, а гэта ўжо дае надзею, што Эверэст тэатральнага мастацтва ўсё-такі можна адолець.

І ХОЦЬ ГАВАРЫЦЬ пра перспектывы пакуль складана, давайце пафантазіруем. Праз пару-тройку гадоў зайці б у наш тэатр музкамедыі і ах-нуць: што за чуд! Як лёгка і прыгожа гучыць аркестр, звышана пые скрыпка дугам з прымадоннай; сцэна ярка асветлена, дзівосныя дэкарацыі, касцюмы; акцёры іграюць натхнёна, жывуць на сцэне. І — поўная зала! Тысяча ўсхваляваных вачэй... А за кулісамі, мабыць, абмяркоўваюцца гасцёрныя паездкі... у Рым ці ў Лондан... Вядома, без лыжкі дэзэргі не абдызца: старыя хваробы так альбо інакэй усплываюць, але хочацца верыць, што гэта хваробы росту, а не хранічныя. Пажадаем жа тэатру поспехаў у вырашэнні ўсіх яго задач.

М. МДЗІВАНИ,
навучэнка Мінскага
музычнага вучылішча
імя М. Глінкі.
Фота Ул. КРУКА.

БАГАЦЕЕМ!

Як стала нядаўна вядома, пакуль што не ўсё прыйшло да чытача і з багатай, разнастайнай творчай спадчыны класіка нацыянальнай літаратуры М. Багдановіча. Здавалася, Збор яго твораў, выпушчаны выдавецтвам «Навука і тэхніка» ў двух тамах у 1968 годзе, поўна прадставіў творчасць Максіма-Кніжніка. Ды цяпер, калі афармляецца экспазіцыя Літаратурнага музея М. Багдановіча ў Мінску, рыхтуецца чарговы Збор яго твораў, жаданыя вынікі дала пошукавая работа. Супрацоўнікамі Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР, а таксама музея паэта знойдзены, напісаны ім па-руску і апублікаваны ў перыядычным друку горада Яраслаўля ў пачатку стагоддзя, апавяданні, нататкі, рэцэнзіі. Яны друкаваліся як пад уласным прозвішчам аўтара, так і пад псеўданімамі «Эхо», «Ив. Февралев» і іншымі.

Частка гэтых твораў, з якімі М. Багдановіч выступіў у газете «Голос» у 1913 і 1915 гадах, змясціў часопіс «Нёман» (1989, № 12). Публікацыі падрыхтавалі навуковыя супрацоўнікі Інстытута літаратуры К. Піліповіч і С. Забродская, навуковы супрацоўнік музея М. Багдановіча В. Мікута.

Адабраныя матэрыялы, пры ўсёй іх рознасці, пастаўлены поруч невыпадкова, бо і ў апавяданнях, і ў мініяцюры «Калейдаскоп жыцця» па сутнасці гучыць адна тэма — тэма дзяцінства, якое ў складанасцях жыцця часта было пазбаўлена звычайнай чалавечай радасці. Калі ж да гэтых твораў падыходзіць шырэй, лёгка заўважыць, што М. Багдановіч задумваўся над самой сутнасцю быцця, імкнуўся паказаць, як «голая, жестокая, нічым не прыкрашаная, проза жыцця безжалостно» вырвала з «искалеченной детской души нечеловеческие страдания и на веки убивая в ней веру в справедливость и нравственность, в святость и целесообразность того, что делается во имя высоких принципов, долга и любви».

Найбольш гэта бачна з апавядання «Злачынства», пачатак якога настройвае на штосьці сентыментальна-радаснае, як быццам ярка і пазбаўленае ўсёй гэтай прозы паўсядзённасці: «Все было красиво, прилично и благоустроено в институте благородных девиц большого губернского города». Невядома, колькі б такая ідылія працягвалася, калі б не «случилось небывалое...» Нехта-некаму раскажаў, што ў выкладчыцы французскай мовы ёсць дачка. Як кажучь, пайшло-паехала. Спачатку абмеркаванні па вуглах, а потым і на педагагічным савеце.

Слухаеш разважанні гэтых «прыстойных людзей», і проста дзіву даешся, як умеюць яны прыстаювацца да абставін, асуджаць амаральнасць там, дзе, здавалася б, яе і няма. Вырашаюць Сокалаву звольніць, не задумваючыся, як яна далей будзе жыць з дачкой.

Гэта і ёсць «не прыхарашаная проза жыцця...» Колішняга? Каб жа толькі... Тады ж адбылася трагедыя, Сокалава не вытрывала, кінулася пад цяжкі... Але драматычная паласа на гэтым ці скончыцца? Кім стане Каця, як пойдзе далей па жыцці — знявераная, няшчасная, пазбаўленая права на радасць?..

Ці не з такой Каці вырасла Мар'я (апавяданне «Колька»)? Муж-п'яніца пакінуў яе з пяцю дзясцімі. Страшнае яшчэ і ў тым, што меншы Колька, якому не было і трох гадоў, «страдал неизлечимой болезнью и совсем не мог ходить». Памірае Колька на вясніцтве, а гэта зноў маці нявыкрутка: «И все-то не ко времени людям праздник, а мне одна маета. Поди, и попа-то не разбудить теперь! Жизнь каторжная!»

Пра жыццё катаржнае, цяжкое, кажучы цяперашнімі словамі, бесперспектыўнае задумваўся М. Багдановіч. І ў мініяцюры, так і названай — «Калейдаскоп жыцця», гаворка таксама аб гэтым — безвыходнасць становішча, нейкая фатальнасць таго, што адбываецца. Так праходзіць стагоддзі, з'яўляюцца і знікаюць пакаленні ды па-ранейшаму «вьется пестрой лентой-змеей вечно изменчивая жизнь». І гэтаксама па-ранейшаму «жадно, безумно хватаются за нее люди-дети». Кругаварот, спроба спазнаць і жыццё і саму вечнасць...

Пытанні гэтыя хвалявалі і самога М. Багдановіча. Становішча яго можна зразумець: адарванасць ад бацькоўскага кута, няпэўнасць у асабстым жыцці, а да ўсяго — неспакойна ў краіне. Неўзабаве («Калейдаскоп жыцця» напісаны ў 1913 годзе) пачалася першая сусветная вайна, і пакунцікі роздум над рэчаіснасцю, сэнсам жыцця і яго мімалётнасцю яшчэ больш авалодалі пісьменнікам. Менавіта ў гэты час з'явілася і дакументальнае апавяданне «Імянініца» (у карысць такога меркавання сведчыць аўтарскае вытлумачэнне «з натуры»).

З надрукаваных апавяданняў светлай танальнасцю сваёй вылучаецца «Суд маленькага Петрыка». На гэты раз паўстае свет маленства, пазбаўлены жорсткасці жыцця.

У апавяданні прысутнічаюць некаторыя элементы містычнасці, аўтар тлумачыць дзіўнае выратаванне Петрыка пасля доўгага знаходжання пад вадой тым, што яму ў сне пабачылася ў больш «тэрому морская царевна». Але правільней глядзець на ўсё ў шмат шырокім плане. І ў гэтым творы, як і ў іншых, М. Багдановіч ярка і паказвае адзін з абразкоў «калейдаскопа жыцця», зноў задумваючыся над усёй яго складанасцю.

Няма сумнення, што М. Багдановіч, каб ён пражыў больш, а не толькі адпушчаныя дваццаць шэсць гадоў, змог бы нямаля зрабіць і ў жанры прозы. Прынамсі, задаткі і тут, як бачна з надрукаваных твораў, немалыя.

А скончыў тым, што адзначу: багацеем мы духоўна! Падумаць толькі, за нейкія два апошнія гады прыйшлі да нас невядомыя творы Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Гарэцкага, Алеся Гаруна, Андрэя Мрыя, Лукаша Калюгі... А цяпер яшчэ і Максіма Багдановіча.

Наш аглядальнік.

3 паэтычнай пошты

Яўгенія МАЛЬЧЭУСКАЯ

Адраджэнне зямлі

Божа праведны, будзь жа літасціў
Да няшчасных сваіх дзяцей.
Калі іх ты стварыў і выпесціў,
Дай ім розуму і надзей.

У бязвер'і дарогу мацае
Статак іх на зямлі усёй
То са снідам, то з радыльцый,
То з нітрамі, то з вайной.

Паміраюць ад ран і голаду,
Знемагаючы ў барацьбе,
Пад праняцці табе і золату
Вынішчаюць саміх сябе.

Ад Чарнобыля, ад Арменіі —
Больш пянучы і горкі ўздых.
Божа-госпадзі, дай збавення ім,
Дай жа зрок ім і чуйны слых.

Неразумным, што прагнуць ісціны,
Не знаходзячы анідзе,
Божа праведны, дай жа выйсце ты,
Дай жа хлеб ім і новы дзень.

Што чакае цябе, адраджэнне зямлі?
Што чакае цябе, мой затоптаны краю?
Колькі трэба прайсці да агульнай
любві, —
Адназаць не бяруся, бо проста — не
знаю.

Толькі ведаю, нешта патрэбна рабіць.
Гэты крызіс душы ад той доўгае
спячкі,
Ен мяне апавіў, нібы чорная ніць.
А на целе жыцця праступілі балачкі.

А на целе жыцця то нарывы, то кроў,
То ўзрыў абурэння зацяглай хваробай.
І ўжо шчырыцца новы ля могільак роў,
І кішы ад застойных і новых
мікробаў.

Доўга будуць яшчэ янычары хадзіць,
Вырываць мой язык, вынішчаць маю
мову.

Ды народ мой жыве, ды мой голас
не знік.
І не вырваць мае карані і аснову.

1986 год

Адначасова — шчасце і бяда,
Адначасова — радасць і пакута.
Купаю сына — светлая вада,
А год — радыльцыйкая атрута.

Чарнобыля счарнелыя радкі
У пасведчанні нявіннага дзіцяці.
І, што найшчаслівейшая маці,
Сціраю слёзы страху са шчакі.

Лісток на дрэве кволенькі дрыжыць,
Вось-вось спадзе для вечнага спакою.
У ім так шмат агульнага са мною...
Яшчэ, здаецца, пачынаю жыць,
А ўжо гадоў так многа за спіною.

Яшчэ, здаецца, пачынаю жыць
і разумнець, і разумець другога,
Ды ўсё хутчэй жыццёвая дарога
Да фінішу апошняга блыжыць,
І, каб хацела, не змяніць нічога.

Лісточак мой сарваўся і ляціць.
І кружыць над маёю галавою.
Як шмат у ім агульнага са мною...
А мне ж яшчэ так хочацца любіць,
І хочацца застацца маладою.

Якую споведзь мне казаць
Для падростаючага сына? —
Што час застойны нам пакінуў
Сваю свінцовую плячаць?

Што мы не ведалі, як быць,
Маліцца на якога бога,
Што нават жыць, як набяжыць,
Было пакутліва замнога?

Што не набегла пакрысе
Чырвонаў у ашчаднай насе,
Што у складаным гэтым часе
Мы часта блыталіся ўсе?

І часта блыталі ўсё,
І базіс быў без надбудовы.
То адракаліся ад мовы,
То адраджалі на жыццё?

Якую ж споведзь мне казаць?..
А сын не вырасце не можа,
Дык дай жа, літасцівы божа,
Каб ён хоць здолеў адназаць.
г. Віцебск.

НАПЯРЭДАДНІ ПАДЗЕІ

МАРШРУТЫ ТВОРЧЫХ ВАНДРОВАК

Упэўнена: хутка на географічнай карце свету заста-
нецца вельмі мала краін, дзе б не гастралюваў беларускі
балет. Мярнуўце самі: Венгрыя, Польшча, Балгарыя,
В'етнам, Кувейт, Сірыя, ФРГ. Толькі ў апошнія гады на-
шу балетную трупку шыра вяталі ў Іспаніі, Партугаліі,
Грэцыі. Летась з трыумфам прайшлі гастролі ў Югасла-
віі, Францыі, Англіі. Усё гэта — сведчанне высокага пра-
фесіяналізму і шырокага міжнароднага прызнання бела-
рускага харэаграфічнага мастацтва.
Вось і зараз балетная трупка ДАТГА БССР збіраецца ў
чарговае падарожжа — у Індыю. Напярэдадні творчай
вандроўкі мы гутарым з галоўным балетмайстрам тэат-
ра народнымі артыстам СССР Валіяцінам ЕЛІЗАР'ЕВЫМ.

— Зразумела, мы хвалю-
емся і адчуваем велізарную
адназначнасць. З беларускай
балетнай трупай індыйскі
гледзчы знаёміцца ўпершы-
ню, хаця ў 1976 годзе ў
складзе групы майстроў
мастацтваў Саветаў Саюза
ў Індыі выступалі чаківера
артыстаў нашага калектыву
— народныя артысты рэспу-
блікі Л. Бржазоўская,
Ю. Траян, В. Саркісян і са-

лістка В. Лапо.
Гастролі ў Індыі пачнуцца
18 лютага, у Дэлі на сцэне
тэатра Серыфорд. На іх ад-
крыцці маецца прысутні-
чаць прэзідэнт Індыі, шматлікі
дыпламатычны корпус.
Гастролі нашай трупы пра-
ходзяць на аснове міжкура-
давай дамоўленасці. З боку
гаспадароў іх арганізуе Ін-
дыйскі савет па культурных
сувязях.

Індыйскі глядач убачыць
дзе праграмы — балет
«Спартак» А. Хачатурана і
аднаактовы «Кармэн-сьюі-
ту» Ж. Бізе — Р. Шчадрына
і «Прывал кавалерыі»
І. Армісгеймара. Па чатыры
спектаклі пакажам у Дэлі і
Калькуце, тры — у Мадрасе,
пяць — у Бамбеі.

Беларускае харэаграфі-
чнае мастацтва ў Індыі бу-
дуць прадстаўляць 75 чала-
век, амаль уся наша трупка.
Сярод іх і прызнаныя май-
стры — народныя артысты
БССР У. Камноў, заслужа-
ныя артысты рэспублікі —
І. Душэвіч, Т. Яршоў,
У. Іваноў, Ю. Раўнуць, і
маладыя салісты — Т. Ша-
метавец, Н. Дадзішкіліяні,
С. Раманава, А. Карэянкоў,
А. Фурман і іншыя.

Творчая вандроўка ў Ін-
дыю — гэта толькі налян-
дарны пачатак сёлетніх га-
строляў беларускага бале-
та. У красавіку нас чакаюць
у ФРГ, дзе трупка пака-
жа спектакль «Рамэа і
Джюльета». Гэты ж балет у
выкананні беларускіх арты-
стаў убачыць у маі нарвеж-
цы.

— Вось паглядзіце, — Ва-
ляцін Мікалаевіч разгортвае
перада мной каларывы бук-
лет, — Музычны цэнтр імя
Эдварда Грыга, дзе нам да-

вядзецца выступаць. Яшчэ
два дні назад я быў у Осла,
дзе удакладняліся ўмовы
гастроляў, пабачыў сцэні-
чныя пляцоўкі, — і трапіў з
паветранага карабля прама
на баль — прэм'еру «Спя-
чай красуні»...

У чэрвені маршруты нашых
гастроляў пройдуць
праз ГДР. Як вядома, заклю-
чэнню дамоўленасці аб га-
стролях папярэднічае пра-
гляд нашых спектакляў
прадстаўнікамі краіны тут, у
Мінску.

Калі вы памятаеце, у 1985
годзе ў Іспаніі з вялікім по-
спехам прайшлі гастролі на-
шай балетнай трупы. Та-
ды ж быў падпісаны яшчэ
адзін кантракт, і вось сёле-
та мы зноў запрошаны ў гэ-
тую краіну.

У жніўні — верасні пака-
жам у Іспаніі сорак спек-
такляў. Да тых балетаў, што
убачыць усходнія немцы,
далучацца канцэртная пра-
грама, спектакль «Лебядзі-
нае возера», а таксама ад-
наактовы балет «Цені» (III
дзень «Балдэрні» Л. Міну-
са). Мярнуем, што прэм'ера
апошняга спектакля аду-
дзецца ў Мінску ў сакавіку
або красавіку.

Гутарыла
Татцяна МУШЫНСКАЯ.

Сто радкоў пасля прэм'еры

ВАР'ЯЦКІ ВАРЫЯНТ

«Вар'яцкае жыццё» С. Злотнікава (пераклад з рускай
В. Нікіфаровіча). Пастаноўка А. Андрасіна. Мастак —
С. Антонаў (пад кіраўніцтвам Б. Герлавана). Кампазітар
— У. Кандрусевіч.
Беларускі тэатр імя Янкі Купалы. Студзень 1990 года.

Чалавек па прозвішчы Жо-
луд прадказвае землетрус.
Ен не містык, не спірытык,
не вядун, але геніяльны ву-
чоны, якому веры ніхто не
дае. Агульнавядома, як ша-
нуе сваіх прарокаў наша
Айчына. Сустрэча чалавека
па прозвішчы Кулеба (адна-
го з тых, хто атрымаў пра-
казанне пра бедства) і Жо-
луда складае сюжэт спек-
такля, а за адным разам
выцігвае на свет божны
(пад святло рампы) шэраг
адвечных пытанняў быцця і
да болю знаёмых асацыяцый
побыту. Гэта, у сваю чаргу,
зусім невыпадкова прагра-
муе рэжысёр Андрэй Анд-
росік.

У ягоным спектаклі, на
маю думку, няма лойсцы
абавязковай і ўжо тым
штучнай канцэпцыі. Інакш
нажучы, напразці растлу-
мачыць тое крохкае, далі-
катнае тэатральнае «штос-
ці» (ніводзіць з герояў якога
не прэтэндуе на абавязковае
паразуменне з гледзачом і на

яго сардэчную шчымыласць)
зусім няпроста. Спектакль
куды прасцей па сваіх, так
бы мовіць, намерах (пра-
дэманстраваць, не даводзіць;
паказаць, не ацэньваць), але
куды як складаней па выні-
ках свайго ўздзеяння на
ўсіх, яму прысвяціліся і
прызначаліся «намеры». Вось
пытанне, якое цверціць
пачуцці, вызначае дачынен-
ні акцёраў і гледзачоў, ства-
рае напружанае эмацыя-
нальнае поле спектакля:
«Там, адкуль вы прыйшлі,
няма адчування, што вы —
апошнія людзі на зямлі?»

Суб'ектыўна спектакль
Андрэй Андрасіна поўніцца
простым і вышэйшым сэн-
сам: выжыць, выжыць! Гэ-
тае «выжыць» не паўтараю-
ць героі, іх задачы больш
важкія: выжыць — як? Якою
цаной? Як захавачы пры гэ-
тым годны выраз твару? Як
не забыцца пры гэтым
жыццё?..

Чалавек — сонца Жолуд
(«сонцам» яго кліча жонка і

міжволі падказвае ягоны
вобраз, ягонае прызначэнне)
даводзіць, што людзей мож-
на ўратаваць, але (чым не
вар'яцкі варыянт чалавечых
стасункаў?) нехта ці нешта
ўратаваць іх замінае...

Нешта?! Нешта?!

Які сучасны спектакль
зрабіў рэжысёр! Як разу-
ма вылучыў падкрэсліў у
ім не бойні, не абразы, не
кепіні і камікаванне перса-
нажаў, але спакойную і
пэўна далікатную гутарку
вучонага Жолуда (А. Пад-
бед надзвычай дакладны ў
гэтай ролі) з дэяржапаратчы-
кам Кулебам (Г. Давыдзька
простайнейшага персанажа
сроднамі фарсу і трагедыі
ператворыць у свайго роду
філосафа — недарэку). Гутар-
ка іхняя скончыцца высно-
ваю, якую час ад часу паў-
тараля Жолуду жонка Маша
(работа Т. Пузіноўскай спа-
лучыла інтэлект і непера-
можную жаюнасць): не-
паразуменне Жолуда са
светам надараецца з пры-
чыны таго, што ў нашым
свеце... нікому нічога не
трэба. Жолуд столькі разоў
чуў — не чуў Машу... Маша
столькі разоў слухала і — не-
дачувала Жолуда...

Нікому нічога не трэба, і
нам, да прыкладу, вінава-
ціць ва ўсіх грахах адну
партакратыю — ці не зла-
чынна? Таварышы, панове і
спадары, што, што гэта чаў-
пеца паміж НАМІ? Якая
радыльцыйка робіць НАС абы-
якавымі да жыцця, няўжо
гену, калі ёсць генетычная
асуджанасць на гібенне? Як
па-філасофску, дык «вы-
шэйшым законам жыцця
з'яўляецца смерць», а як па-

людску, дык чаго мы чака-
ем?

...А куды падзецца? —
паўторыць сваё запытанне
Кулеба. Ягоным паводзінам
Г. Давыдзька надасць адзін
цікавы паварот: Кулеба не
проста з моста трапіў да
Жолуда (маўляў, выпіў ліш-
ку і п'яным яго «завезлі» на
адрас, які выпадакова знай-
шлі ў кішэні). Кулеба Г. Да-
выдзькі, на маю думку, меў
на ўвазе і наведваць, і аб-
в'язкова папытаць сумленна-
га Жолуда: куды, куды ўсім
падзецца ад ліха? Ен, Куле-
ба, хоча гэта ўведаць шчы-
ра, таму не адною фарбаю
малое яго акцёр, ды цэлы
шэраг адвечных пытанняў
ягонае пытанне надзённа і не-
вырашальным... Менавіта
з-за невырашальнасці Жо-
луд сам вызначае свой фі-
нал: ці згарае ў промнях, ці
знікае ў святле сонца тэат-
ральнага юпітара. Адыо-
дзіць і нясе з сабою клопат
пра ўратаванне. І можна ра-
зумець проста: выратавання
не будзе.

...Божухна, а чаго мы ча-
каем? Каб чалавек самаста-
ліўся пасрод плошчы? Каб
самы вар'яцкі варыянт —
наіхутчэйшае згібенне на-
цыі — ажыццявіўся ў блі-
жэйшую пляцігодку? «На-
чый палыхаць!» — раве Ку-
леба пад паведамленне пра
землетрус у ягонай несеіс-
мічнай зоне...

Прашу дараваць мне ліш-
ку эмацыянальнасці, тым
болей, што фінал спектакля
не варту разумець адназнач-
на. Апісаць яго, праўда,
можна, але руна не падыма-
ецца — апісваць фінал на-
шага жыцця.
Жанна ЛАШКЕВІЧ.

БТ: РАЗАМ ЛЯ ЭКРАНА

УСЯГО АДНА «ПАНАРАМА»

Прызнаюся: не часта гля-
джу я вячэрнюю інфарма-
цыйную перадачу Беларуска-
га тэлебачання. Алергія
да мясцовай інфармацыі вы-
працоўвалася дзесяцігод-
дзямі. Наперад ведаеш, што
будзе круціцца кола, ляз-
гаць гусеніцы трактара, і
які-небудзь старшыня кал-
гаса — у полі ці на фоне
жывёлагадоўчага комплексу
— паведаміць нам пра чар-
говыя тоны, цэнтреры ці
гектары.

Пачатак даверу не ўну-
шаў. Ужо на музычнай зас-
таўцы захацелася выключыць
тэлевізар — настолькі
яна тэлепэзная. Як быццам
не звычайная перадача па-
чынаецца, а нейкай надзвы-
чайнай урачыстасці падзея.
Перачкала, аднак, перацяра-
пела гэты шэдэўр айчынай
рэжысуры... і была прыемна
здзіўлена. Сюжэты (іх было
сем) дынамічныя, сціслыя,
большасць суправаджаецца
цікавым відэарадам. Кожны
што называецца, лязжка к
абеду: тут і выбары, і каа-
ператыўны рух, і дапамога

раёнам, пацярпелым ад
чарнобыльскай аварыі.

Вось, напрыклад, кадры,
знятыя ў Слаўгарадзе, дзе
духоўныя асобы ўручалі жы-
харам падарункі з Аўстрыі.
Мы, вядома, не спешчыма
вядоўшчам чорных царкоў-
ных сутан, да таго ж замеж-
нага паходжання, але ін-
тэрв'ю з айцом Віктарам
магло б быць і даўжэйшым.
Ну, хаця б як з кандыдатам
у дэпутаты, паэтам і журна-
лістам Уладзімірам Някляе-
вым (сустрэчай з ім пачына-
лася праграма).

«Усе нашы каштоўнасці вы-
нікаюць... ва ўсіх ім разе
павінны вынікаць з асноўна-
га — самакаштоўнасці чала-
века»; «Я праціўнік усялякай
манаполіі»; «Без шматпар-
тыйнай сістэмы — асновы
дэмакратыі — мы будзем
зноў шукаць апору не ў рэ-
ліжы, а ў абстракцыях». Мо-
жна лічыць, што У. Някляеў
удала стартаваў у выбар-
чым марэфоне...

Своечасова напамнілі нам
і пра тое, што 45 год назад
на Крымска-Ялцінскай кан-
ферэнцыі кіраўнікоў дзяр-

жаў было пастаўлена і вы-
рашана пытанне аб членстве
БССР у Арганізацыі Аб'ядна-
ных Нацый. З гэтай нагоды
адбыўся пленум Беларуска-
га камітэта абароны міру,
які па традыцыі прыняў зва-
роты да народаў Азербай-
джана і Арменіі. Кажу «па
традыцыі», бо не так даўно
чыталі мы адпаведныя зва-
роты Вяроўнага Савета
БССР — як пад капірку
зробленыя, аднолькавымі
словамі да тых і другіх. Тым
часам народныя франты
прыбалтыйскіх рэспублік
прыкладаюць намаганні, каб
на справе садзейнічаць мір-
наму вырашэнню нацыяналь-
нага канфлікту.

Прыемна было бачыць
кадры, знятыя ў Доме літа-
ратара на вечары аўтэнтыч-
нага фальклору (Кобрынскі
раён Брэсцкай вобласці).
Атмасфера святая на сцэне
— і замілаваная, асветле-
ная знутры твары гледзачоў.
Ажно зайздросна стала, што
не давалася пабываць на
той вечарыне.

І толькі адзін сюжэт здаў-
ся мне даволі «прахадным»
у гэтым нядзельным выпуску
— той, што прысвечаны
45-годдзю перамогі над
фашызмам. Тут я мушу
крыху адступіць ад тэмы га-
воркі і згадаць радыёпера-
дачу пад назвай «Бой ідзе,
ідзе на славу», якую дава-
лася пачуць перад тым.
«Плацдарм», «кулямёт»,
«наступленне», «фарсіра-

ванне» — абрынуліся з эфі-
ру словы войсковага лексі-
кону. «Вораг здзіўснаў
шматлікія атакі», «ва ўнёс-
рост» падымаліся камуні-
сты, «канчаліся запасы патро-
наў», цытавалася пісьмо
працоўных Гродна война-
вызваліцелям... Называлася
ўсё гэта чамусьці нарысам
і мела на мэце, трэба разу-
мець, ваенна-патрыятычнае
выхаванне моладзі. Не, я
не супраць, я таксама за
тое, каб адзначыць вялікае
свята Перамогі! Але ж нель-
га праз 45 год пасля падзеі
пісаць, як праз 10, 15, 20 —
не мяняючы слоў, інтана-
цыі, падыходу... Бо мяняе-
цца часавая адлегласць — і
становіцца інакшым ракурс
бачання.

...Удзельніца «Панарама»,
ветэрана І. Бушуева, які
прайшоў шэсць франтоў,
знялі ў строгай касцюмнай
пары — усё адно, быццам
на піянерскі збор запрасілі
чалавека.

Зрэшты, «Панарама» на-
была неабходны прафесій-
ны ўзровень... і стала амаль
дакладнай копіяй пра-
грамы «Час», — у нядаўнім
яе выгледзе. Нават пасля-
доўнасць сюжэтаў супадае.
З апошняга мы даведзіліся,
што не пераваліся яшчэ на
Беларусі рэдкія віды качак.

...Не так і мала для адной
«Панарама»...

Наш аглядалнік.

АБ МОВАХ У БЕЛАРУСКАЙ ССР

У суполках Т Б М

У Барысаве адбыўся ўстаноўчы сход прыхільнікаў роднай мовы, на якім створана гарадское таварыства Беларускай мовы «Спадчына».

Аб задачах таварыства па адраджэнню роднай мовы гаварыла старшыня арганізацыйнага камітэта, выкладчыца Беларускай мовы і літаратуры сярэдняй школы № 12 Н. Гаўрусёва. Сваімі меркаваннямі аб шляхах развіцця роднай мовы падзяліліся выкладчык Беларускай мовы і літаратуры СШ № 15 В. Захараў і вучань гэтай школы Д. Сломаў, выкладчыца мясцовага педагогічнага вучылішча Л. Арлова і навучэнка гэтай установы І. Бандарчык, выхавальца дзіцячага сада № 44 М. Брыцкая і некаторыя іншыя прыхільнікі Беларускай мовы.

У горадзе зроблены першыя крокі па адраджэнню роднай мовы. Ва ўсіх школах Беларускай мовы вывучаецца з першага класа. На базе СШ № 4 адкрыты першы клас з Беларускай мовай навучання, а вучні восьмага класа СШ № 15 палічаны вывучаць Беларускаю літаратуру.

Аднак выклікае трывогу, што з-за недахватку настаўнікаў у школах горада не выкладаецца ў тэдыне па 60 годзін Беларускай мовы. Не можа не хваляваць і тое, што дзесяць выкладчыкаў Беларускай мовы, якія працуюць у школах, не з'яўляюцца спецыялістамі. Наводзіць на сумныя разважанні і той факт, што вялікая колькасць настаўнікаў пачатковых класаў не валодаюць не толькі метадыкай выкладання роднай мовы, а і самою мовай.

Удзельнікі ўстаноўчага сходу прынялі зварот да жыхароў горада, заклікалі садзейнічаць адраджэнню роднай мовы. Выбрана рада гарадскога таварыства, старшынёй рады выбраны настаўнік СШ № 15 В. Захараў.

М. ЧАЛЕР.

Супярэчлівыя, палярныя думкі і эмоцыі нараджала гэтка канферэнцыя — ад радасці і горадасці за стварэнне мясцовай рады да панутляга болю за прапановы і вызначанні некаторых сяброў.

Напрыклад, адзін з прамоўцаў закончыў выступленне наступным чынам: «Трэба зрабіць так, каб наша Лідская рада ТБМ патрохі не ператварылася ў нейкую палітычную арганізацыю. Калі яна стане філіялам «Адраджэння», я думаю, яна не дасць карысці. Яна павінна займацца не палітычнымі пытаннямі, а пытаннямі культуры, мовы, Беларускай літаратуры».

Дазволяць запытацца, шануюны, з якога гэта часу пытанні мовы, культуры, літаратуры трапілі ў разрад непалітычных? І адкуль гэта боязь, гэты страх перад словам «палітыка» на завяршэнні пятага года перабудовы?

Сёння мы атрымалі шанец перамагчы ў змаганні за расцэпаную калісцы чалавечую годнасць, рэалізаваць абвешчаны перабудовай і канстытуцыйнай правамі на палітычную дзейнасць, у тым ліку ў розных фармальных і неформальных арганізацыях, аб'яднаннях, у выбарных кампаніях. Мы абавязаны зразумець, нарэшце, што ніхто не павінен мець манопалію на палітычную ўладу, што кожны грамадзянін мае права на палітычную думку і барацьбу, якая становіцца і павінна стаць нормай жыцця ў нашым грамадстве.

Не з кожным прамоўцам і не з усім вызначаным на канферэнцыі можна было пагадзіцца. Присутным прадстаўнікам раённых, гарадскіх партыйных і савецкіх органаў варта было б паправіць тых, хто вызваў памылковыя, спрэчныя думкі і, наадварот, не трэба было б ім, на нашу думку, дамагацца (і дамагліся) выключэння з праекта рэзалюцыі ў пераліку катэгорый присутных выразаў «партыйныя і савецкія прадстаўнікі». Сілалася міжвольна ўражанне, што яны сядома адмежаваліся ад таварыства. А між іншым, статут яго сцвярджае, што ТБМ імя Ф. Скарыны — добраахвотная грамадская арганізацыя, якая дзейнічае ў згодзе з Канстытуцыяй СССР і Канстытуцыяй БССР, савецкім заканадаўствам, супольна з партыйнымі, дзяржаўнымі, навуковымі і грамадскімі ўстановамі і арганізацыямі СССР і БССР.

Але галоўная мэта дасягнута — Лідская гарадская рада ТБМ створана!

Пятро МАКАРЭВІЧ,
член Саюза
журналістаў СССР.

г. Ліда.

Мова — не толькі сродак зносін, а і душа народа, аснова і важнейшая частка яго культуры. Жыве мова — жыве народ. Кожная мова, яе літаратурная, жывая мясцовая і гістарычная разнавіднасці — неаддзельны скарб, які належыць не аднаму народу, а ўсяму чалавечтву.

Гонар і абавязак усіх — шанавань родную мову, садзейнічаць яе развіццю і росквіту, паважліва ставіцца да моў іншых народаў.

У Беларусі здаўна жывуць людзі розных нацыянальнасцей, гучаць розныя мовы. Аднак у апошнія гады сфера ўжывання мовы карэннага насельніцтва Беларусі, якое дало ёй імя і гістарычна складае асноўную частку жыхароў рэспублікі, значна звужылася, пад пагрозай апынулася само яе існаванне. Паўстала неабходнасць аховы Беларускай мовы на дзяржаўна-этнічнай тэрыторыі. Такую сістэму аховы дазваляе стварыць толькі наданне Беларускай мове статусу дзяржаўнай мовы Беларускай ССР.

Статус Беларускай мовы як дзяржаўнай не закранае канстытуцыйных правоў грамадзян іншых нацыянальнасцей карыстацца рускай ці іншымі мовамі. Усе грамадзяне Беларускай ССР, незалежна ад нацыянальнасці і роднай мовы, карыстаюцца роўнымі правамі і маюць роўныя абавязкі перад дзяржавай.

I. Агульныя палажэнні

Артыкул 1. Мэты заканадаўства аб мовах у Беларускай ССР

Заканадаўства Беларускай ССР аб мовах мае на мэце ўрэгуляваць адносіны ў галіне развіцця і ўжывання Беларускай, рускай і іншых моў, якімі карыстаецца насельніцтва рэспублікі ў дзяржаўным, сацыяльна-эканамічным і культурным жыцці, ахову канстытуцыйных правоў грамадзян у гэтай сферы, выхаванне паважлівых адносін да нацыянальнай годнасці чалавека, яго культуры і мовы, далейшае ўмацаванне дружбы і супрацоўніцтва народаў.

Артыкул 2. Дзяржаўная мова, іншыя мовы ў Беларускай ССР

У адпаведнасці з Канстытуцыяй (Асноўным Законом) Беларускай ССР дзяржаўнай мовай Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі з'яўляецца Беларускай мова.

Беларуская ССР забяспечвае ўсебаковае развіццё і функцыянаванне Беларускай мовы ва ўсіх сферах грамадскага жыцця.

Беларуская ССР забяспечвае права свабоднага карыстання рускай мовай як мовай міжнацыянальных зносін народаў Саюза ССР.

Беларуская ССР праяўляе дзяржаўны клопат аб свабодным развіццю і ўжыванні ўсіх нацыянальных моў, якімі карыстаецца насельніцтва рэспублікі.

Рэспубліканскія і мясцовыя дзяржаўныя, партыйныя органы, прадпрыемствы, установы і грамадскія арганізацыі ствараюць грамадзянам Беларускай ССР неабходныя ўмовы для вывучэння Беларускай і рускай моў і дасканалы валодання імі.

Закон не рэгламентуе ўжыванне моў у неафіцыйных зносінах, у зносінах членаў працоўных калектываў паміж сабой, ва Узброеных Сілах СССР, пагранічных, унутраных і чыгуначных войсках, якія знаходзяцца на тэрыторыі Беларускай ССР.

Артыкул 3. Права грамадзян карыстацца іх нацыянальнай мовай

Грамадзянам Беларускай ССР гарантуецца права карыстацца іх нацыянальнай мовай. Ім гарантуецца таксама права звяртацца ў дзяржаўныя, партыйныя органы, прадпрыемствы, установы і грамадскія арганізацыі на Беларускай, рускай або іншай прымальнай для бакоў мове.

Разшэне па сутнасці звароту афармляецца на Беларускай мове. Аднак грамадзяніну даецца на Беларускай мове або, па яго жаданню, у перакладзе на рускую мову.

Адмова службовай асобы прыняць і разгледзець зварот грамадзяніна на дзяржаўнай мове, мове міжнацыянальных зносін або рабочай мове данай установы са спасылкай на няведанне мовы звароту цягне за сабой адказнасць згодна з дзеючым заканадаўствам.

Артыкул 4. Абавязак службовых асоб, іншых работнікаў дзяржаўных, партыйных органаў, прадпрыемстваў, устаноў і грамадскіх арганізацый валодаць Беларускай і рускай мовамі

Кіраўнікі, іншыя работнікі дзяржаўных устаноў, партыйных, савецкіх, прафсаюзных органаў, грамадскіх арганізацый і прадпрыемстваў павінны валодаць Беларускай і рускай мовамі ў аб'ёме, неабходным для выканання службовых абавязкаў.

Органы дзяржаўнай улады і дзяржаўнага кіравання, а таксама ўстановы, прадпрыемствы і арганізацыі павінны прымаць і разглядаць дакументы, якія падаюцца грамадзянамі на Беларускай або рускай мове.

Артыкул 5. Абарона моў

Усякія прывілеі ці абмежаванне правоў асобы па моўных прыметах недапушчальныя.

Публічная знявага, ганьбаванне дзяржаўнай і іншай мовы, стварэнне перашкод і абмежаванняў у карыстанні імі, пропаведзь варожасці на моўнай глебе цягнуць устаноўленую законам адказнасць.

Артыкул 6. Арганізацыя выканання Закона аб мовах у Беларускай ССР

Арганізацыя выканання Закона аб мовах у Беларускай ССР ускладаецца на Савет Міністраў Беларускай ССР і выканаўчыя камітэты мясцовых Саветаў народных дэпутатаў.

II. Мова дзяржаўных, партыйных органаў, прадпрыемстваў, устаноў і грамадскіх арганізацый

Артыкул 7. Мова актаў органаў дзяржаўнай улады і кіравання

Акты вышэйшых органаў дзяржаўнай улады і кіравання Беларускай ССР прымаюцца на Беларускай мове і публікуюцца на Беларускай і рускай мовах.

Акты міністэрстваў і ведамстваў, мясцовых органаў дзяржаўнай улады і кіравання Беларускай ССР прымаюцца і публікуюцца на Беларускай мове, а пры неабходнасці — і на нацыянальнай мове большасці насельніцтва той ці іншай мясцовасці.

Тэксты на пячатках, штампях, штэмпелях, фармулярах, афіцыйных бланках дзяржаўных, партыйных органаў, прадпрыемстваў, устаноў і грамадскіх арганізацый у Беларускай ССР выконваюцца на Беларускай мове, а пры неабходнасці — на Беларускай і рускай або іншай мове.

Артыкул 8. Мова справаводства і дакументацыі

У Беларускай ССР мовай справаводства і дакументацыі, а таксама мовай узаемаадносін дзяржаўных, партыйных органаў, устаноў і грамадскіх арганізацый з'яўляецца Беларускай мова.

Мовай справаводства і дакументацыі на прадпрыемствах, тым ліку — саюзнага падпарадкавання з'яўляецца Беларускай мова, а пры неабходнасці — руская.

Артыкул 9. Мова ўзаемаадносін рэспубліканскіх і мясцовых органаў з саюзнымі органамі і органамі іншых рэспублік

Мовай узаемаадносін рэспубліканскіх і мясцовых дзяржаўных, партыйных органаў, прадпрыемстваў, устаноў і грамадскіх арганізацый з саюзнымі органамі з'яўляецца руская мова, а з органамі, прадпрыемствамі, ўстановамі і арганізацыямі іншых саюзных рэспублік — руская або іншая прымальная для бакоў мова.

Артыкул 10. Мова тэхнічнай і праектнай дакументацыі

Тэхнічная і праектная дакументацыя ў Беларускай ССР рыхтуецца на Беларускай або рускай мове, а з улікам прызначэння — на іншай мове.

Артыкул 11. Мова дакументаў аб статусе грамадзян Беларускай ССР

Афіцыйныя дакументы, якія сведчаць статус грамадзяніна, — пашпарт, працоўная кніжка, дакументы аб адукацыі, пасведчэнні аб нараджэнні, шлюбе, а таксама дакументы аб смерці асобы выконваюцца на Беларускай і рускай мовах, а асобныя дакументы пры неабходнасці — на Беларускай і іншай мове.

Артыкул 12. Мова з'ездаў, канферэнцый і іншых форумі-

У Беларускай ССР рабочай мовай з'ездаў, сесій, канферэнцый, пленумаў, пасяджэнняў, нарад, іншых сходаў з'яўляецца Беларускай мова.

Рабочай мовай міжрэспубліканскіх, усеаюзных і міжнародных сходаў і форумаў, якія праводзяцца на тэрыторыі Беларускай ССР, з'яўляецца мова, вызначаная ўдзельнікамі форумаў.

Удзельнікам мясцовых, рэспубліканскіх, усеаюзных і міжнародных сходаў і форумаў гарантуецца права выбіраць мову выступленняў з забеспячэннем перакладу на рабочую мову.

Артыкул 13. Мова дакументаў па выбарах народных дэпутатаў

Дакументацыя па выбарах народных дэпутатаў мясцовых, рэспубліканскіх і саюзных органаў дзяржаўнай улады афармляецца на Беларускай мове.

Дакументацыя па выбарах народных дэпутатаў СССР падаецца ў Цэнтральную выбарчую камісію па выбарах народных дэпутатаў СССР на рускай мове.

Выбарчыя бюлетэні друкуюцца на Беларускай мове або на нацыянальнай мове большасці насельніцтва выбарчай акругі.

Артыкул 14. Мова ў сферы абслугоўвання

На транспарце, у гандлі, у сферы медыцынскага і бытавога абслугоўвання ўжываецца Беларускай мова або іншая, прымальная для бакоў мова.

Артыкул 15. Мова судаводства

У Беларускай ССР судаводства вядзецца на Беларускай мове або нацыянальнай мове большасці насельніцтва данай мясцовасці.

Пры разглядзе ў судах крымінальных і грамадзянскіх спраў асобам, якія прымаюць удзел у справе і не валодаюць мовай судаводства, забяспечваецца права азнаямлення з адпаведнымі матэрыяламі, удзел у судовых дзеяннях праз перакладчыка, права выступаць у судзе на роднай мове.

Следчыя і судовыя дакументы выдаюцца асобам, якія прымаюць удзел у справе, па іх патрабаванню, у перакладзе на родную мову або іншую мову, якой яны валодаюць.

Артыкул 16. Мова вядзення спраў аб адміністрацыйных правапарушэннях

Вядзенне спраў аб адміністрацыйных правапарушэннях у Беларускай ССР ажыццяўляецца на Беларускай мове або нацыянальнай мове большасці насельніцтва той ці іншай мясцовасці.

Калі асоба, якая прыцягваецца да адміністрацыйнай адказнасці, не валодае мовай, на якой выдзецца справа, яна можа выступаць на роднай мове і карыстацца дапамогай перакладчыка.

Артыкул 17. Мова натарыяльнага справаводства

Натарыяльнае справаводства ў дзяржаўных натарыяльных канторах і выканаўчых камітэтах гарадскіх, паўялковых і сельскіх Саветаў народных дэпутатаў выдзецца на той мове, на якой выдзецца ў данай мясцовасці судаводства.

Калі асоба, якая звярнулася ў натарыяльную кантору, не ведае мовы, на якой выдзецца справаводства, тэксты дакументаў, што афармляюцца, павінны быць прадстаўлены ў перакладзе на рускую або іншую мову.

Артыкул 18. Мова выдзення арбітражных спраў

Выдзенне арбітражных спраў з удзелам бакоў, якія знаходзяцца на тэрыторыі Беларускай ССР, ажыццяўляецца на беларускай мове.

Выдзенне арбітражных спраў, у якіх удзельнічаюць бакі, што знаходзяцца на тэрыторыі іншай саюзнай рэспублікі, ажыццяўляецца на рускай мове.

Калі справы накіроўваюцца ў Дзяржаўны арбітраж СССР або ў дзяржаўны арбітраж іншай саюзнай рэспублікі, матэрыялы, аформленыя на беларускай мове, падлягаюць перакладу на рускую мову.

Артыкул 19. Мова пракурорскага нагляду

Акты пракурорскага нагляду ў Беларускай ССР складаюцца на беларускай мове. Адпаведна з ажыццяўленнем пракурорскага нагляду на гэтай мове выдзецца і перапіска з усімі ўстановамі, прадпрыемствамі і арганізацыямі, размешчанымі на тэрыторыі Беларускай ССР.

У зносінах з Пракуратурай СССР і іншымі саюзнымі органамі, з органамі пракурорскага нагляду і іншымі ўстановамі саюзных рэспублік выкарыстоўваецца руская мова.

Артыкул 20. Мова юрыдычнай дапамогі

Юрыдычная дапамога грамадзянам і арганізацыям аказваецца на беларускай мове або на прымальнай для бакоў мове.

Артыкул 21. Мова міжнародных дагавораў і пагадненняў

Мовамі міжнародных дагавораў Беларускай ССР, а таксама паводле паводле прадпрыемстваў, устаноў і грамадскіх арганізацый Беларускай ССР з прадпрыемствамі, ўстановамі і грамадскімі арганізацыямі іншых дзяржаў з'яўляецца беларуская мова і мова другога боку дагавора або пагаднення.

III. Мова адукацыі, навукі і культуры

Артыкул 22. Права на выхаванне і атрыманне адукацыі на нацыянальнай мове

Беларуская ССР гарантуе кожнаму жыхару рэспублікі неад'емнае права на выхаванне і атрыманне адукацыі на беларускай або рускай мове. Гэта права забяспечваецца сістэмай дашкольных устаноў, агульнаадукацыйных школ, прафесійна-тэхнічных вучылішчаў, сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных устаноў.

Права на выхаванне і атрыманне адукацыі на роднай мове маюць і грамадзяне іншых нацыянальнасцей, якія жывуць у рэспубліцы. Дзяржава стварае ўмовы для рэалізацыі гэтага права.

Кіраўнікі і іншыя супрацоўнікі сістэмы народнай адукацыі павінны валодаць мовай навучання, на якой працуе адпаведная ўстанова.

Артыкул 23. Мова выхавання ў дзіцячых дашкольных установах

У дзіцячых дашкольных установах, а таксама ў дзіцячых дамах у Беларускай ССР выхаванне выдзецца на беларускай мове.

У месцах кампактнага пасялення грамадзян іншых нацыянальнасцей ствараюцца дзіцячыя дашкольныя ўстановы, дзе выхаванне дзяцей выдзецца на рускай або іншай нацыянальнай мове.

У дзіцячых дашкольных установах пры неабходнасці могуць стварацца асобныя групы, у якіх выхаванне выдзецца на іншай мове.

Артыкул 24. Мова навучання і выхавання ў агульнаадукацыйных школах

У Беларускай ССР вучэбная і выхаваўчая праца ў агульнаадукацыйных школах выдзецца на беларускай мове.

У месцах кампактнага пасялення грамадзян іншых нацыянальнасцей ствараюцца агульнаадукацыйныя школы або класы, у якіх вучэбная і выхаваўчая праца выдзецца на рускай або іншай нацыянальнай мове.

У агульнаадукацыйных школах пры неабходнасці могуць стварацца класы, у якіх навучанне і выхаванне выдзецца на іншай мове.

Ва ўсіх агульнаадукацыйных школах Беларускай ССР вывучэнне беларускай і рускай моў з'яўляецца абавязковым.

Парадак вывучэння беларускай мовы вучнямі, якія часова знаходзяцца на тэрыторыі рэспублікі, вызначаецца Міністэрствам народнай адукацыі Беларускай ССР.

Артыкул 25. Мова навучання ў прафесійна-тэхнічных вучылішчах, сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных установах

Навучанне і выхаванне ў прафесійна-тэхнічных вучылішчах, сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных установах у Беларускай ССР ажыццяўляецца на беларускай мове, а па некаторых спецыяльнасцях і прафесіях — на беларускай, рускай або іншай мове. Пералік гэтых спецыяльнасцей і прафесій вызначаецца Саветам Міністраў Беларускай ССР.

Ва ўсіх навучальных установах Беларускай ССР з іншай мовай навучання беларуская мова вывучаецца незалежна ад ведамаснай прыналежнасці гэтых устаноў.

Артыкул 26. Уступныя экзамены на мове

Абітурыенты, якія паступаюць у вышэйшыя і сярэднія спецыяльныя навучальныя ўстановы рэспублікі, здаюць уступны

экзамен па беларускай мове, а тыя, хто не атэставаны па беларускай мове, здаюць уступны экзамен на выбар — па беларускай або рускай мове.

Артыкул 27. Мова ў сферы навукі

У Беларускай ССР вынікі навукова-даследчых прац афармляюцца на беларускай мове, а з улікам іх прызначэння — на рускай мове.

Выканаўцы навукова-даследчых прац могуць выбіраць мову публікацыі навуковых вынікаў.

Артыкул 28. Мова ў сферы культуры

У Беларускай ССР мовай у сферы культуры з'яўляецца беларуская мова. Гарантуецца таксама захаванне і развіццё культуры на мовах прадстаўнікоў іншых народаў, што жывуць у рэспубліцы.

З мэтай шырокага азнаямлення грамадзян рэспублікі з дасягненнямі культуры народаў СССР і сусветнай культуры Беларускай ССР забяспечвае пераклад і выданне на беларускай мове мастацкай, палітычнай, навуковай, вучэбнай і іншай літаратуры, вытворчасць і паказ фільмаў і аўдыявізуальных твораў.

IV. Мова інфармацыі і сувязі

Артыкул 29. Мова сродкаў масавай інфармацыі

У Беларускай ССР мовай афіцыйных сродкаў масавай інфармацыі з'яўляецца беларуская мова.

Мовай афіцыйных сродкаў масавай інфармацыі могуць таксама быць руская мова і мовы іншых нацыянальнасцей.

Артыкул 30. Мова работы пошты і тэлеграфа

У межах Беларускай ССР паштова-тэлеграфная карэспандэнцыя ад грамадзян, дзяржаўных, партыйных органаў, прадпрыемстваў і устаноў, грамадскіх арганізацый прымаецца на беларускай або рускай мове.

Пошта і тэлеграф забяспечваюцца маркамі, канвертамі, паштоўкамі, бланкамі і да т. п., надпісы на якіх выконваюцца на беларускай або рускай мове і адпавядаюць патрабаванням Сусветнай паштовай канвенцыі.

Артыкул 31. Мова аб'яў і паведамленняў

Тэксты афіцыйных аб'яў, паведамленняў, плакатаў, афіш, рэклам і да т. п. выконваюцца на беларускай мове. Побач з беларускім тэкстам можа быць змешчаны яго пераклад на іншую мову.

Артыкул 32. Мова маркіроўкі тавараў

Маркіроўка тавараў, этыкеткі на таварах, інструкцыі аб карыстанні таварамі, зробленымі ў Беларускай ССР, выконваюцца на беларускай мове.

Маркіроўка тавараў на вываз за межы Беларускай ССР выконваецца на беларускай, рускай мове або на мове заказчыка.

Назвы ў таварных знаках даюцца на беларускай мове.

V. Мова назваў

Артыкул 33. Мова назваў дзяржаўных, партыйных органаў, прадпрыемстваў, устаноў і грамадскіх арганізацый

Афіцыйныя назвы дзяржаўных, партыйных органаў, прадпрыемстваў, устаноў і грамадскіх арганізацый даюцца на беларускай мове. З правага боку (або знізу) гэтыя назвы могуць давацца пры неабходнасці ў перакладзе на рускую або іншую мову.

Артыкул 34. Мова тапонімаў і картаграфічных выданняў

У Беларускай ССР тапонімы (назвы населеных пунктаў, адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак, вуліц, плошчаў, рэк і да т. п.) даюцца на беларускай мове.

Тапонімы з-за межаў Беларускай ССР даюцца на беларускай мове адпаведна традыцыі, а новыя — у транскрыпцыі з мовы арыгінала.

Картаграфічныя выданні, прызначаныя для карыстання ў Беларускай ССР, рыхтуюцца і друкуюцца на беларускай мове.

Артыкул 35. Мова асабовых імён

Беларускія асабовыя імёны і прозвішчы ўжываюцца адпаведна нацыянальнай іменаслоўнай традыцыі і законам беларускай мовы.

Асабовыя імёны і прозвішчы з іншых моў піншца і ўжываюцца на беларускай мове адпаведна правілам перадачы іншамовных уласных імён.

VI. Садзейнічанне нацыянальна-культурнаму

развіццю беларусаў, якія жывуць за межамі

Беларускай ССР

Артыкул 36. Садзейнічанне нацыянальна-культурнаму развіццю беларусаў, якія жывуць за межамі Беларускай ССР

Беларуская ССР на аснове пагадненняў з іншымі саюзнымі рэспублікамі садзейнічае нацыянальна-культурнаму развіццю беларусаў, якія жывуць у гэтых рэспубліках.

Беларуская ССР адпаведна нормам міжнароднага права садзейнічае задавальненню нацыянальна-культурных інтарэсаў асоб беларускага паходжання, якія жывуць у замежных краінах.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР
М. ДЗЕМЯНЦЕВ.

Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР
Л. СЫРАЕГІНА.

26 студзеня 1990 года.
г. Мінск.

СЛОВА НАША РОДНАЕ

Пасля гадоў застою ўсё больш становіцца відавочным, што адраджэнне роднай культуры, мовы набірае новых прыхільнікаў. Сведчаннем таму і факультэт беларускай мовы, гісторыі і культуры, адкрыты сёлета ў Магілёўскім універсітэце марксізму-ленінізму. Мне пашчасціла стаць слухачкай завочнага аддзялення гэтага факультэта, і хоць прайшла ўсяго толькі першая ўстаноўчая сесія, хачу падзяліцца думкамі, выказаць свае меркаванні.

Не стану аспрэчваць, што лепшая форма пашырэння самаадукацыі. Дарэчы, бібліятэка хапае, і вельмі прыемна, што ў перыядычным друку, часопісах, нарэшце, ёсць магчымасць прачытаць па пытаннях гісторыі Беларусі куды больш, чым гэта было раней. А колькі спрэчных артыкулаў, думак! Паспрабуй ва ўсім самастойна разабрацца, усё ўзважыць, прааналізаваць... Дык і не дзіўна, што ўжо ў ходзе лекцыі па гісторыі БССР, якія чыталі выкладчыкі Магілёўскага педагогічнага інстытута імя Аркадзя Куляшова П. Дзімітрачкова і Г. Ваўчок, часта ўзніклі дыскусіі, што прыводзілі да роздуму. Пасля заняткаў слухачы звычайна не спыняліся разыходзіцца...

А, мабыць, зусім без розніцы, якое паходжанне ў нас — беларусаў? Ці трэба, каб мова беларуская прыйшла ў кожны дом?..

Не, слухачы факультэта выказвалі пра роднае, беларускае з любоўю, шанаваннем. Толькі вось па-беларуску выказаць свае думкі мог пакуль не кожны. Але з асуджэннем нікто на іх не глядзеў: галоўнае, каб было жаданне. На тое і прыйшлі сюды, каб нечому павучыцца, штосьці зразумець.

І калі заўважыў Валерыі Лукіч Маразевіч (які тут вёў курс «Усеабавае развіццё сацыялістычнай дэмакратыі», а ў сваім інстытуце ўжо спрабуе чытаць лекцыі па-беларуску), што асабіста ён прыхільнік дзяржаўнасці роднай мовы — ішчэ з большай увагай і даверам аднесліся да яго слухачы.

Лекцыі і семінарыяныя заняткі, сустрэчы з пісьменнікамі — сталічнымі і землякамі, кампазітарамі і музыкантамі, прагляды кінастужак, «круглыя сталы»... І ўсё гэта за адзін тыдзень! Асабліва прыемна было адчуваць, што побач такіх ж прыхільнікаў роднага, нацыянальнага незалежна ад прафесіі, адукацыі. У аднаго багаж большы, у другога меншы — але, як сназаў паэт:

Слова наша роднае, хапала
На стагоддзі доўгія цябе,
Багдановіч, Колас і Купала
Прыпадалі да цябе ў журбе.
Адкідалі кніжы і абразы,
З дзён былых цягнулі

У заўтра ніць,
І хача не ўсіх, і не адразу
Навучылі ўсё ж цябе цаніць...
Слухачы факультэта беларускай мовы, гісторыі і культуры выказалі сваю ўдзячнасць за арганізаваныя вучобныя рэктару універсітэта марксізму-ленінізму Т. Гаўрыленка, завучу Р. Крыжывой.

Л. АНОШКІНА,
член Саюза журналістаў
СССР.

У ДАПАМОГУ ПЕДАГОГАМ

Прыняцце Закона аб мовах у БССР адкрывае шырокія перспектывы для сапраўднага нацыянальнага адраджэння, цяпер ужо на дзяржаўнай аснове. Для гэтага неабходна адразу, не адкладваючы на заўтра, выкарыстоўваць усе магчымыя магчымасці. У першую чаргу даць настаўнікам, выхавацелям дзіцячых садкоў неабходныя матэрыялы, каб абудзіць у дзяцей цікавасць да літаратуры, мастацтва, культуры нашага народа.

Адзін з крокаў у гэтым кірунку зрабіў у сваім першым нумары за сёлетні год часопіс «Мастацтва Беларусі». Па просьбе Міністэрства народнай адукацыі БССР распачата публікацыя шэрагу матэрыялаў пад рубрыкай «Старонка педагога». Яна разлічана на выхавацеляў і педагогаў дзіцячых садкоў рэспублікі, і, як сказана ў невялікай рэдакцыйнай прадмоўцы, «маюць быць выкарыстаны на занятках па выяўленчаму мастацтву, развіццю мовы і інш. Тэксты і ілюстрацыйныя матэрыялы не з'яўляюцца кананічнымі, яны могуць вар'іравацца ў межах тэмы, з улікам узросту і падрыхтаванасці дзяцей».

Змешчана першая публікацыя. Вера Сергіеўская выступае з артыкулам «Пейзаж». Расказваецца аб асаблівасцях гэтага жанру ў выяўленчым мастацтве, называюцца імёны найбольш значных пейзажыстаў. Як і трэба чакаць, змешчаны спіс рэкамендацыйнай літаратуры.

«Хараство вышэй за ўсё...»

3 конкурсы «Панна Бялая Русь»

Адразу снажу: я не шкаду, што пайшла на гэтае відовішча. Мне не давялося сцінацца ад благага густу пастаноўшчыкаў або залішняга раскванасці ўдзельніц. Лепшыя мастацкія сілы рэспублікі, сярод якіх лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР В. Маслюк, народная артыстка БССР В. Гаявая, вядомы мадэльер І. Булгакава, зрабілі ўсё, каб рэкламнае шоу — конкурс беларускіх прыгажунь — удалося. Кааперацыя прадпрыемстваў «Рэкламэспарт» плануе паказаць яго заліс у ЗША, Канадзе, Польшчы...

Што ж да ўдзельніц конкурсу (іх было дзесяць), то яны не вельмі ўпэўнена адчувалі сябе ў бальных сукенках — пры поўнай адсутнасці балю, ды і высокія абцаскі на мяккай цыркавой арэне, здаралася падвадзілі. А ўсё таму, што сярод прэтэндэнткаў на званне прыгажуні года пераважалі не манекеншчыцы і фотамадэлі (ім бы спарорнічаць між

сабой), а звычайныя дзяўчаты. Сярод іх большасць студэнткі, і ўсе яны перамагалі ўжо ў аналагічных конкурсах абласных гарадоў і сталіцы.

Вядучы (ён жа галоўны рэжысёр — пастаноўшчык, ён жа старшыня журы) Валерый Маслюк у асноўным знаходзіўся «за кадрам». Ад тону, які ён узяў, тактоўнасці і пачуцця гумару залежала вельмі шмат. Не зашкодзіла і невялікая доза іроніі — пры ўсёй паважлівасці, з якой вёўся конкурс.

Выхад кожнай з дзяўчат аформілі як канцэртны нумар. У гэтым дапамаглі ансамбль «Харошкі» і «Тэатр моды». Праўда, сярод артыстаў канкурсанткі падчас губляліся, як бы танулі ў стэрэатасці ўбораў. Затое пры выхадзе ў купальніках ужо нішто не замінала...

У многім усё было, як звычайна: прадстаўленне журы, эстрадыя нумары, кветкі, прызы — кожнай і той, што спадабалася найбо-

«Панна Бялая Русь» — Марыя Кежа з Віцебска.

лей. Трэба сказаць, што амплітуда прызоў слягла ад кухоннага камбайна да кнігі і скарынаўскага юбілейнага календара, ад набору нас-

метыні да ашчадных кніжак у канвертах. Суму ўладаў на імя дзючат камерцыйны банк, як яму і належыць, зборюг у таяне.

Кола спонсараў тансама разнастайнае: Магілёўскае ВА шаўковых тканін, мастацкі фільм «Жывая мішэнь» («Беларусьфільм»), часопіс «Советский воин», які ідзе ў 120 краін свету (нас бы так чыталі!), рэспубліканскае аб'яднанне «Белніга» і многія іншыя. Паважаны дзядзькі (нават самі генеральныя дырэктары!) уручалі падарункі і «зрывалі» апладсменты. Але найбольш эмоцый, вядома, выпала на долю прыгажунь. Хто ж перамог? Зялёную стужку з надпісам «Панна Бялая Русь» надзелі Марыі Кежы з Віцебска — такой, дарэчы, высокай, што з «Харошкі» яна танцавала без туфлікаў. Заўважым, што пры яе плячотнасці і гожаці рост недахопам не выглядае.

...А карону ёй надзелі адмысловую — з залацістай саломкі (народны майстар Лідзія Гавацкая спляла яе). Дзеткі спявалі абрадавыя велічальныя песні, вісеў над арэнай стылізаваны «лавук» са старажытнымі гербамі гарадоў, нацыянальны арнамент упрыгожваў сцены. На пытанні, якія задаваў вядучы, дзяўчаты — некаторыя, мабыць, упершыню — адказвалі на роднай мове. І міжволі сталася так, што конкурс прыгажосці, які выклікае столькі спрэчак, злоязычнасці і скепсісу, стаў пасля прыняцця ў рэспубліцы Закона аб мове ці не адзіным пакуль што рэальным яго пацвярджэннем.

На заканчэнне сваю запозненую глядацкую сімпатыю я аддаю школьніцы з Гродна Алене Додзік — за пачуццё годнасці і добрае вымаўленне. І працытую словы зграбнай пасланніцы з Вільнюса, што вітала сваіх беларускіх сябровак: «Хараство вышэй за ўсё. Нават за палітыку». Дадам: і за камерцыйна-таксама.

НАШ КАР.

«У беларускую дзяўчыну ніхто шчэ каменем не кінуў...»

«Местачковы вальс» выконваюць «Харошкі» І... Кацярына Дамашэвіч. Фота Я. КОКТЫША.

3 19 ПА 25 ЛЮТАГА
20 лютага, 22.20

«КРУГЛЫ СТОЛ»

Сустрэча з кандыдатамі ў народныя дэпутаты БССР ад творчых саюзаў рэспублікі. Удзельнічаюць Я. Будзінас, І. Дабралюбаў, А. Марачкін, В. Малышаў, І. Сярэдзіч, Р. Янкоўскі, І. Лучанок.

21 лютага, 21.55
Прэм'ера спектакля Беларускага тэлебачання.

К. Крапіва. «Мілы чалавек». Рэжысёр-пастаноўшчык А. Каламіец. У ролях: З. Белахвосцік, Г. Малюскі, В. Манаеў, А. Уладамірскі і іншыя акцёры мінскіх тэатраў.

23 лютага, 19.20
«ДЗВІНА».
Літаратурна-мастацкі часопіс. Пра жыццё і творчасць рускага мастака І. Я. Рэпіна ў мястэчку Здраўневе, што пад Віцебскам, расказаў навуковы супрацоўнік музея А. Новікава.

Прагучаць вершы выкладчыка В. Калініна, які піша на цыганскай мове, у перакладзе на беларускую мову паэта У. Палковіча.

Апошняя старонка часопіса пазнаёміць з творчасцю заслужанай артысткі БССР Т. Мархель.

23 лютага, 21.00

МУЗЫКА МАЕЯ РЭСПУБЛІКІ.
А. Багатыроў. «Бітва за Беларусь». Выконвае сімфанічны аркестр і хор Беларускага тэлебачання і радыё. Салісты — заслужаныя артысты БССР В. Кучынскі, В. Снорабагаў, артыстка Н. Галева.

Дырыжор — народны артыст БССР М. Казінец.

24 лютага, 12.35
РОЗДУМ.
Пейзажы В. Вярсоцкага. Гаворку павядзе мастацтваўшчыца У. Бойна.

24 лютага, 16.50
МЕТРАНОМ.
Сучасная музыка: скрыжаваныя паралелі.

24 лютага, 19.50
ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ.

Тэлечасопіс.
Тэма гаворкі, якую павядуць пісьменнікі С. Законнікаў, А. Вярцінскі, Н. Гілевіч, дырэктар Беллэфонду В. Вільтоўскі — выбары ў Вярхоўны Савет БССР, абласныя, раённыя, гарадскія і сельскія Саветы дэпутатаў працоўных.

24 лютага, 23.10
СУСТРЭНЕМЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ.

Інфармацыйна-музычная праграма.

25 лютага, 15.15
ПРЭМ'ЕРА ПЕСНІ.

Л. Захлеўны, У. Карызна. «Першыя марозы». Выконвае В. Пархоменка.

25 лютага, 16.40
ДА УСЕСАЮЗНАГА СВЯТА СЛАВЯНСКАЙ ПІСЬМЕННАСЦІ І КУЛЬТУРЫ.

Выступленне дырэктара Архіва-музея літаратуры і мастацтва БССР Г. Сурмач.

25 лютага, 20.05
ПАЭЗІЯ РАДОК ЧАРОУНЫ...

Вершы К. Шэрмана ў перакладах Р. Барадуліна і В. Сёмухі.

Чытае артыст М. Кірычэнка.

А Б Я В Ы

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАУНЫ ТЭАТРАЛЬНА-МАСТАЦКІ ІНСТЫТУТ

аб'яўляе конкурс на замяшчэнне вакантных пасадаў прафесарска-выкладчыцкага складу:

загадчыка кафедры жывапісу; дацэнта кафедры дызайну (2); дацэнта кафедры дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва (1).

Заявы падаваць на імя рэктара інстытута на адрас: г. Мінск, Ленінскі праспект, 81, аддзел кадраў, тэл. 32-77-34.

ДЗЯРЖКАМІТЭТ БССР
ПА ТЭЛЕБАЧАННЮ
І РАДЫЁВЯШЧАННЮ

аб'яўляе конкурс на замяшчэнне двух штатных пасадаў саліста-вакаліста Дзяржтэлерадыё БССР

У конкурсе могуць удзельнічаць асобы, якія маюць адпаведную адукацыю і пастаянную прапіску ў г. Мінску.

Тэрмін конкурсу — месяц з дня апублікавання аб'явы.
Даведкі па тэлефонах: 63-30-04, 33-88-41, 33-25-55.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
АТ 10189

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месціна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылца на «Літ». Руканісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар Анатолий ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Ачатолий БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЬІНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЮЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКИ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.